

OK - Geografija
 Per III
 B 21
 GEOGR. OBZORNIK
 /1979 2

Geografski obzornik,
 Yu ISSN 0016-7274

49097900321,1/2

COBISS o

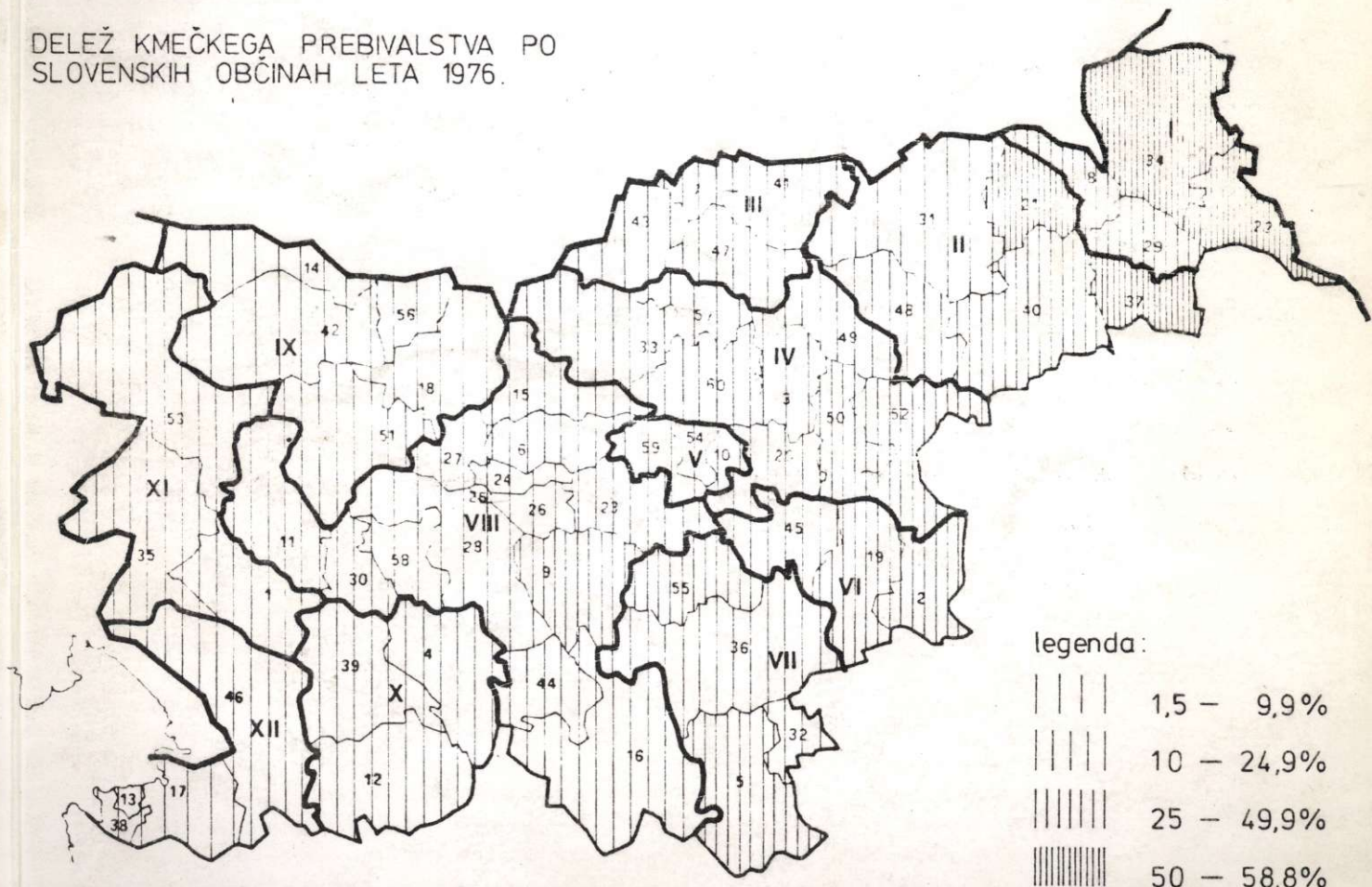
Leto XXVI

Štev. 1 - 2

Ljubljana, 1979

karta 1

DELEŽ KMEČKEGA PREBIVALSTVA PO
 SLOVENSКИH OBČINAH LETA 1976.

V S E B I N A

ČLANKI

S A.Jakoš,	Ooena deagrarizacije po občin, h v SR Sloveniji (2 tabeli in 3 karte).....	1
</ D.Radinja,	Vpogled v jugoslovansko geografijo (1 tabela).....	12
S I.Gams,	Nekatere geografske stalnice Iberskega polotoka (2 karti).....	26
y D.Dcmitrovič-Uranjek,	Usmerjeno izobraževanje kot dejavnik rejionalnisga razvoja na primeru celjske regi je.....	29
V M.Žagar,	Okolje pri geografskem pouku.....	32
/ M.špes,	Problanatika človekovega okolja pri pouku geografije v ČSSR.....	36
y T.Ferjan,	Nekaj besed o poteku učne ure pri geografiji.....	33
y M.Košak,	Uresničevanje učnega načrta za 8.razred osnovne šole.....	42

KNJIŽEVNOST

Ob jubilejni številki Geografskega vestnika (D.Radinja).....	44
I.Vrišer, Regionalno planiranje, Ljubljana 1978 (V.Kokole).....	46
Osimski sporazumi, Koper 1977 (D.Radinja>.....	48

DRUŠTVENE VESTI

+ Prof.dr.Jakob Medved (V.Klemenčič).....	50
Obisk hrvatskih geografov v Ljubljani (Mirko Pak).....	51
Geografski problemi življenjskega okolja - jugoslovanski simpozij z mednarodno udeležbo v Celju septembra 1978 (M.špes).....	52
Jugoslovanski simpozij o urbani in industrijski geografiji v Ljubljani novembra 1979 (Mirko Pak).....	53
Razstav, v zemljepisnem muzeju - migracije prebivalstva (Milena Pak).....	54

Risba na naslovni strani: Delež kmečkega prebivalstva po slovenskih občinah
leta 1976 (glej članek A.Jakoša)

GEOGRAFSKI OBZORNIK, časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo. Izhaja štirikrat letno.
Izdaja Geografsko društvo Slovenije, Odsek za geografski pouk.
Uredniški odbor. dr.Ivan Gams, dr.Svetozar Ilešič, dr.Vladimir Kokole, dr.Avguštin Lah,
Marija Hbšak, Milan Vreča .

Glavni urednik Mara R a d i n j a, Ljubljana,Grintovška 1. Upravnik Cita M a r j e t i č

Za člara GDS je letna naročnina **40** dinarjev, za nečlane in ustanove **50** dinarjev. Naročajte
in plačujte na naslov: "Geografski obzornik", Ljubljana, Aškerčeva **12**, št. tek. rač.
50100-678-44109.

Za vsebino člankov so odgovorni avtorji sami
00 izhaja s finančno pcmočjo izobraževalne skupnosti Slovenije
Tiskal: Zavod SRS za statistiko v Ljubljani

ALEKSANDER JAKOŠ

OCENA DEAGRARIZACIJE PO OBČINAH V SR SLOVENIJI*

Delež kmečkega prebivalstva po občinah SR Slovenije je podatek, ki nam služi tako pri obravnavanju ruralnega kot urbanega prostora. Kmetje odločilno oblikujejo ruralno pokrajino, hkrati pa z opuščanjem kmetijstva in preseljevanjem v mesta vplivajo tudi na rast samih mest in s tem na širjenje urbanizacije.

Najprej nas je zanimalo, koliko kmečkega prebivalstva potrebujemo v SR Sloveniji, če želimo obdelati vso za obdelovanje ustrezno zemljo. Pri tem smo upoštevali le za obdelovanje primerno zasebno kmetijsko zemljišče. Ker se kmetijstvo vedno bolj mehanizira, smo predvideli tudi višjo stopnjo mehanizacije. Na osnovi teh dveh osnovnih predpostavk smo izračunali potrebno število kmečke delovne sile, preračunano v kmečko prebivalstvo z ustreznimi normativi (Kincl, 1963). Omenjeni podatki po občinah SR Slovenije so nam predstavljali osnovno izhodišče (B[^], stolpec 2). Podatkov za občino Ljubljana Center ne navajamo, ker so zaradi njenega izrazito mestnega značaja brez pomena. Ker ne moremo mimo dejstva, da ima v Sloveniji še vedno zelo pomembno vlogo tudi posestna sestava kmečkega prebivalstva in nekmečka delovna sila v kmetijstvu, smo poskušali navedene ocene bolj prilagoditi dejanskim razmeram.

V Sloveniji obdelujejo pomemben delež zemlje (34 odstotkov) polkmetje (Klemenčič, 1968). Zaposleni so izven kmetijstva, še vedno pa obdelujejo nekaj zemlje. Dosti je tudi površin, ki iz gospodarskih ali drugih vzrokov (npr. socialni prelog, strmina itd.) niso obdelane. Zato je razumljivo, da je ocena, ki upošteva, da vso zasebno zemljo obdelujejo kmetje, previsoka. Zato smo predvideli, da kmetje obdelujejo le posestva, ki so večja od šestih hektarov. S tem se nam močno zmanjša primerno število kmečkega prebivalstva.

Najprej smo izračunali razmerje med zasebno posestjo, večjo od šest hektarov, in vso zasebno posestjo. Dobljena razmerja po občinah SR Slovenije smo označili s Ki (kolona 4). K[^] nam v bistvu pokaže območja z različno velikostjo posestev. Do izraza pride naravna pestrost Slovenije. V gozdatih in kraških območjih v povprečju prevladuje večja posest, predvsem v severovzhodni Sloveniji pa manjša posest. Hkrati je velikost posesti odvisna tudi od načina dedovanja. Z dobljenim K[^] smo pomnožili potrebno število kmetov, če kmetje obdelajo vse površine (Bj[^] stolpec 2). Tako smo dobili primerno število kmetov, če kmetje obdelajo le posestva, večja od šest hektarov (B2, stolpec 3). Dobljeni rezultati po občinah SR Slovenije nas niso v celoti zadovoljili. Dobili smo previsoko oceno potrebnega števila kmečkega prebivalstva v gozdatih in kraških predelih, kjer prevladujejo velike kmetije. Nasprotno se je primerno število kmečkega prebivalstva znižalo za polovico ali celo več (občina Lendava) v severovzhodni Sloveniji, kjeir pa imamo največje in najboljše njivske površine v Sloveniji.

* Osrcvi» gradivo je povzeto iz raziskovalne naloge "Procesi urbanizacije v SR Sloveniji" UI SRS Ljubljana, oktober 1978.

Tabela 1

OCENA POTREBNEGA (CILJNEGA) ŠTEVILA KMEČKEGA PREBIVALSTVA

O B Č I N A	1	2	3	4	5	6	7	8
	A	B ₁	B ₂	K ₁	A " B ₂	K ₂	B	A - B
01 Ajdovščina	3.513	3.906	3.129	0,801	+ 384	0,380	3.010	503
02 Brežice	8.163	4.932	3.207	0,650	+ 4.956	0,610	3.820	4.343
03 Celje	4.240	4.000	2.960	0,740	+ 1.280	0,438	3.016	1.224
04 Cerknica	1.779	5.118	4.785	0,935	- 3.006	0,456	4.962	-3.183
05 Črnomelj	5.960	5.914	5.565	0,941	+ 395	0,246	4.602	1.358
06 Domžale	3.819	3.539	2.908	0,823	+ 911	0,446	2.987	832
07 Dravograd	1.238	1.232	1.141	0,926	++ 97	0,281	984	254
08 Gornja Radgona	9.071	4.058	2.398	0,591	+ 6.673	0,696	3.062	6.009
09 Grosuplje	6.751	5.816	5.112	0,879	+ 1.639	0,385	4.938	1.813
10 Hrastnik	239	700	615	0,879	- 379	0,325	556	- 317
11 Idrija	2.319	3.698	3.469	0,938	- 1.526	0,329	3.157	- 838
12 Ilirska Bistrica	2.329	4.460	4.054	0,909	- 1.725	0,374	3.872	-1.543
13 Izola	448	492	326	0,662	+ 122	0,381	314	134
14 Jesenice	470	2.108	1.906	0,904	- 1.436	0,222	1.531	-1.061
15 Kamnik	2.743	2.788	2.442	0,876	+ 301	0,285	2.115	628
16 Kočevje	1.871	4.722	4.193	0,888	- 2.322	0,356	3.929	-2.058
17 Koper	3.432	4.700	3.694	0,786	- 262	0,464	3.860	- 428
18 Kranj	4.957	4.550	3.849	0,846	+ 1.108	0,392	3.745	1.212
19 Krško	7.075	5.868	4.606	0,785	+ 2.469	0,499	4.974	2.101
20 Laško	3.227	2.868	2.401	0,837	+ 826	0,353	2.243	984
21 Lenart	9.743	4.724	3.056	0,647	+ 6.687	0,641	3.734	6.009
22 Lendava	15.882	4.734	1.723	0,367	+14.159	0,910	2.569	13.313
23 Litija	3.398	3.618	3.343	0,924	+ 55	0,300	2.945	453
24 Ljubijana-Bežigrad	709	680	466	0,686	+ 243	0,652	575	134
25 Ljubljana-Center	176	10	0	0	0	0,507	0	-
26 Ljubijana-Moste	1.634	1.858	1.568	0,844	+ 66	0,344	1.461	173
27 Ljubijana-šiška	1.778	2.110	1.690	0,801	+ 88	0,420	1.692	86
28 Ljubijana-Vič Rudnik	5.534	7.034	6.232	0,886	- 698	0,472	6.562	-1.028
29 Ljutomer	7.645	3.858	2.430	0,630	+ 5.215	0,740	3.210	4.435
30 Logatec	1.335	1.638	1.500	0,916	- 165	0,333	1.371	- 36
31 Maribor	13.108	12.654	8.496	0,707	+ 4.612	0,564	9.728	3.380
32 Metlika	1.740	2.008	1.618	0,806	+ 122	0,495	1.741	- 1
33 Mozirje	3.570	4.148	3.841	0,926	- 271	0,255	3.211	359

O B Č I N A	1	2	3	4	5	6	7	8
	A	B ₁	B ₂	K ₁	A - B ₂	K ₂	B	A - B
34 Murska Sobota	36.086	14.304	8.139	0,569	+27.947	0,695	10.385	25.701
35 Nova Gorica	5.800	7.060	5.154	0,730	+ 646	0,284	4.458	1.342
36 Novo mesto	12.111	10.654	8.768	0,823	+ 3.343	0,385	8.470	7.760
37 Ormož	9.864	4.662	2.937	0,630	+ 6.927	0,658	3.639	6.225
38 Piran	795	790	599	0,758	+ 196	0,669	749	46
39 Postojna	2.295	4.632	4.109	0,887	- 1.814	0,311	3.665	-1.370
40 Ptuj	31.547	11.792	7.572	0,642	+23.975	0,589	8.859	22.688
41 Radlje ob Dravi	3.064	3.186	3.020	0,948	+ 44	0,240	2.479	585
42 Radovljica	1.935	4.666	4.008	0,859	- 2.073	0,375	3.832	-1.897
43 Ravne na Koroškem	1.596	2.824	2.700	0,956	- 1.104	0,274	2.309	- 713
44 Ribnica	2.425	3.032	2.726	0,899	- 301	0,472	2.870	- 445
45 Sevnica	4.649	3.956	3.299	0,834	+ 1.350	0,364	3.118	1.531
46 Sežana	3.599	6.146	5.372	0,874	- 1.773	0,187	4.126	- 527
47 Slovenj Gradec	3.234	3.218	2.957	0,919	+ 277	0,354	2.765	469
48 Slovenska Bistrica	6.880	6.552	4.914	0,786	+ 1.866	0,514	5.381	1.499
49 Slovenske Konjice	4.275	3.116	2.564	0,823	+ 1.711	0,430	2.592	1.683
50 Šentjur pri Celju	5.890	3.814	2.952	0,774	+ 2.938	0,496	3.179	2.711
51 Škofja Loka	4.154	5.212	4.753	0,912	- 599	0,283	4.107	47
52 Šmarje pri Jelšah	11.479	6.888	4.684	0,680	+ 6.795	0,532	5.213	6.266
53 Tolmin	3.457	7.584	4.499	0,857	- 3.042	0,198	5.063	-3.042
54 Trbovlje	281	598	537	0,898	- 256	0,300	473	- 256
55 Trebnje	5.451	5.066	4.200	0,829	+ 1.251	0,446	4.313	1.251
56 Tržič	443	1.116	1.003	0,899	- 560	0,347	931	- 560
57 Velenje	2.173	2.194	1.819	0,829	+ 354	0,385	1.757	354
58 Vrhnika	1.192	2.038	1.899	0,932	- 707	0,486	2.026	- 707
59 Zagorje ob Savi	1.427	1.638	1.499	0,915	- 72	0,343	1.835	- 72
60 Žalec	6.851	4.840	3.935	0,813	+ 2.916	0,423	3.951	2.916

Tabela 2

OCENA DELEŽEV KMEČKEGA. PREBIVALSTVA V SR SLDVENUI, IETO 1976, 1985 In 2000

Občina - medobčinsko otročje	Število	Število	Delež	Število	Število	Delež	Število	Število	Delež
	prebivalcev 1976 leta	kmetov 1976 leta	kmetov 1976 leta %	prebivalcev 1985 leta ocena	kmetov 1985 leta ocena	kmetov 1985 leta ocena %	prebivalcev 2000 leta ocena	kmetov 2000 leta ocena	kmetov 2000 leta ocena %
	1	2	3	4	5	5	7	8	9
08 Gornja Radgona	20.500	9.071	44,2	21.900	7.241	33,1	24.400	4.618	18,9
22 Lendava	27.000	15.881	58,8	28.200	11.389	40,4	29.500	5.892	20,0
29 Ljutomer	18.500	7.642	41,3	19.000	6.230	32,8	19.800	4.404	22,2
34 Murska Sobota	65.000	36.085	55,5	68.000	27.186	40,0	72.000	16.676	23,2
I POMURSKO	131.000	68.679	52,4	137.100	52.046	38,0	145.700	31.590	21,7
21 Lenart	17.100	9.741	57,0	17.100	8.044	47,0	17.100	5.328	31,2
31 Maribor	183.700	13.111	7,1	204.500	12.408	6,1	235.700	11.077	4,7
37 Ormož	18.400	9.862	53,6	18.100	8.024	44,3	18.400	5.369	29,2
40 Ptuj	67.400	31.549	46,8	70.100	25.281	36,1	73.900	15.093	20,4
48 Slovenska Bistrica	31.100	6.881	22,1	32.300	6.657	20,6	34.200	5.983	17,5
II MARIBORSKO	317.700	71.444	22,5	342.100	60.414	17,7	379.300	42.850	11,3
07 Dravograd	7.900	1.239	15,7	8.800	1.203	13,7	10.100	1.097	10,9
41 Radlje ob Dravi	17.100	3.063	17,9	18.900	3.026	16,0	21.700	2.771	12,8
43 Ravne na Koroškem	24.900	1.598	6,4	27.200	1.750	6,4	30.800	1.962	6,4
47 Slovenj Gradec	18.000	3.235	18,0	19.200	3.250	16,9	21.300	3.017	14,2
III KOROŠKO	67.900	9.135	13,5	74.100	9.229	12,5	83.900	8.847	10,5
03 Celje	63.100	4.242	6,7	70.800	3.934	5,6	82.800	3.453	4,2
20 Laško	18.600	3.229	17,4	19.000	3.007	15,8	19.600	2.579	13,2
33 Mozirje	15.400	3.574	23,2	15.900	3.536	22,2	17.100	3.412	20,0
49 Sloven. Konjice	19.600	4.274	21,8	20.500	3.925	19,1	21.900	3.131	14,3
50 Šentjur pri Celju	17.700	5.890	33,3	18.600	5.146	27,7	20.200	3.916	19,4
52 Štivarje pri Jelšah	30.800	11.478	37,3	31.100	9.345	30,0	31.800	6.890	21,7
57 Velenje	32.600	2.173	6,7	37.600	2.137	5,7	47.200	1.983	4,2
60 Žalec	34.400	6.852	19,9	36.600	6.056	16,5	40.700	4.860	11,9
IV CELJSKO	232.200	41.712	18,0	250.300	37.086	14,8	281.300	30.224	10,7
10 Hrastnik	11.000	240	2,2	11.400	229	2,0	11.800	206	1,7
54 Trbovlje	18.400	282	1,5	19.500	289	1,5	20.800	287	1,4
59 Zagorje ob Savi	16.000	1.429	8,9	17.200	1.425	8,3	19.700	1.394	7,1
V ZASAVSKO	45.400	1.951	4,3	48.100	1.943	4,0	52.300	1.887	3,6
02 Brežice	25.100	8.163	32,5	25.900	6.615	25,5	26.600	5.097	19,2
19 Krško	26.700	7.076	26,5	27.800	6.439	23,2	29.900	5.635	18,8
45 Sevnica	19.000	4.650	24,5	19.600	4.145	21,1	20.500	3.568	17,4
VI POSAVSKO	70.800	19.889	28,1	73.300	17.199	23,5	77.000	14.300	18,6
05 Črncmelj	17.100	5.959	34,8	18.100	5.650	31,2	19.800	5.166	26,1
32 Metlika	7.600	1.739	22,9	8.000	1.648	20,6	8.600	1.542	17,9

	i	i	3	4	5	6	7	8	9
36 Novo mesto	52.900	12.110	22,9	58.800	10.879	18,5	68.600	9.472	13,8
55 Trebnje	16.900	5.451	32,3	16.400	5.070	30,9	16.900	4.604	27,2
VII DOLENJSKO	94.500	25.259	26,7	101.300	23.247	22,9	113.900	20.784	18,2
06 Domžale	35.400	3.816	10,8	37.700	3.577	9,6	44.200	3.234	7,3
09 Grosuplje	23.800	6.751	28,4	25.000	6.175	24,7	27.300	5.493	20,1
11 Idrija	17.300	2.318	13,4	17.200	2.238	13,0	17.300	2.147	12,4
15 Kamnik	23.900	2.744	11,5	25.600	2.553	10,0	28.800	2.289	7,9
16 Kočevje	17.500	1.870	10,7	17.900	1.925	10,8	18.600	2.028	10,9
23 Litija	16.800	3.400	in >	16.700	3.295	19,7	16.800	3.113	18,5
24 Ljubljana-Bežigrad									
25 Ljubljana-Center									
26 Ljubljana-Moste	287.500	9.835	3,4	338.200	9.628	2,8	413.500	9.540	2,3
27 Ljubljana-Šiška									
28 Ljubljana-Vič R.									
30 Logatec	7.800	1.333	17,1	8.200	1.341	16,4	9.000	1.370	15,2
44 Ritnica	12.000	2.427	20,2	12.300	2.388	19,4	12.400	2.363	19,1
58 Vrhnika	15.700	1.194	7,6	16.300	1.146	7,0	23.900	1.135	4,7
VIII LJUBLJANSKO	457.700	35.683	7,8	520.500	34.266	6,6	601.500	32.666	5,4
14 Jesenice	28.100	468	1,7	29.700	433	1,5	31.800	390	1,2
18 Kranj	61.000	4.954	8,1	65.000	4.645	7,1	71.900	4.153	5,8
42 Radovljica	30.500	1.937	6,4	31.900	1.808	5,7	34.300	1.657	4,8
51 škofja Loka	32.500	4.156	12,8	33.700	4.109	12,2	37.400	4.166	11,1
56 Tržič	13.000	441	3,4	13.900	439	3,2	15.600	453	2,9
IX GORENJSKO	165.100	11.956	7,2	174.200	11.434	6,6	191.000	10.819	5,7
04 Cerknica	14.500	1.781	12,3	14.800	1.570	10,6	15.600	1.330	8,5
12 Ilirska Bistrica	15.100	2.331	15,4	15.500	2.083	13,4	15.900	1.707	10,7
39 Postojna	19.300	2.294	11,9	19.900	2.102	10,6	20.800	1.904	9,2
X. KRAŠKO-NCTRANJSKO	48.900	6.406	13,1	50.200	5.755	11,5	52.300	4.941	9,4
01 Ajdovščina	21.700	3.516	16,2	22.900	3.145	13,7	24.700	2.811	11,4
35 Nova Gorica	53.500	5.800	10,8	58.000	5.022	8,7	65.500	4.174	6,4
53 Tolmin	21.200	3.456	16,3	21.300	3.110	14,6	21.300	2.596	12,2
XI GORIŠKO	96.400	12.772	13,2	102.200	11.277	11,0	111.500	9.581	8,6
13 Izola	11.000	446	4,1	12.400	389	3,1	14.500	328	2,3
17 Koper	39.200	3.432	8,8	45.700	3.017	6,6	56.400	2.401	4,3
38 Piran	13.600	793	5,8	15.400	715	4,6	18.500	620	3,4
46 Sežana	22.800	3.598	15,8	23.300	3.091	13,3	24.000	2.371	9,9
XII OBALNO-KRAŠKO	86.600	8.269	9,5	96.800	7.212	7,5	113.400	5.720	5,0
SLOVENIJA	1.814.200	312.860	17,2	1.964.800	271.108	13,8	2.213.100	214.209	9,7

Omenjene razlike, ki so nastale z uvajanjem kriterija šestih hektarov, so pokazale na težave pri uvajanju merila, ki bi ga lahko uporabili za celotno Slovenijo, kljub njeni naravni in prebivalstveni pestrosti. Zato smo pomanjkljivosti merila šestih hektarov skušali odpraviti s popravo, ki ima enotno osnovo, vpliva pa na različna območja različno. Izračunali smo delež gozdov in pašnikov glede na vso zasebno posest (brez nerodovitnega sveta, ribnikov in močvirij) in tako dobili razmerje, ki smo ga označili s K_2 (stolpec 6). Naša osnovna predpostavka je bila, da tam, kjer prevladujejo gozdovi in pašniki, prevladuje tudi večja posest, kjer pa je gozdov in pašnikov malo, pa mala posest. Mala posest je bolj omejena na ravninski svet. Dejansko v Sloveniji v ravninah nimamo večjih gozdov ali pašnikov ž izjemo Krakovskega gozda. Zato nam že manjši delež gozdov in pašnikov pove, da gre tu za ravnino, s tem pa tudi za manjšo posest. Izhajali smo iz povprečja za celo Slovenijo, kjer je izračunani K_2 0,419. Nato smo po posameznih občinah ugotavljali odstopanje od slovenskega povprečja. Kjer je občinski K_2 višji od slovenskega povprečja, kar pomeni, da ima občina več gozdov in pašnikov, kot je slovensko povprečje, smo primerno število kmetov znižali. Kjer pa je bil občinski K_2 manjši od slovenskega povprečja, smo primer-no število kmetov zvišali. Poprava je bila premosorazmerna z odstopanjem od povprečja SR Slovenije. Prikazana je v stolpcu 7 (B).

Dobljeni B je glede na delež gozdov in pašnikov popravljen primerno število kmetov ob visoki stopnji mehanizacije, če kmetje obdelajo le zasebna posestva večja od 6 ha. To našo oceno smo primerjali s številom kmetov po občinah SR Slovenije leta 1976 (A, stolpec 1). Število kmečkega prebivalstva leta 1976 smo vzeli iz projekcije kmečkega prebivalstva po obstoječih tokovih deagrarnizacije za leto 1976 po občinah v SR Sloveniji (Gosar, 1974). Rezultati nam dajo po občinah SR Slovenije za leto 1976 presežek ali primanjkljaj kmečkega prebivalstva glede na našo oceno primerne števila kmečkega prebivalstva (A-B, stolpec 8). Izsledki niso povsem realni, saj visoka stopnja mehanizacije kmetijstva, kar je ena naših predpostavk pri izračunu primerne števila kmečkega prebivalstva, v občinah še ni dosežena.

Primerno število kmečkega prebivalstva je največje v občinah severovzhodne Slovenije. Kljub temu pa so zaradi zelo velikega števila kmečkega prebivalstva v teh občinah leta 1976 tudi viški kmečkega prebivalstva najvišji v Sloveniji. V ospredju sta občini Murska Sobota ? 25.701 in Ptuj z 22.688 kmečkimi prebivalci. Visoke viške izkazujejo tudi občine Lenart, Lendava, Ormož, Gornja Radgona in Šmarje pri Jelšah. Vendar ti podatki niso absolutno medsebojno primerljivi, saj je velikost občin, število vseh prebivalcev in število kmečkega prebivalstva od občine do občine različno. V nekaterih se pojavlja primanjkljaj kmečkega prebivalstva, vendar ni nikjer zelo visok. Najvišji je v izrazito gozdnatih občinah. Le v osmih ta primanjkljaj presega tisoč (občine Cerknica, Ilirska Bistrica, Jesenice, Kočevje, Ljubljana Vič-Rudnik, Postojna, Radovljica in Tolmin). Med temi nekoliko bolj izstopa le občina Cerknica s primanjkljajem 3.183 kmetov. Vzrok je v tem, da poprava z deležem gozdov in pašnikov v tej občini ni zmanjšala primanjkljaja, ampak ga je celo povečala. Vendar je treba omeniti, da veliko število obdelovalne zemlje v tej občini predstavljajo travniki. V glavnem gre za travnike v območju presihajočega jezera, ki vsako leto niso primerni za košnjo, če bi šteli te travnike med pašnike, bi se primanjkljaj zmanjšal za polovico, in sicer na 1.532 kmetov.

Vidimo torej, da se število kmečkega prebivalstva po občinah močno loči od primerne števila. V glavnem se višji pojavljajo v vzhodni, primanjkljaji pa v zahodni Sloveniji. Kjer imamo presežek kmečkega prebivalstva, je možna deagrarnizacija. Vendar mora deagrarnizacija potekati postopoma, da se starostno-spolna sestava kmečkega prebivalstva ne poslabša. Deagrarnizirajo se predvsem mladi ljudje. Potrebno je ugotoviti, pri kakšni deagrarnizaciji se število kmečkega prebivalstva postopoma zniža na ustrezno število. Stremeti moramo, da bo preostalo kmečko prebivalstvo imelo ugodno starostno-spolno sestavo, kar bo zagotavljalo normalen presežek rodnosti nad umrljivostjo. Število kmečkega prebivalstva bi tako ne nazadovalo več. Naravni prirastek bi bil še vedno dovolj močan, da bi omogočal zmerno stopnjo deagrarnizacije, saj je normalno, da bo del kmečke mladine še vedno prehajal v druge poklice. Govorimo o korigirani deagrarnizaciji, s pomočjo katere skušamo doseči zmanjšano število kmečkega prebivalstva, ki bo imelo značilnosti stabilnega prebivalstva z naraščanjem. Bolj natančen opis poteka korigirane deagrarnizacije je opisan v delu Vpliv gibanja kmečke delovne sile na oblikovanje agrarnega prostora (Gosar, 1976).

9.9%

2A, 9%

49,9%

58,8%

Ker imamo sedaj projekcijo kmečkega prebivalstva z upoštevanjem korigirane deagrarnizacije, lahko ob pomoči projekcij prebivalstva tudi ocenimo bodoče deleže kmečkega prebivalstva po občinah SR Slovenije.

Najprej smo izračunali delež kmečkega prebivalstva po občinah SR Slovenije za leto 1976. Uporabili smo število prebivalcev za leto 1976 in projekcijo kmečkega prebivalstva za leto 1976.

Leta 1976 (karta 1 in v razpredelnici stolpec 3) delež kmečkega prebivalstva v štirih slovenskih občinah (občine Lenart, Lendava, Murska Sobota in Ormož) še vedno presega 50 odstotkov. V občinah Gornja Radgona, Ljutomer in Ptuj je delež kmetov višji od 40 odstotkov. Teh sedem občin je v SR Sloveniji najbolj izrazito agrarnih, z najbolj ugodnimi površinami za obdelovanje, delež kmetov pa je glede na merila sodobnega kmetijstva previsok. Položaj je še slabši zaradi prevlade manjše posesti in močne razdrobljenosti. Zato v teh občinah v naslednjih letih pričakujemo najmočnejšo deagrarnizacijo. Še sedem občin (občine Brežice, Črnomelj, Grosuplje, Krško, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah in Trebnje) ima delež kmečkega prebivalstva višji od 25 odstotkov. To so v glavnem občine subpanonskega dela Slovenije. V večjem delu Slovenije (26 občin) se je leta 1976 delež kmečkega prebivalstva gibal med 10 in 25 odstotkov, to je okoli povprečne vrednosti, saj je bil delež kmetov tega leta v Sloveniji 17,2 odstotka. V devetnajstih občinah je bil delež kmetov leta 1976 nižji od 10 odstotkov. Delež kmetov je bil najnižji v občinah Trbovlje (1,5 odstotka) in Jesenice (1,2 odstotka). Poleg teh dveh občin so imele še občine Hrastnik, Tržič, Izola in Ljubljana (pet ljubljanskih občin obravnavamo skupaj) manj kot 5 odstotkov kmečkega prebivalstva.

Za oceno deleža kmečkega prebivalstva za leti 1975 in 2000 smo uporabili projekcijo kmečkega prebivalstva z upoštevanjem korigirane deagrarnizacije in oceno števila vsega prebivalstva po planski demografski projekciji, ki je bila izdelana za sintezo strokovnih gradiv, ki zadevajo prostorski plan SR Slovenije, in izraža želeni bodoči razvoj, ne pa ekstrapolacije sedanjega gibanja prebivalstva.

Ocena deleža kmečkega prebivalstva leta 1985 in 2000 temelji na dveh procesih. Prvi je gibanje vsega prebivalstva po občinah, ki je v naši oceni izraženo z načrtovanim številom prebivalstva, vzeto iz demografske planske projekcije. Drugi proces je opuščanje kmetij ali prehod v polkmeta ali kaka druga oblika, ki pripelje do prenehanja obdelovanja kmetije, kar z eno besedo imenujemo deagrarnizacija. Ta proces je v naši oceni zajet v bodočem številu kmečkega prebivalstva, ki smo ga dobili ob upoštevanju korigirane deagrarnizacije.

Delež kmečkega prebivalstva po občinah SR Slovenije za leto 1985 smo prikazali na karti 2, v razpredelnici pa v stolpcu 6. V primerjavi s karto leta 1976 so razredi ostali enaki, z izjemo najvišjega, ki mo ga znižali z nad 50 odstotkov na nad 40 odstotkov. Delež kmetov v Sloveniji je 13,8 odstotkov. Še vedno imajo najvišji delež kmečkega prebivalstva občine Lenart, Lendava, Murska Sobota in Ormož. Vendar sedaj ta delež nikjer več ne presega 50 odstotkov in se giblje med 40 in 47 odstotki. Delež kmetov v severovzhodni Sloveniji se je močno znižal, medtem ko v drugih delih Slovenije delež pada mnogo počasneje. Tako imata sedaj občini Črnomelj in Trebnje že podoben delež kmečkega prebivalstva kot občine Ptuj, Gornja Radgona ali Ljutomer. Drugod po Sloveniji ni prišlo do bistvenih premikov. Občinam z manj kot 5 odstotki kmečkega prebivalstva se priključi še občina Piran. V posameznih občinah, kjer smo ugotovili primanjkljaj kmečkega prebivalstva, deagrarnizacije ne predvidevamo več, zato ostaja delež kmečkega prebivalstva približno enak.

Leta 2000 se bo delež kmečkega prebivalstva v SR Sloveniji po naši oceni znižal za 9,7 odstotkov. Rezultati so prikazani tudi na karti 3, v razpredelnici pa v stolpcu 9. Karta ima za leto 2000 spremenjene razrede, vendar je z manjšo rezervo primerljiva s kartama 1 in 2. Glavna značilnost karte deleža kmečkega prebivalstva leta 2000 po občinah SR Slovenije je sprememba v razredu z najvišjim deležem kmečkega prebivalstva. V prejšnjih dveh opazovanih letih so bile v tem razredu vedno iste štiri občine skrajnega severovzhodnega dela Slovenije (občine Lenart, Lendava, Murska Sobota in Ormož). Leta 2000 v tem najvišjem razredu ostaneta občini Lenart in Ormož. Zato pa se jima pridružita občini Črnomelj v Beli Krajini in Trebnje na Dolenjskem. Preseneča nas tudi visok

karta 2

OCENA DELEŽA KMEČKEGA PREBIVALSTVA
PO SLOVENSKIH OBČINAH LETA 1985.

karta 3

OCENA DELEŽA KMEČKEGA PREBIVALSTVA
PO SLOVENSКИH OBČINAH LETA 2000.

delež kmetov v občinah Mozirje, Ribnica in Litija, ki se giblje do 20 odstotkov in dosega delež, kakršnega ima na primer občina Lendava, ki se je prej stalno pojavljala v najvišjem razredu. V najnižjem razredu je še najmanj sprememb. V njem se stalno pojavljajo občine z močno razvito industrijo in občine, v katerih leži večje mesto.

Dobljeni povprečni delež kmečkega prebivalstva v SR Sloveniji leta 2000 je dokaj realen. Drugačen pa je položaj, ko primerjamo posamezne občine med seboj. Razpon je od 1,2 odstotka (občina Jesenice) do 31,2 odstotka (občina Lenart).

Zanimajo nas predvsem občine z več kot 25 odstotki kmečkega prebivalstva. Dve od teh občin ležita v severovzhodni Sloveniji (občini Lenart in Ormož). Podobno kot v ostalih občinah severovzhodne Slovenije imamo tudi tu močno deagrarnizacijo. Kljub temu delež kmečkega prebivalstva ni tako močno padel. Vzrok je v stagnaciji celotnega prebivalstva, saj je njegovo število v obeh občinah v letih 1976 in 2000 po planski demografski projekciji enako. Še bolj pride do izraza stagnacija vsega prebivalstva v občinah Črnomelj in Trebnje. Občina Trebnje je imela na primer leta 1976 32,3 odstotka kmečkega prebivalstva. To je za 20 odstotkov manj kot pomurska regija. Leta 2000 ima občina Trebnje 4 odstotke več kmečkega prebivalstva kot katerakoli občina pomurske regije. Tu je poleg stagnacije vsega prebivalstva prišla do izraza tudi šibka deagrarnizacija, ker je bila občina Trebnje glede na razpoložljive zasebne kmetijske površine že leta 1976 sorazmerno dovolj deagrarnizirana.

Vidimo torej, da je bodoči delež kmečkega prebivalstva marsikje bolj odvisen od rasti vsega prebivalstva kot od deagrarnizacije. Deagrarnizacija je pomembnejša le tam, kjer imamo danes zelo visoke deleže kmetov. To velja predvsem za severovzhodno in posamezne občine vzhodne Slovenije, drugod pa je deagrarnizacija mnogo počasnejša. Upoštevati moramo, da rodovitna zemlja zahteva določeno število kmetov in zato deagrarnizacija ne more stalno napredovati. Drugače je z rastjo vsega prebivalstva. Predvidena rast prebivalstva v občini je obratno sorazmerna z deležem kmečkega prebivalstva. V občinah, kjer po načelu policentričnega sistema ni predviden močnejši porast središč, je načrtovana stagnacija prebivalstva, ki pa ohranja visok delež kmečkega prebivalstva. Rešitev za nižanje deleža kmečkega prebivalstva torej ni v prekomerni deagrarnizaciji, ampak v hitrejši rasti prebivalstva, ta pa je povezana z odpiranjem novih delovnih mest v manj razvitih občinah. Tako bo prebivalstvo ostajalo v domačih občinah in s tem se bo tudi nižal delež kmečkega prebivalstva. Druga močnost bi bila dobra dostopnost do večjih centrov, da bi se prebivalstvo vozilo na delo drugam, stanovalo pa bi v domači občini.

Taka naravna rast prebivalstva bo v vseh občinah omogočila znižanje deleža kmečkega prebivalstva, ne da bi zemlja ostala neobdelana.

L I T E R A T U R A :

1. Gosar Lojze: Vpliv gibanja kmečke delovne sile na oblikovanje agrarnega prostora, Ljubljana 1976.
2. Kincl Vladimir: Potrebna in presežna delovna sila v kmetijstvu in gozdarski proizvodnji mariborskega okraja, Ekonomska revija 1963/4.
3. Gosar Lojze: Analiza kmečkega prebivalstva glede na delovno silo v kmetijstvu, UI SR Slovenije, Ljubljana 1974.
4. Klemenčič Vladimir: Problemi mešane strukture gospodinjstev in kmečkih gospodarstev v Sloveniji, Geografski vestnik XL. 1968.
5. Planska demografska projekcija po občinah in medobčinskih otmočjih SR Slovenije (študijsko gradivo). Zavod SRS za družbeno planiranje, Ljubljana, junij 1977.
6. Sinteza (povzetki) strokovnih gradiv, ki zadevajo prostorski plan SR Slovenije, Zavod SRS za družbeno planiranje, področje za prostorsko planiranje, Ljubljana 1977.
7. Kokole Vladimir: Urbani sistem, UI SRS, Ljubljana 1971.
8. Vlado Mohorič: Priprava struktur kmetijskih površin po k.o. za leto 1947. (Rokopisno gradivo)
9. Sumarni izbor Geodetskega zavoda SRS po katastrskih občinah o strukturi kmetijskih površin za leto 1972 - navedenih po podatkih Geodetske uprave SRS.
10. Koncept dolgoročnega razvoja kmetijstva in živilske industrije v SR Sloveniji (osnutek), Gospodarska zbornica SR Slovenije, Ljubljana 1970.

DARKO RADINJA

VPOGLED V JUGOSLOVANSKO GEOGRAFIJO

1. Uvod. Zveza geografskih ustanov Jugoslavije, ki jo sestavlja 20 članov (društev, inštitutov, oddelkov, kateder), je 1978. leta začela izdajati skupno jugoslovansko glasilo z naslovom *Geographica Iugoslavica* (1). V uredniškem odboru so zastopane vse republike in obe pokrajini. Kakor beremo v uvodni besedi, je časopis namenjen objavljanju najboljših znanstvenih del ter različnim informacijam o raziskovalnem in pedagoškem delu pri nas.

Zaradi vse preveč zaprtega in razdrobljenega geografskega dela po posameznih federalnih enotah utegne glasilo odigrati zelo pomembno povezovalno in usmerjevalno vlogo, kajti naša geografska središča niso med seboj le slabo povezana, temveč je mnogo preskromna tudi medsebojna obveščenost. Zato je naša in tuja javnost z delom in dosežki jugoslovanske geografije premalo seznanjena. Za sedanjo stopnjo našega geografskega razvoja je integracijski pomen enotnega in, upajmo, tudi vodilnega glasila toliko nujnejši ali pomembnejši.

Jugoslovanska geografija se je v prvi številki najprej predstavila. Ta predstavitev je sicer dokaj stvarna, a bržkone preveč skopa in pomanjkljiva. Prikazan je sicer njen historiat» od tega, kdaj se je začela razvijati, kako številčna in organizirana je, kako poteka njen študij, pa do tega, kolikšno je število znanstvenikov, vključno s pregledom najpomembnejših geografskih del. Toda to je prikazano za vsako federalno enoto posebej, ne pa tudi za Jugoslavijo kot celoto. O razvoju, položaju in stanju geografije zvemo pravzaprav samo ločeno po republikah in pokrajinah in še to ne docela enotno. Nemara je to dovolj za naš notranji, medsebojni vpogled, ne pa tudi za predstavitev navzven, bodisi doma ali na tujem, saj so podatki vse preveč razdrobljeni. Omenjeni prikaz republiških in pokrajinskih geografij je vsekakor nujen, ni pa zadosten.

Prva številka je pravzaprav izredna, kakor beremo v njenem uvodu. Ta oznaka je docela upravičena, saj ne prinaša nikakršnih izsledkov geografske znanstvene misli, ne stvarnih ne teoretskih ali metodoloških in še manj programskih. Taka zasnova uvodne številke je lahko upravičena, če bi bila doslednejša in zahtevnejša. Tako pa ostaja sredi poti. Očitno je bilo že zbiranje podatkov po posameznih federalnih enotah preveč ohlapno in njihova presoja premalo enotna, a tudi premalo dosledno izpeljana. Zgolj z objavo podatkov po republikah in pokrajinah pa glasilo pravzaprav ponavlja pomanjkljivosti, ki naj bi jih odpravljalo.

Ker pri prebiranju vsebine pogrešamo celovito podobo "jugoslovanske geografije", si jo moramo ustvariti sami, kolikor nam zbrani podatki dopuščajo, čeprav se za obdelavo kar ponujajo. Kmalu namreč spoznamo, da medsebojna primerjava podatkov zaradi njihove neenotnosti in pomanjkljivosti nikakor ni enostavna, če se omejimo le na osnovne stvari, še nekako gre, npr. koliko je v Jugoslaviji geografskih institucij in kakšne so, koliko geografskih publikacij tiskamo, koliko geografov se ukvarja z raziskovalnim delom. Drugače je z vpogledom v strukturo jugoslovanske geografije in v organizacijo njenege pedagoškega in raziskovalnega dela in v težišče njenih pglavitnih področij. še manj podatkov je o tem, kakšna je razvojna in problemska fiziognomija jugoslovanske geografije in kakšno si oblikuje na sedanji stopnji razvoja.

Nekaj odgovorov na ta vprašanja je mogoče sicer posredno izluščiti iz objavljenih podatkov, a zaradi njihovih že omenjenih lastnosti odgovori niso ne zanesljivi in ne popolni. Okvirni povzetki so vseeno smiselni, ker nam vendarle pokažejo posamezne značilnosti jugoslovanske geografije.

Pri podatkih niti ne vemo, za katero obdobje veljajo, čeprav sklepamo, da gre povečini za leto 1977 oziroma Studijsko leto 1977/78. Uporabili smo jih brez popravkov in le z redkimi dopolnitvami ali pa na pomanjkljivosti le opozarjamo. Podatke, ki manjkajo za večino federalnih enot, smo povečini izpustili, npr. preglede o študijskih programih, o številu diplomantov, magistrstrov itd. Kljub temu si je s pomočjo podatkov, ki so jih zbrale posamezne republike, moč ustvariti splošno podobo o pglavitnih, čeprav pretežno zunanjih pojavih jugoslovanske geografije kot celote.

2. Začnimo s pregledom geografskih društev (GD). V Jugoslaviji jih je osem, saj jih imajo poleg republik tudi obe pokrajini. Ta razvoj je bil sklenjen z Vojvodino, ki je GD ustanovila pred štirimi leti. Pred zadnjo vojno sta bili samo dve, srbsko kot najstarejše (ust.1910) ter slovensko (1922). V drugih republikah so GD nastala prva leta po vojni, leta 1947 v Hrvatski in Bosni, 1949 v Makedoniji ter 1956 v Črni gori. Kasneje so ju ustanovili še v obeh pokrajinah, leta 1969 na Kosovu in 1974 v Vojvodini. Nenavadno pozno so GD ustanovili na Hrvatskem, kar je bržkone posledica takratnega organizacijskega dualizma hrvatske geografije, čeprav je zagrebški univerzitetni študij najstarejši v državi in je bilo tam precej geografov že pred vojno. Tudi vojvodinsko GD je mlajše od kosovskega, čeprav je univerzitetna vzgoja geografov v Vojvodini starejša, da drugih razlik med obema pokrajinama niti ne omenimo.

Časovni razpon, v katerem so nastajala jugoslovanska geografska društva, zajema kar 64 let (1910 - 1974). Najbolj ploden je bil povojni čas, zlasti prva povojna leta. Nobena srednje velika in tudi marsikatera velika država nima toliko geografskih društev, saj je razmerje med prebivalci oziroma geografiji in društvu zelo ugodno. Ni pa vseh podatkov o njihovi velikosti. Omenjeno je le članstvo za Srbijo (1268), Hrvatsko (350) in Kosovo (100), medtem ko iz drugih virov vemo, da jih je v BiH 350, Makedoniji 600 in Sloveniji 280, skupno preko 3000 (2). Naša geografska društva so torej številna, niso pa velika, kar ima seveda slabe in dobre strani.

V Geographici Ijgoslavici tudi ni podatkov o njihovi organizaciji in delu. Na otipljivo vlogo društev pa sklepamo po strokovnem tisku. Vsa, razen dveh, izdajajo strokovna glasila, povečini celo po več. Sploh so bila ravno društvena glasila naše prve redne geografske objave. Srbsko geografsko društvo izdaja pet publikacij, slovensko, hrvatsko, bosansko in makedonsko po dve ter črnogorsko eno.* Od 15 društvenih glasil je šest znanstvenih, šest poljudnoznanstvenih in tri strokovno-pedagoška.

Pred zadnjo vojno sta izhajali le dve glasili: srbsko, ki je najstarejše (1910), ter slovensko (1925). Tudi v Zagrebu je pred vojno (1929) izhajala geografska publikacija, ki pa ni bila društvena; do te je prišlo šele 1947. leta.

3. Organizacija in razširjenost geografskih ustanov oziroma šol. Čeprav povojni razmah našega višjega in visokega šolstva poznamo, nas vseeno preseneti velika številčnost pedagoško-znanstvenih in drugih geografskih ustanov, ki so v tem času nastale. Po Geographici Iugoslavici smo 1977/78 imeli v Jugoslaviji kar 50 "geografskih znanstvenih in pedagoških institucij", med njimi fakulteto, inštitute, oddelke in katedre. Vendar kriteriji, po katerih so podatki zbrani, niso enotni. Ponekod so šteli mednje tudi tiste fakultete, višje šole in pedagoške akademije, kjer je geografija zastopana samo kot predmet.

Če najprej odštejemo geografska društva, jih ostane 42, če pa izvzamemo še 14 ustanov, kjer je geografija brez lastne organizacijske enote, npr. na nekaterih ekonomskih fakultetah (EF) in pedagoških akademijah (PA), ostane še vedno 28 geografskih ustanov, kar je še vedno zelo lepo število. Več kot polovica (17) jih je na univerzah oziroma fakultetah in dobra četrtina (8)

* Medtem je GD Bosne in Hercegovine začelo izdajati še Geografski list, poljudnoznanstveni časopis za šolsko mladino.

na višjih šolah, od tega največ na PA. Le dve sta samo znanstveni, brez pedagoške funkcije. To sta inštitut za geografijo pri univerzi v Ljubljani in geografski inštitut prirodoslovno-matematične fakultete (PMF) v Sarajevu. Trije inštituti pa so v okviru akademij, dva v Sloveniji (Geografski inštitut A.Melika SAZU v Ljubljani in Inštitut za raziskovanje krasa SAZU v Postojni) ter eden v Srbiji (Geografski inštitut J.Cvijida SANU v Beogradu).

če pa upoštevamo vseh 50 geografskih "ustanov", so po republikah takole razporejene: Hrvatska - 13, Slovenija, Srbija in Makedonija po - 8, Bosna - 5, Crna gora in Vojvodina po - 4 in Kosovo - 3. Ta razmerja niso v skladu z velikostjo in drugimi značilnostmi posameznih federalnih enot, kajti Srbija je po številu geografskih ustanov šele na tretjem mestu, ker so tam 1977/78 že ukinili predmetni pouk na višjih šolah (VPŠ oziroma PA), drugod pa še ne. Nasprotno pa navaja Hrvatska največ geografskih ustanov, ker imajo na ekonomskih in sorodnih fakultetah - teh je šest - katedre za geografije, drugod pa teh ni. Zato je število geografskih ustanov v Srbiji (ne glede na ukinjene VPŠ) manjše za tri (EF v Beogradu, Nišu in Kragujevcu), v Makedoniji in Vojvodini za dve (EF v Skopju, Novem Sadu in Subotici ter fakulteta za turizem in gostinstvo v Ohridu), medtem ko EF v Ljubljani sploh ni omenjena, če bi bila geografija v Sloveniji organizirana tako kot v Hrvatski, bi imela vsaj še tri geografske katedre, v Ljubljani na EF in fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo ter v Mariboru na visoki ekonomsko komercialni šoli.

Geografske ustanove se po republikah razlikujejo tudi po stopnji organiziranosti. V okviru jugoslovanskih univerz imamo namreč eno geografsko fakulteto (Skopje), šest geografskih institucij na stopnji oddelkov znotraj fakultet (dva v Beogradu in po enega v Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu in Novem Sadu - slednji se imenuje inštitut) in 14 kateder, večinoma na EF in PA. Poleg tega sta dva inštituta, ki smo ju že omenili.

Če izvezemo Makedonijo, kjer je geografija organizirana v lastni fakulteti, so se v drugih univerzitetnih središčih izoblikovali geografski oddelki kot sestavni deli prirodoslovno-matematičnih fakultet, in sicer v Zagrebu, Beogradu, Sarajevu in Novem Sadu. Edino v Ljubljani je geografski oddelk (sedaj pedagoško-znanstvena enota za geografijo - PZEG) v okviru filozofske fakultete. V Beogradu sta na PMF pravzaprav dva oddelka - odsek za geografske vede in odsek za turizmološke vede. Na Kosovu oziroma v Prištini je geografija organizirana kot katedra, in sicer prav tako v okviru PMF, v Črni gori pa kot katedra za ekonomsko geografijo na titograjski ekonomski fakulteti.

Poleg omenjenih geografskih središč po republikah in obeh pokrajinah so še geografske katedre na treh ekonomskih fakultetah, in sicer v Zagrebu, Splitu in na Reki. Ena katedra je še v Zagrebu na fakulteti za zunanjo trgovino in ena v Dubrovniku na fakulteti za turizem in gostinstvo. Poleg tega je v Zagrebu še katedra za politično geografijo na fakulteti za politične vede. Na drugih šestih ekonomskih fakultetah je geografija sicer predmet, a brez lastnih kateder (na EF v Beogradu, Kragujevcu, Nišu, Skopju, Novem Sadu in Subotici). Tako je tudi na fakulteti za turizem in gostinstvo v Ohridu in prav tako, kar pa naš vir ne omenja, na ljubljanski EF in še kje drugje.

Na VPŠ oziroma PA je bilo 1977/78 sedem geografskih kateder: štiri v Hrvatski (Zagreb, Osijek, Reka, Split), dve v Sloveniji (Ljubljana, Maribor) in ena v Črni gori (Nikšič). Geografska katedra je tudi še v Višji pomorski šoli v Kotoru. Skupno je torej na naših višjih šolah osem kateder. Na šestih PA pa je geografija brez njih (Mostar, Banja Luka, Bitola, Skopje, štip, Djakovica). Tako je tudi na višji šoli za cestni promet v Zagrebu pa tudi na nekaterih drugih višjih šolah, ki jih naš vir ne omenja, npr. na višji ekonomsko komercialni šoli v Banja Luki. To razmerje se je danes že spremenilo, ker so medtem v drugih republikah VPŠ ukinili oziroma na sedanjih PA ni več študija predmetnega pouka. Ta je sedaj, razen v Sloveniji, le na fakultetah.

V Jugoslaviji so torej geografska središča povečini na prirodoslovno matematičnih fakultetah (v štirih republikah in obeh pokrajinah). Izjemi sta dve. V Sloveniji je geografija v okviru filozofske fakultete (nekdanja je bila prav

tako v okviru PMF), medtem ko se je Makedonija, ki ima od 1976 lastno fakulteto, očitno zgledovala po Sovjetski zvezi, čeprav so tam geografske fakultete le v največjih republikah, v manjših, npr. baltiških, pa jih ni. Geografsko fakulteto bi najprej pričakovali v Srbiji, vendar so v Beogradu ubrali drugo pot. Na PMF so namreč ustanovili dve že omenjeni enoti.

Različen položaj geografije na naših univerzah je prej odraz tradicionalne delitve znanosti na naravoslovne in družboslovne vede kakor česa drugega. Pomembnejše je, da te razlike ne vplivajo bistveno na njeno usmerjenost, kajti tudi na PMF je geografija družboslovno naravnana.

Čeprav je geografija v posameznih republikah in pokrajinah organizirana na različnih stopnjah, od fakultete kot največje enote do katedre kot najmanjše, je ta delitev bolj zunanja kot vsebinska. Že nepopolni podatki kažejo, da med njimi ni bistvenih razlik. Geografska fakulteta v Skopju ni prav nič večja od geografskih oddelkov po drugih republikah in tudi ne od geografske katedre v Prištini, saj nima nič več fakultetnih učiteljev kakor geografski oddelki v Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu ali pa katedra v Prištini (1,2)*. Podobno je tudi na EF in PA, ki imajo v bistvu enako število učiteljev tam, kjer katedre so, in tam, kjer jih ni.

Dejanski oziroma zunanji razvoj geografskih enot po posameznih republikah osvetljujejo tudi naslednji primeri. Na fakulteti za turizem v Dubrovniku deluje katedra za geografijo, na enaki fakulteti v Ohridu pa ne. Katedra za geografijo je na višji pomorski šoli v Kotoru, na enaki šoli v Piranu pa je ni. Katedra za geografijo je na fakulteti za zunanjo trgovino v Zagrebu, na podobni šoli v Mariboru pa je prav tako ni. Na fakulteti za politične vede v Zagrebu so ustanovili katedro za geografijo, na enaki fakulteti v Ljubljani pa so jo že pred leti ukinili. Zaradi takih razlik v zunanji organiziranosti je presoja o razvitosti in razširjenosti geografije v posameznih republikah nezanesljiva. Čeprav smo podatke o geografskih ustanovah v Jugoslaviji skušali kritično osvetliti, moramo upoštevati tudi tovrstne razlike.

Omenimo naj še naslednjo organizacijsko potezo jugoslovanske geografije. Medtem ko v drugih univerzitetnih središčih obstaja geografija kot ena znanost, je v Beogradu zasnovana izrazito večdisciplinarno. Z "odsekom za geografske nauke" jo namreč tudi formalno pojmujejo kot sistem ved, kar je nedvomno vpliv sovjetske geografije. Zanimivo pa je, da do tega ni prišlo v Makedoniji, čeprav ravno delitev geografije na več znanosti utemeljuje njihovo združitev v višjo organizacijsko enoto - fakulteto. Drugo je to, da so v Beogradu osnovali geografi že "odsek za turizmološke nauke", kar je že močno na geografskem obrobju, pomeni pa izrazito in značilno usmerjenost. Ta smer se kaže tudi drugod po Jugoslaviji, zlasti v Črni gori.

Tudi geografski oddelki posameznih fakultet nimajo enake organizacijske samostojnosti. Največja je v Hrvatski, kjer je geografski oddelek PMF organiziran v lastnem tozdu.

še beseda o vsebinski usmerjenosti jugoslovanske geografije, kakor se kaže na zunaj. Njena osnovna značilnost je, da posamezne veje ne organizacijsko in ne vsebinsko niso enako razvite. Morda je ekonomska oziroma socialna geografija bolj razvita od drugih vej tudi zato, ker ima največ organizacijskih enot. Poleg že omenjenih geografskih univerzitetnih središč je namreč v Jugoslaviji še šest kateder za ekonomsko geografijo in ena za politično geografijo. Seveda tudi na drugih sedmih EF (dejansko jih je še več) prav tako gojijo ekonomsko geografijo. Glede na to bi pričakovali, da bo izrazitejša tovrstna usmerjenost naše geografije, dejansko pa je večja usmerjenost v geografijo prebivalstva in naselij.

Povojni razvoj je v naši državi nedvomno doživel velike prebivalstvene spremembe, toda nič manjši ni bil gospodarski, posebej industrijski razvoj, vseeno pa npr. industrijska geografija močno zaostaja za populacijsko in naselbinsko. Na usmerjenost jugoslovanske geografije so poleg splošnih družbenih razmer očitno vplivale tudi druge.

* Ta se je medtem (1978) že preimenovala v geografski inštitut.

V Jugoslaviji imamo sicer res vrsto kateder za ekonomsko geografijo, toda večina geografskih univerzitetnih središč je navsezadnje na prirodoslovnih fakultetah. Zato bi v celoti vendarle pričakovali bolj naravoslovno usmerjeno geografijo. Dejansko pa je ta usmerjenost na vseh fakultetah bolj ali manj v ozadju. Organizacijska in vsebinska podoba jugoslovanske geografije potemtakem nista skladni.

Na njeno usmerjenost opozarjajo tudi stroke, s katerimi se geografija povezuje v študijske skupine. Veliko pogostejše so namreč povezave z družboslovnimi strokami (npr. geografija-zgodovina) kakor z naravoslovnimi (npr. geografija-biologija). Čeprav enostranske povezave geografiji ne ustrezajo, vseeno prevladujejo tako na fakultetah kakor tudi na višjih šolah. Če je to za prve vsaj deloma razumljivo, je za PA manj logično, saj so edino na njih zastopane naravoslovne in družboslovne stroke hkrati. Podobni podatki o tem sicer v Geographici Jugoslavici manjkajo, toda že ti, ki jih imamo, kažejo, da je tako. Še največ različnih povezav, čeprav ravno tako enostranskih, goji geografski oddelek FF v Ljubljani, kjer so poleg zgodovine žive še povezave s sociologijo (ta je sploh začela prevladovati), etnologijo in tujimi jeziki. Nekdanje povezave z biologijo, geologijo in meteorologijo pa so kljub prizadevanjem že pred leti zamrle. Pa tudi nove, ki smo jih želeli vpeljati, npr. s filozofijo in matematiko, niso zaživele.

Na enostransko usmerjenost jugoslovanske geografije kaže tudi specializacija geografov in prevladujoča tematika geografskih raziskav, kakor bomo kasneje še spoznali.

4. Geografski tisk. V naši državi je leta 1977 izhajalo 30 geografskih publikacij. Hkrati pa smo brez skupnega jugoslovanskega glasila, kar je bržkone edinstveno na svetu. Geografski horizont, revija za "šolsko geografijo", ki izhaja od 1955. leta v Zagrebu, je bila ustanovljena sicer kot zvezni časopis, a je ostal v bistvu hrvatski. Zato je toliko pomembnejše, da z Geographico Jugoslavico dobivamo prvo skupno geografsko glasilo.

Vse dosedanje geografske publikacije, ki izhajajo v Jugoslaviji, so torej republiške oziroma pokrajinske. Med tem jih polovico izdajajo geografska društva, drugo polovico pa pedagoške oziroma znanstvene ustanove. Geografska znanstvena glasila izdajajo vsa univerzitetna središča in tudi obe pokrajinski, edino ljubljansko je brez njega.

V Srbiji so štiri taka glasila, od tega dve turizmološki (Zbornik radova Geogr.instituta PMF, izhaja od 1954 - doslej 23 letnikov» Posebna izdanja Geogr.inšt.PMF, ocl 1972 - 2 letnika; Turizmologija, Višja turistična škola v Novem Beogradu, od 1972; Turizmologija, Posebna izdanja, Viš.tur.sk., od 1975).

V Hrvatski sta dve glasili (Radovi geogr.inšt., izdaja Geogr.odjel PMF v Zagrebu, od 1958 - 13 letnikov; Geographical Papers, Geogr.odjel PMF v Zagrebu, od 1970).

Po eno glasilo izdaja Slovenija (Geographica Slovenica, Inšt.za geogr.univ. v Lj., od 1971 - 5 šte.), Bosna (Geografski pregled, "Geogr.odsek PMF v Sarajevu, od 1957; do 1976 društveno glasilo), Makedonija (Godišen zbornik na Geografskiot fakultet v Skopju, od 1948), Vojvodina (Zbornik radova PMF v Novem Sadu, Serijska za geograflju, od 1971 - 6 števil) in Kosovo (Geografija, Zbornik radova PMF v Prištini, od 1976).

Poleg univerzitetnih glasil je še pet akademjskih. Dve sta v Srbiji (Zbornik radova GI SANU, od 1951 - 26 zvezkov; Posebna izdanja GI SANU, od 1949 - 30 zvezkov) in tri v Sloveniji (Geografski zbornik, GI SAZU, od 1962 - 16 števil; Dela, GI SAZU - 11 zvezkov; Krasoslovni zbornik, IRK SAZU v Postojni - 7 števil).

Univerzitetne in akademjske geografske ustanove izdajajo torej skupno 16 publikacij - šest v Srbiji, štiri v Sloveniji, dve v Hrvatski in po eno v Bosni, Makedoniji, Vojvodini in na Kosovu.

Druga polovica publikacij izhaja v okviru geografskih društev. Srbsko GD izdaja pet publikacij (Glasnik SGD, od 1912 - 57 zvezkov; Posebna izdanja, od 1927 - 44 zvezkov, Memoires, od 1927 - 13 zvezkov; Zemlja i"Tiudi, od 1951; Globus, od 1969 - 9 števil).

Bosansko GD ima tri glasila (Posebna izdanja, od 1959 - 5 zvezkov; Nastava geografije, od 1977; Geografski vestnik, od 1978, naklada 35 - 40.000)*:

Slovensko geografsko društvo ima dve publikaciji (Geografski vestnik, od 1925 - 49 števil; Geografski obzornik, od 1954 - 21 letnikov).

Hrvatsko GD izdaja prav tako dve reviji (Geografski glasnik, kot društveno glasilo od 1950 dalje - 39 letnikov; Geografski horizont, od 1955 - 23 letnikov).

Tudi makedonsko GD ima dve glasili (Geografski razgledi, od 1962; Geografski vidik, od 1970, naklada 5000).

Le črnogorsko GD izdaja eno samo glasilo (Godišnjak, od 1964).

Glede na naslov in izdajatelja sta kot geografski sporni dve glasili v Srbiji (Turizmologija in Turizmologija, Posebna izdanja, Višja turistička škola) in ena v Sloveniji (Krasoslovni zbornik, Inštitut za raziskovanje krasa SAZU). Nekaj publikacij je takih, ki izhajajo zelo neredno in jih je težko imeti za periodike.

Če upoštevamo vse naslove* (društvenih, univerzitetnih in akademskih glasil), jih je skupno 31, od tega v Srbiji - 11, Sloveniji - 6, Hrvatski - 4, Bosni in Hercegovini - 4, Makedoniji - 3, Vojvodini - 1, Kosovo - 1, Črna gora - 1. Z Geographico Jugoslavico jih je torej 32.

Ob tem se nam vsiljuje marsikatera misel. Nedvomno bi bilo koristno spremeniti razmerje med republiški in skupnimi publikacijami ter razmerje med splošnimi in specializiranimi časopisi, kar bi ob tolikšnem številu glasil pripomoglo k bolj smotrni delitvi dela. Pogrešamo tudi publikacijo, ki naj bi z objavami v svetovnih jezikih seznanjala mednarodni znanstveni svet z geografskimi dosežki v Jugoslaviji, kajti tudi v tem pogledu ravnamo razdrobljeno. Doslej sta sicer dve taki glasili, a obe republiški, ena za Srbijo (Memoires) in druga za Hrvatsko (Geographical Papers).

Geografski znanstveni kader. V Jugoslaviji je bilo 1977. leta 190 geografov znanstvenikov. Po republikah in pokrajinah so razporejeni takole: Hrvatska - 46, Srbija - 32, Slovenija - 28, Bosna in Hercegovina - 24, Kosovo - 22, Makedonija - 19, Črna gora - 10 in Vojvodina - 9. Različno je po republikah tudi razmerje med znanstveniki na višjih in visokih šolah ter izven njih.

Že na prvi pogled so očitna nesorazmerja med številom znanstvenikov in velikostjo oziroma razvitostjo posameznih federalnih enot - splošno in geografsko. Največ znanstvenikov naj ne bi imela Srbija, temveč Hrvatska in nenavadno veliko jih je na Kosovu, kar seveda prijetno preseneča, kajti tamkajšnja geografska katedra je začela vzgajati geografski znanstveni kader šele pred nekaj leti. Hkrati je zanimivo, da ima Črna gora več znanstvenikov kakor Vojvodina, čeprav je brez lastnega univerzitetnega geografskega središča oziroma je tamkajšnji študij geografije še vedno nepopoln.

Kosovo ima več znanstvenikov ne samo od Črne gore in Vojvodine, temveč tudi od Makedonije. V Makedoniji, ki ima edina pri nas geografsko fakulteto, univerzitetni študij geografije pa je med najstarejšimi v državi (1922), je manj znanstvenikov kakor na Kosovu, čeprav je Priština najmlajše univerzitetno geografsko središče pri nas.

Prikazana nesorazmerja so deloma navidezna in posledica tega, da podatki niso zbrani po enotni presoji. V nekaterih federalnih enotah so namreč šteli med znanstvenike le doktorje geografije, v drugih še magistre in v

* brez zbornikov zveznih geografskih kongresov in republiških zborovanj.

tretjih tudi več geografov, ki so brez čmega in drugega naziva. Nazivi seveda niso edini kriterij, pomembnejši je pravzaprav drugi - znanstvena dela.

V Sloveniji, Srbiji in Vojvodini so med znanstveniki navedeni le doktorji, medtem ko so drugi le izjemoma, v Srbiji npr, dva in v Sloveniji samo eden, vsi pa znanstveno delujejo. V drugih republikah, npr. v Hrvatski, so upoštevali tudi večje število magistrov oziroma univ.asistentov ter več geografov brez znanstvenega naziva.

Če upoštevamo le doktorje geografije, je v Jugoslaviji skupno 135 znanstvenikov, od tega v Srbiji - 30, Sloveniji - 27, Hrvatski - 26, Bosni in Hercegovini - 15, na Kosovu - 13, v Makedoniji in Vojvodini - po 9 in v Črni gori - 8. Prijetno preseneča veliko število doktorjev na Kosovu, doktorirali so namreč še na drugih jugoslovanskih univerzah, v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani.

V Sloveniji naj bi bilo po že omenjenih podatkih 28 znanstvenikov in Slovenija naj bi bila med republikami na tretjem mestu. Če pa upoštevamo le doktorje, je Slovenija druga. Njihovo število je dejansko večje, ker so štirje pomotoma izpuščeni. Tako jih je v Sloveniji pravzaprav največ. Če pa bi se ravnali po enakih kriterijih kakor v nekaterih drugih republikah, se število slovenskih znanstvenikov poveča za pet ali šest magistrov in za štiri ali pet geografov, ki so brez ustreznega naziva, a imajo znanstvena dela. Vseh bi bilo potemtakem precej več, skupno okoli 45. Zato Slovenija tudi v tem pogledu ni ustrezno prikazana.

Zanimiva je sestava znanstvenikov po posameznih stopnjah. V Jugoslaviji je 94 fakultetnih učiteljev (univ.profesorjev in docentov) ter 23 znanstvenih delavcev (znanstvenih svetnikov in sodelavcev), skupno torej 117. Od tega jih je 29 v Srbiji, 26 v Sloveniji, 20 v Hrvatski, 11 v Bosni in Hercegovini, po 10 v Makedoniji in na Kosovu, 7 v Vojvodini in 2 v črni gori (glej preglednico).

6. Usmerjenost geografskih raziskovalcev. Poleg števila je pomembna in značilna tudi njihova usmerjenost po posameznih področjih geografije.

S fizično geografijo se ukvarja približno petina znanstvenikov (39), z družbeno skoraj trikrat več (110) in z regionalno manj kot desetina (16). Z metodiko geografije se jih bavi 14 in z drugimi področji 6 (kartografija, matematična geografija, zgodovina geografije, regionalizacija, kvantitativne metode, varstvo okolja).

Usmerjenost znanstvenega kadra je težko zanesljivo opredeliti samo na osnovi podatkov, kakršni so zbrani v Geographici Jugoslavici. Tam sta pri posameznih raziskovalcih pogosto navedeni dve področji. Tudi ne vemo, ali je opredelitev sestavljena po lastnih navedbah raziskovalcev ali kako drugače. In tudi ni povsem jasno, ali gre pri fakultetnih učiteljih bolj za raziskovalno ali bolj pedagoško usmerjenost. Kjer sta navedeni dve področji, smo upoštevali prvo kot osnovno in drugo kot vzporedno oziroma dopolnilno. Regionalna geografija je npr. navedena lii-krat na prvem mestu in 11-krat na drugem. Zaradi teh in drugih nejasnosti je ta pregled le približen.

V okviru fizične geografije se posamezne veje razvrstijo takole. Na prvem mestu so še vedno geomorfologi, med njimi pa krasoslovci. Njim sledijo klimatogeografi in hidrogeografi, ki so danes že v vseh republikah. Drugače je s specialisti drugih fizičnogeografskih vej. Pedogeografija s fitogeografijo je samo enkrat omenjena (Ljubljana), zoogeografija pa nobenkrat.

V okviru družbene geografije močno prevladuje usmerjenost v geografijo prebivalstva in naselij, manj se jih ukvarja z ekonomsko geografijo in še manj z industrijsko. Precej geografov je usmerjenih v prostorsko oziroma regionalno planiranje in prav tako tudi v turistično geografijo, najmanj pa jih navaja prometno geografijo.

Regionalno geografijo navajajo maloštevilni geografi in še ti, ki jo, so po večini starejši. Največkrat pa ne gre za geografijo Jugoslavije. Nekoliko drugače je na Geografskem oddelku PMF v Zagrebu, kjer vsi fakultetni učitelji, ki so sicer fizični ali družbeni geografi, omenjajo regionalno geografijo kot drugo področje svojega dela. Vprašanje pa je, ali ni ta usmeritev le pedagoška.

V zadnjih letih se več raziskovalcev ukvarja z metodiko geografije. Tako je danes že v vseh geografskih središčih. Kar 14 geografov jo omenja kot prvo usmeritev in 3 kot drugo. Nekaj področij pa je novih (kvantitativne metode, varstvo okolja, dešifriranje aeroposnetkov, toponimika).

Najbolj značilen je nedvomno podatek, da v vseh geografskih središčih prevladujejo geografi, ki so usmerjeni v socialno geografijo in to ne glede, ali so ta središča na prirodoslovnih fakultetah ali kje drugje. Ta usmeritev je v posameznih središčih le različno izrazita.

Še najbolj uravnovešeno številčno razmerje med geografi, ki se ukvarjajo s fizično oziroma družbeno geografijo, je v Sloveniji in Srbiji, nekaj manj na Kosovu in v Bosni, najmanj pa v Makedoniji, Hrvatski in črni gori. Pač pa je v Hrvatski in Srbiji več regionalnih geografov. V Makedoniji omenja regionalno geografijo en sam geograf in še to le kot drugo usmeritev, Črna gora pa je brez njega.

Poleg populacijskih in naselbinskih geografov je največ znanstvenikov, ki se ukvarjajo s turistično geografijo. Devet geografov jo navaja kot prvo usmeritev in štirje kot drugo, le v Vojvodini ni nobenega. V črni gori se z njo ukvarja kar polovica geografov. Črnogorski geografi se namreč šolajo povečini v Beogradu, tam pa je študij turizma na višji, visoki in podiplomski stopnji.

Sorazmerno veliko geografov (10) je usmerjenih v prostorsko oziroma regionalno planiranje in zastopani so že v vseh republikah.

V celoti je usmerjenost geografskih znanstvenih delavcev zelo neenakomerna. Spričo velikega števila raziskovalcev bi pričakovali, da razvijamo v Jugoslaviji vse veje geografije, toda s celotno geografijo se ne ukvarja nobeno geografsko središče in tega ni tudi v Jugoslaviji kot celoti.

7. Ustanove, v katerih so geografi na pomembnejših položajih. Skupno je v Jugoslaviji 29 takih ustanov. Največ jih je v Hrvatski (13), kar kaže na močno aplikativnost tamkajšnje geografije, nato v Sloveniji (6), Makedoniji (5) in Srbiji (4). V Bosni, črni gori in Vojvodini takih ustanov ni.

Med temi ustanovami je največ urbanističnih ali sorodnih zavodov (9) in očitno je prostorsko oziroma regionalno planiranje najbolj organska geografska aplikacija (poleg pedagoške seveda). Med drugimi vrstami ustanov je največ hidrometeoroloških zavodov in različnih ekonomskih institucij.

Ta podoba bi bila bržkone drugačna pri skrbneje in enotneje zbranih podatkih. V Sloveniji je npr. teh ustanov več, omenjen ni, recimo, republiški komite za varstvo okolja. Zato teh podatkov ne kaže podrobneje osvetljevati.

8. študij geografije. V Jugoslaviji poteka študij geografije kot stroke v petih republiških središčih (Beograd, Zagreb, Ljubljana, Sarajevo, Skopje) in obeh pokrajinskih (Novi Sad, Priština). Na vseh teh univerzah je geografski študij štirileten in brez stopenj, razen na ljubljanski univerzi, kjer je sestavljen iz dveletnega višješolskega (I.stopnja) in dveletnega visokošolskega (II.stopnja).

V zadnjih letih se poleg tradicionalne pedagoške smeri uveljavlja tudi študij nepedagoške usmeritve (t.i. strokovna ali praktična smer). Doslej so jo vpeljali v Beogradu, Zagrebu, Ljubljani in Skopju. Medtem ko je nepedagoška smer že po svoji naravi enopredmetna, je pedagoška lahko različna. Žal ni podatkov, kje gojijo enopredmetno ali "čisto" in kje dvopredmetno. Podatek je edino za zagrebško univerzo, kjer sta zastopani obe skupini, pri drugi

pa gre za povezavo geografije z biologijo. V Ljubljani je pedagoška smer le dvopredmetna, povezava geografije pa poteka le z družboslovnimi strokami (zgodovino, sociologijo, etnologijo, tujim jezikom).

V petih središčih poteka tudi podiplomski študij geografije (III.stopnja), in sicer v Beogradu, Ljubljani, Zagrebu, Sarajevu in Novem Sadu, medtem ko se v Prištini nanj pripravljajo.

V Ljubljani in Beogradu ima podiplomski študij več smeri. Na ljubljanski filozofski fakulteti je teh smeri sedem (regionalno-geografska analiza, geografske osnove regionalnega planiranja, geografija krasa, sodobna geografija dežel v razvoju, geografija turizma, geografska problematika varstva okolja, metodika geografije) in na beograjski PMF pet (geografija krasa, hidrologija rek, geografija prebivalstva, turizem, metodika geografije). Drugod sestavlja podiplomski študij ena smer: principi in metode regionalizacije (Zagreb), geografske osnove prostorskega planiranja (Skopje), metodika geografije (Novi Sad).

Podiplomski študij geografske metodike je torej v Beogradu, Ljubljani in Novem Sadu, turizma v Beogradu in Ljubljani, geografije krasa v Beogradu in Ljubljani ter regionalnega planiranja v Skopju in Ljubljani.

Podatkov o študijskih programih ni, edino katedra za geografijo PMF v Prištini navaja, da so v geografski študij vpeljali naslednje predmete (kar marsikaj pove o orientaciji tamkajšnje geografije): kvantitativne metode, humana ekologija, osnove turizma, osnove prostorskega planiranja, dešifriranje aeroposnetkov.

Poleg že omenjenih univerzitetnih središč poteka študij geografije še na 13 višjih šolah pedagoške smeri (Zagreb, Osijek*, Reka, Split, Ljubljana, Maribor, Nikšid, Mostar, Banja Luka, Skopje, Štip, Bitola, Djakovica). Povsod gre za študijske povezave geografije z drugim predmetom, večinoma z zgodovino, podrobnejši podatki pa manjkajo.

Višješolski študij geografije je 1976/77 potekal še v vseh republikah in pokrajinah. V Srbiji so ga medtem ukinili oziroma prenesli na univerze, 1977/78 pa je ugasnil tudi drugod, razen v Sloveniji.

Kot predmet je geografija še na treh višjih šolah (višja pomorska šola v Kotoru, višja šola za cestni promet v Zagrebu, višja ekonomsko komercialna šola v Banja Luki). Teh šol je bržkone več, a natančnejšega pregleda ni.

Kot predmet je študij geografije še na 14 fakultetah, večinoma ekonomskih, vendar so tudi ti podatki nepopolni.

9. O študentih in diplomantih geografije je zbranih najmanj podatkov. Za Srbijo, Makedonijo in Vojvodino jih ni, za druge republike pa so neenotni in pomanjkljivi.

Geographica lugoslavica omenja podatek, da je v zadnjih 22 letih (1954-1976) diplomiralo na sarajevski univerzi 576 geografov, povprečno 25 na leto. Po drugem viru jih je 1976. leta diplomiralo 36, v prvem letniku podiplomskega študija pa je bilo 27 študentov (2,5). V črni gori je v zadnjih desetih letih doktoriralo šest geografov, magistriralo pa sedem. Na zagrebški PMF je bilo 1977/78 vpisanih 184 študentov geografije, od tega 102 na pedagoški in 82 na nepedagoški skupini. Leta 1976/77 je diplomiralo 25 študentov. Na ljubljanski filozofski fakulteti je bilo v tem času vpisanih 162 študentov. Od tega v prvem letniku 63, med njimi 24 na nepedagoški skupini. V zadnjem desetletju se jih je letno vpisalo v prvi letnik povprečno 80. Višek je bil leta 1968 s 120 študenti, kasneje se je število polagoma zmanjševalo in se ustalilo pri sedanjih 60, a od tega jih je skoraj polovica na nepedagoški skupini. V Novem Sadu je bilo po drugih virih tega leta 466 študentov, v Skopju 250 in Beogradu 560, od tega 330 na turizmologiji. Skupno je bilo v Jugoslaviji preko 3000 študentov, od tega 1630 rednih (2). Vsi podatki veljajo le za univerzitetni študij.

* višje šole ponekod ukinjajo oziroma spreminjajo v visoke šole. V Osijeku se je višja šola spremenila v pedagoško fakulteto.

Najbolj zanimivi so podatki za Kosovo, kjer je bilo na prištinski PMF 1977/78 vpisanih štirikrat več študentov geografije (816), kakor v Zagrebu ali Ljubljani in največ v državi sploh. V zadnjih štirih letih (1972/76) je v Prištini diplomiralo 163 geografov, povprečno 40 na leto, v vsej Jugoslaviji pa okoli 150 (2).

Ob pomanjkanju drugih podatkov si skušajmo podobo dopolniti še z naslednjim sklepanjem, v Jugoslaviji je skupno 20 geografskih šol, sedem visokih in 13 višjih. Če se nanje letno na novo vpiše okoli 1000 študentov (že po nepopolnih podatkih je ta številka višja) in jih vsako leto diplomira okoli 200 (dejansko pa več), se je v zadnjih desetih letih izšolalo v Jugoslaviji najmanj 2000 geografov. V zadnjih petnajstih in več letih je torej Jugoslavijo in še zlasti njene manj razvite dele, zajela krepka "geografikacija", ki ni samo zadostila osnovnim potrebam po geografskem kadru in geografski izobrazbi kot delu splošne izobrazbe, temveč je nedvomno ustvarila tudi široko osnovo za nadaljnjo, zahtevnejšo in kvalitetnejšo rast tudi na strokovnem in znanstvenem področju.

Nadaljnjo, višjo stopnjo tega razvoja pomeni sprememba dosedanjega geografskega študija pedagoške smeri, ki z ukinjanjem VFŠ postaja izključno visokošolski (razen v Sloveniji). Zanimivo je, da so najprej v drugih republikah ukinili višješolski študij geografije na VPS, čeprav so brez stopenjskega študija na univerzah, v Sloveniji pa je višješolski študij ostal še naprej na obeh vrstah ustanov. Verjetno gre za prehodne reformne razmere.

Izpopolnjevanje dosedanjega razvoja pomeni tudi uvajanje nepedagoške smeri geografskega študija na univerzah. Ta je za geografsko stroko in njeno aplikacijo v marsičem nova in še iščoča oblika, saj njena fiziognomija še ni do cela izoblikovana in preizkušena. Bržkone pa je obetajoča, čeprav v marsičem tudi kočljiva razvojna pot, ki odpira geografiji in njeni aplikaciji razsežno, a zahtevno delovno področje. Seveda bo treba poleg praktične razvijati tudi njeno teoretsko in metodološko stran, ki je v začetnem razmahu še vse preveč zanemarjena.

Analiza podatkov kaže še naslednjo značilnost povejnega razvoja. Medtem ko so razvitejše republike doživljale višek geografskega študija - predvsem po številu študentov - že pred desetletjem ali več, ga sedaj doživljajo manj razviti deli Jugoslavije, zlasti Kosovo, ki se po številu študentov uspešno meri z največjimi republikami, medtem ko razvitejše republike ohranjajo večje število študentov le na račun nepedagoške smeri geografskega študija.

10. Pregled jugoslovanske geografske literature. Geografska predstavitev po republikah je v prvi številki omenjenega glasila sklenjena s kratkim pregledom najpomembnejših del o geografiji posameznih federalnih enot. Ti pregledi so pravzaprav skromni. Če izvzamemo Hrvatsko (namesto seznama omenjajo šest knjig, ki vsebujejo njeno celotno geografsko bibliografijo), obsegajo pregledi naslednje število del: Makedonija - 32, Srbija - 31, Bosna - 22, Slovenija - 20, črna gora in Vojvodina - po 9 ter Kosovo - 8 (in štiri, ki so v tisku). Skupno je 130 naslovov. Tudi pregled najpomembnejših geografskih del o Jugoslaviji kot celoti je z 82 deli zelo značilen.

Skupen in posamičen obseg teh del ne pove veliko, ker je izbor literature po republikah zelo različen. Značilnejši so zato naslovi, ki kažejo, da je med njimi sorazmerno malo del, ki obravnavajo posamezne republike kot celote. Pri tem ne mislimo samo na regionalno-geografske študije, temveč tudi na dela, ki obravnavajo posamezne vrste geografskih pojavov. To pomeni, da naša geografska literatura ni samo tematsko močno specializirana, temveč je tudi močno razdrobljena oziroma teritorialno ozka. Sorazmerno malo je večjih, zahtevnejših sintez in še zlasti regionalnogeografskih raziskav oziroma monografij. Sploh nam izbrana bibliografija kaže zelo značilno razvojno stopnjo jugoslovanske geografije. Kakor da je ta še vedno sredi raznovrstnih in podrobnih analiz ter specializiranih in tudi poglobljenih obravnav, medtem ko se na večje, zahtevnejše sinteze šele pripravlja. Pravzaprav se značilnosti, ki veljajo za organizacijsko in drugo sestavo jugoslovanske geografije, svojevrstno kažejo tudi v strukturi njene literature. Te poteze so precej zgovorne in bi jih kazalo ob priliki posebej osvetliti, še posebej ker bi se iz tega prav gotovo zarisale nove programske nujnosti.

Še vprašanje, kako je z geografskimi monografijami posameznih republik. Po Melikovi zaslugi imamo za Slovenijo obsežno geografsko monografijo v štirih knjigah. Zaradi obsežne preobrazbe Slovenije v času, odkar je monografija izšla - od tega je minilo že 20 let - je že potreben nov, izpopolnjen geografski pregled. Pač pa skušajo slovenski geografi podobo Slovenije prikazati z nastajajočim nacionalnim atlasom. Tak atlas pripravljajo za BiH tudi v Sarajevu (2).

Moderno in obsežno, okoli 1300 strani obsegajočo geografsko monografijo so v novejšem času sestavili v sosednji republici, kjer so 1976. leta izdali šest knjig (Geografija SR Hrvatske). Tega leta je tudi v Makedoniji na preko 400 straneh izšel prvi obsežnejši pregled te republike (6), ki se naslanja na 184 virov, ki so večinoma nastali po zadnji vojni.

Zelo je razveseljivo, da v Srbiji dokončujejo geografsko monografijo svoje republike in tudi v Bosni so jo že zaključili ter o tem sestavili razmeroma obsežno delo z 900 stranmi. Upamo, da bo kmalu v tisku. S tem delom je geografski inštitut PMF v Sarajevu povsem upravičil svoj obstoj. Gre namreč za znanstveno institucijo brez pedagoške funkcije v okviru univerze, kakršna je tudi v Ljubljani (inštitut za geografijo pri univerzi v Ljubljani). Drugi dve republici in obe pokrajini o takem delu ne poročajo. Kljub temu je videti, da jugoslovanski geografi štejejo regionalnogeografske sinteze še vedno med svoje (poglavitne) naloge. Bolj oddaljena je moderna geografska monografija Jugoslavije in prav takq geografski atlas Jugoslavije.

Pred jugoslovansko geografijo je torej vrsta pomembnih programskih nalog in pričakujemo, da jih bo zveza geografskih društev lažje usmerjala in uresničevala tudi s pomočjo novega glasila.

11. Nekaj značilnosti jugoslovanske geografije. Obravnavani prikazi po republikah in obeh pokrajinah nedvomno potrjujejo, da je geografska stroka doživela v povojni Jugoslaviji naravnost eksploziven razvoj. To velja za njen pedagoški in raziskovalni sistem, torej za razvoj šol, znanstvenih ustanov, raziskav, tiska in ne nazadnje geografskih društev.

Ta razvoj se je močno razširil tako organizacijsko kot vsebinsko. V marsičem je bil tudi precej stihijski in ekstenziven in takšen je deloma še danes. Vsekakor pa je bila v dveh, treh desetletjih ustvarjena zelo široka osnova za zahtevnejši in kvalitetnejši nadaljnji razvoj, kar je nedvomno zelo dragoceno. Hkrati je razumljivo, da se dosedanja organizacijska in druga razvojna dinamika ne more več nadaljevati in res se pravzaprav že umirja. V Sloveniji jo med drugim nakazuje pravkar začeto omejevanje števila študentov, pa tudi drugod v Jugoslaviji je razvoj že prešel višek. Edino obe pokrajini, zlasti Kosovo, sta še sredi njega. Tak razvoj je za različno razvito Jugoslavijo ne samo značilen, temveč je zaradi pospeševanja manj razvitih področij tudi razumljiv in logičen.

Druga, nič manj pomembna značilnost je, da se v organizacijskih in drugih potezah geografije kažejo med republikami velike razlike. Te so tolikšne, da jih znotraj države niti ne bi pričakovali. Razločki so tako glede položaja geografije v okviru univerz kakor glede študijskega sistema (stopenjski - nestopenjski, visokošolski - višješolski). Razlike v študijskih smereh in programih so tolikšne, da je enakovrednost geografskega študija upravičeno vprašljiva. Tako so npr. velike razlike v obsegu temeljnih geografskih vej med zagrebško in ljubljansko univerzo, še najmanj pomembne so razlike v organizacijskih oblikah (fakulteta, oddelki, inštituti), kajti različni nazivi za geografske ustanove po republikah so prej odraz različne organizacije višjega in visoke šolstva kakor pa različnega pojmovanja geografije, čeprav tudi tega ne gre zanemariti (geografija - geografske vede).

Nedognan položaj geografije v jugoslovanskem sistemu znanosti prav gotovo ne prispeva k njenemu združevanju in utrjevanju. Enostransko opredeljevanje geografije se je začelo prenašati tudi na področje usmerjenega izobraževanja, kjer se je geografija znašla v družboslovni skupini predmetov. Nad tako opredelitvijo se geografi ne moremo navduševati, ker je preozka in enostranska. Vendar pa položaj geografije v organizaciji univerz in znanstvenega dela

ter srednjega usmerjenega izobraževanja ni tako odločilen. Za njeno fiziognomijo in usmerjenostjo so pomembnejše lastne, notranje silnice. Vzrokov za njene slabosti in nedorečenosti zato ne kaže pretirano iskati drugje.

Republiške geografije imajo vsekakor vrsto skupnih potez, toda med njimi je tudi veliko razlik. Nemara je zato upravičeno vprašanje, ali sploh lahko govorimo o jugoslovanski geografiji. Njena različnost je prav gotovo odraz različnih vplivov. Na tem mestu jih sicer ne kaže posebej razčlenjevati, nikakor pa ni naključje, da ima Makedonija geografsko fakulteto in Srbija oddelek za geografske vede in da so primeri drugačnih poti iz nasprotnega dela Jugoslavije. Čeprav je pomembnejše tisto, kar je v jugoslovanski geografiji skupno in izvirno, pa omenjeni pregledi geografije po republikah tega ne naglašajo in niti ne omenjajo.

V 50-tih letih se je razmahnila polemika o ekonomski geografiji, ki naj bi bila družboslovna, in geografiji, ki naj bi bila prirodoslovna veda. Sprožili so jo ekonomisti in ekonomski geografi. Šlo je pravzaprav za polemiko o enotni in dualistični geografiji. Od tedaj dalje so med jugoslovanskimi geografi načelni ugovori zoper enotno in kompleksno geografijo sicer utihnili, v praksi pa je velikokrat drugače. To se kaže na različne načine in največ posredno, med drugim tudi z regionalno geografijo, ki čedalje bolj izgublja na pomenu. V zadnjem času tudi v šoli, kjer njena vloga doslej sploh ni bila sporna. Do tega prihaja tudi v Sloveniji, ko skušajo regionalno geografijo nadomestiti s "problemsko", "aktualno", "angažirano" in podobno označeno geografijo, kar utemeljujejo z družbenimi potrebami, kakor da regionalna in kompleksna geografija vseh teh lastnosti - aktualnosti, angažiranosti, problemskosti itd. - ne bi mogla imeti. Nasprotno, ima jih lahko še v večji meri kot enostranske "geografije".

Nova iskanja so hvalevredna in nujna, če se drže osnov znanstvene metodologije, predvsem kritične, objektivne analize doseženega in teoretske ter druge utemeljitve novega, ne pa enostranskih in prakticističnih pobud ter zunanjih, deklarativnih opredeljevanj.

Zelo je značilno, da prikazi geografije po republikah v Geographici Jugoslavici ne vrednotijo doseženega stanja, ne opozarjajo na razvojne težnje in nerešena vprašanja in ne načenjajo vprašanj programske usmerjenosti. Pričakovali bi namreč kritično razčlenitev doseženega razvoja, osvetljenega z idejnih izhodišč in v luči širših, mednarodnih geografskih obzorij. Nikjer tudi ni izražena zavest o nujnosti večje načrtnosti glede nadaljnjega razvoja geografske stroke, o izrazitejših teoretskih in metodoloških prizadevanjih, večji skrbi za skladnejši razvoj jugoslovanske geografije kot celote, saj smo spoznali, da še vedno ne razvijamo vseh vej geografije.

Tudi organizacija našega znanstvenega dela zasluži pozornost. Ta je po svetu sicer različna. Ponekod imajo velike, centralizirane inštitute, drugod večje število manjših ali pa gre za vmesne oblike. V naših razmerah se uspešnost nadaljnjega razvoja odpira edinole v smotrni delitvi raziskovalnega in drugega dela med posameznimi geografskimi središči, za kar pa je potrebna višja stopnja organiziranosti znotraj republik in med njimi. Tako pa je v jugoslovanski geografiji bržkone več spontanosti, da ne rečemo preračunljivosti, kakor česa drugega. Pogosto sicer slišimo, da je usmerjenost geografskega dela posledica družbenih potreb, vseeno pa zanemarjamo industrijsko, politično, prometno in še kakšno vep geografije. Ravno zaradi družbenih potreb - odprtosti in neuvrščenosti Jugoslavije - bi pričakovali močnejši razvoj regionalne geografije, zlasti geografije tujih dežel in med njimi seveda neuvrščenih.

Zanimiva pa postajajo mejna področja, ker naj bi bila najbolj razvojna. Pri tem pa pozabljamo, da je naša stroka kot celota najboljše tako področje, da je geografija kot preplet med prirodoslovnimi in družboslovnimi vedami eminentno interdisciplinarno področje prvega reda in da ravno iz tega izvirajo njene poglavitne vrednosti.

Podobno je s specializacijo, v katero je jugoslovanska geografija naglo in krepko zakoračila. Nedvomno je specializacija tudi v geografiji potrebna in nujna, toda vzporedno in v organskem ravnovesju s kompleksnostjo in ne

namesto nje. Še več, pozabljamo, da pomeni specializacija za geografijo nekaj drugega kakor za druge stroke. Njena specializacija je namreč kompleksnost in kompleksnost njena izvirna specializacija. V tej, geografski specializaciji pa vse preveč zaostajamo.

Taka spoznanja pa ponekod vendarle znova oživljajo. Prav gotovo ni naključje, da se v geografskem inštitutu srbske akademije čedalje bolj usmerjajo h kompleksnogeografskim raziskavam večjih delov Srbije (2, str.25) in da so take pobude žive tudi še ponekod drugod. Tudi v Sloveniji bi morali pretresti, kje smo v tem pogledu.

Razrahljnost osnovnega geografskega koncepta se kaže med drugim tudi v čedalje ohlapnejši terminologiji. V enakem pomenu srečujemo kaj različne izraze in za enake izraze različne pomene. To velja npr. za ekonomsko geografijo - ekonomsko prostora - socialno geografijo oziroma za prostorsko planiranje - urbano planiranje - regionalno planiranje in geografske osnove tega planiranja ter prav tako za geografijo turizma - turizem - turizmologijo oziroma za prostor - okolje - naravno okolje - geografsko okolje, da omenimo le nekatere.

Že bežna analiza jugoslovanske geografije opozarja na zelo živahno in pestro dinamiko njenega razvoja, ki je prav zaradi tega v marsičem iščoča in razpotna. Odtod izvirajo tudi marsikateri pereče naloge in upajmo, da se bo zanje zavzela tudi Geographica Jugoslavica.

Kakšna naj bi bila torej njena fiziognomija. Glasilo naj ne bo zbornik razprav, ki naj bi se bolj ali manj po naključju stekale iz republik, pač pa naj bi si najprej izoblikovalo trdno programsko osnovo, jo čimprej tudi predstavilo, ter si prizadevalo za obravnavo življenjsko pomembnih vprašanj geografske znanosti nasploh in v naših razmerah še posebej. To pomeni med drugim razvijanje in poglobljanje skupne in resnično napredne teoretske in metodološke geografske misli. Stvarni prispevki pa naj ne bi bili le tematsko zaokroženi, temveč tudi teritorialno široki, nanašajoč se na večje dele države, na republike ali Jugoslavijo kot celoto.

Naj bodo te misli spodbuda in podpora novi reviji in njenemu uredniškemu odboru. Zato je prav, da si skušamo priklicati v zavest razmere, v katerih revija nastaja in v katere naj tvorno posega. Gre za to, da si takoj na njenem začetku osvežimo nerazčiščena vprašanja, da premislimo o premalo pretehtanih poteh, o ohlapni terminologiji, o razrahljanem konceptu geografije in pomanjkljivem razvijanju njenih idejnih in drugih teoretičnih vprašanj ter o razvijanju znanstvene kritike sploh.

Vsemu temu se Geographica Jugoslavica kot nastajajoče sečišče vodilnih dosežkov jugoslovanske geografije ne bo smela izogibati, čeprav bodo sprva bržkone težave zaradi pretiranega geografskega federalizma. Saj se velikokrat zdi, kakor da ne živimo v isti državi, nepotrebne razlike pa premalo izpostavljammo kritičnemu in razčiščevajočem pretresu. Včasih gre enostavno za preveč pasivno prilagajanje družbi in za premalo aktivno soustvarjanje na področjih, ki so geografiji in njeni aplikaciji lastna ali sorodna.

Slednjič se vsiljuje še vprašanje, kakšno je v tem jugoslovanskem okviru pravzaprav mesto slovenske geografije. Ali je v tej primerjavi še takšna, kakor velikokrat mislimo? Kakor smo spoznali, so še številne kvantitativne razlike med republikami z obema pokrajinama vred v marsičem zmanjšale ali pa so sploh izginile. Kako pa je z idejno in vsebinsko usmerjenostjo in zahtevnostjo slovenske geografije? O tem velja posebej razmisliti, morda že v naslednjem prispevku.

ŠTEVILČNI PREGLED JUGOSLOVANSKE GEOGRAFIJE

Tak i* st.	Geogr. ustanova	Bosna in Hercegovina	Črna gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija	Vojvodina	Kosovo	Skupno Jugoslavija
1.	Ustan. leto CD	1947	1956	1947	1949	1922	1910	1974	1969	8 G)
2.	število članov GD ..	550	?	350	600	280	1268	->	100	(2943)
3.	Število geogr. glasil	3+1=4	1+1=0	2+2=4	2+1=3	2+4=6	5+6=11	0+1=1	0+1=1	15+16=31
4.	Prva geogr. publikacija-	1957	1964	1929	1962	1825	1912	1971	1976	(1912-1976)
5.	število geogr. ustanov	1+2+2=5	1+3+0=4	1+11+1=13	1+1+5=7	1+6+0=7	1+3+3=7	1+1+2=4	1+1+1=3	8+28+14=50
6.	število negeogr. ustanov z vodilnimi geografi	.	.	13	5	6	4	.	(1)	29
7.	Začetek geogr. študija na visoki šoli	1950	.	1883	1922	1922	1880	1962	1963	(1830-1963)
8.	Ust. prve geogr. org. enote na višji ali visoki šoli	1950, 1960	1947,-	-, 1833	-, 1922	1920	1894	1962	1963	(1333-1963!
9.	Sk. število znanstvenikov	24	10	46	19	28	T?	9		190
	a. red. prof. 3)	1+0=1	0+0=0	9+2=11	5+0=5	7+4=11	14+6=20	3+0=3	1+0=1	40+12=52
	b. izred. prof.	5+0=5	1+0=1	4+1= 5	2+1=3	7+2=9	1+1= 2	1+0=1	4+0=4	25+ 5=30
	c. docenti	5+0=5	1+0=1	4+0=4	2+0=2	4+2=6	5+2=7	3+0=3	5+0=5	29+ 4=33
	d. drugi	13	8	26	9	2	3	2	12	75
10.	Uanerjenost geografov									
	a. fizični geogr.	4	1	5	5	9	9	1	5	39
	b. družbeni ..	11	9	28	14	15	17	5	11	110
	c. regionalni	2	.	3(9)	(1)	2(1)	4	2	3	16(11)
	d. metodiki	5	.	5(2)	(1)	1	.	1	2	14(3)
	e. drugi	2	.	2	.	.	1	.	1	6

- OPOMBE: 1) društvena + nsdruštvena = skupno število glasil
2) društvo + geogr. ustanove + g. predmet = skupno število ustanov
3) redni prof. + zn. svetnik = sk. število
izr. prof. + v. zn. sod. = sk. število
docent + zn. sod. = sk. število
4) v oklepaju je stranska usneritev

LITERATURA

- 1) Geographica Iugoalavica, Savez geografskih društava Jugoslavije, .1978, 1, Ljubljana»
- 2) Zbornik X.jubilarnog kongresa geografa Jugoslavije, održanog u Srbiji od 15. do 20.septembra 1976, Beograd, 1977;
 - a) T.Rakičević, izveštaj o radu geografskih društava SFRJ od IX do X kongresa;
 - b) J.Roglid, Naša geografska misao o poslijeratnom razdoblju;
 - c) B.Bukurov, Razvoj geografske nauke u Vojvodini;
 - d) V.Klemenčič, Neki aspekti teoretskog razvitka i društvene funkcije geografije u Sloveniji;
 - e) M.Panov, Razvoj geografskih proučavanja u SR Makedoniji od oslobodjenja do danas;
 - f) A.Puška, Razvoj geografske naučne misli na Kosovu;
 - g) I.Bušatlija, Razvitak geografske naučne misli u Bosni i Hercegovini posllje oslobodjenja;
 - h) R.Ršumovid, Novije geografske smernice i ostvarenja u Srbiji;
- 3) Geografski vestnik, Ljubljana, XLIV, 1972 in L, 1978;
- 4) Geografski glasnik, XXXIX, 1977, Zagreb;
- 5) Geografski pregled, XX, 1976, Sarajevo;
- 6) M.Panov, Geografija na SR Makedonija, knj.I., Skopje, 1976.

IVAN GAMS

NEKATERE GEOGRAFSKE STALNICE IBERSKEGA POLOTOKA

Z izrazom geografske stalnice so mišljeni tisti vplivi naravnega okolja, ki jih je mogoče zaslediti v družbenem razvoju. Istočasno pomenijo smeri spreminjanja pokrajine. Njihovo ugotavljanje je po mojem mnenju srž regionalne geografije. Tu navedene stalnice, na katere sem naletel pri študiju literature za ne-načrtovano strokovno vodstvo ekskurzije ljubljanske podružnice GDS maja 1978, smo spoznali med ekskurzijsko potjo med Madridom in Gibraltarjem.

- 1) Plrenejski polotok kot subkontinent. Nekatera gorovja združujejo, druga ločujejo regije. Zgodovina narodov Iberskega polotoka razkriva, da so Pireneji bolj ločevali polotok kot na primer Gibraltarski preliv (onstran njega, na afriških tleh, ima Španija še danes svojo posest z mesti Cevta in Melila, ki pripada matični deželi in ni kolonija), Atlantik ali Sredozemsko morje. Čeprav ima gorovje dva lahka prehoda, na zahodu v Baskiji pri Sebastijanu in na vzhodu med Perpignanom in Figuerasom s prevalom na 290 m n.v., je po preseljevanju narodov le zelo redko kdaj kaka državna tvorba segla preko njega na drugo stran. To se je zgodilo predvsem v osmem stoletju z vdorom Arabcev in islamiziranih Berberov v Galijo do poraza pri Poitiersu. Izjema je tudi začasna zasedba večjega dela polotoka po francoski vojni v letih 1807 - 1812. Kljub evropski, bourbonski in habsburški, kraljevski dinastiji je bila Španija novega veka mnogo bolj povezana s čezmorskimi ozemlji kot z ostalim kontinentom ter se je do najnovejših dni razvijala samosvoje, še danes preseneča tujce dokajšnja brezbržnost večine Špancev za evropske zadeve. Brezbržnost in težave pri opredeljevanju polotoka kot celote k atlantski ali mediteranski Evropi opravičujejo naziv iberski subkontinent, ki je večja individualnost kot bi sodili po njegovih 582.000 km².

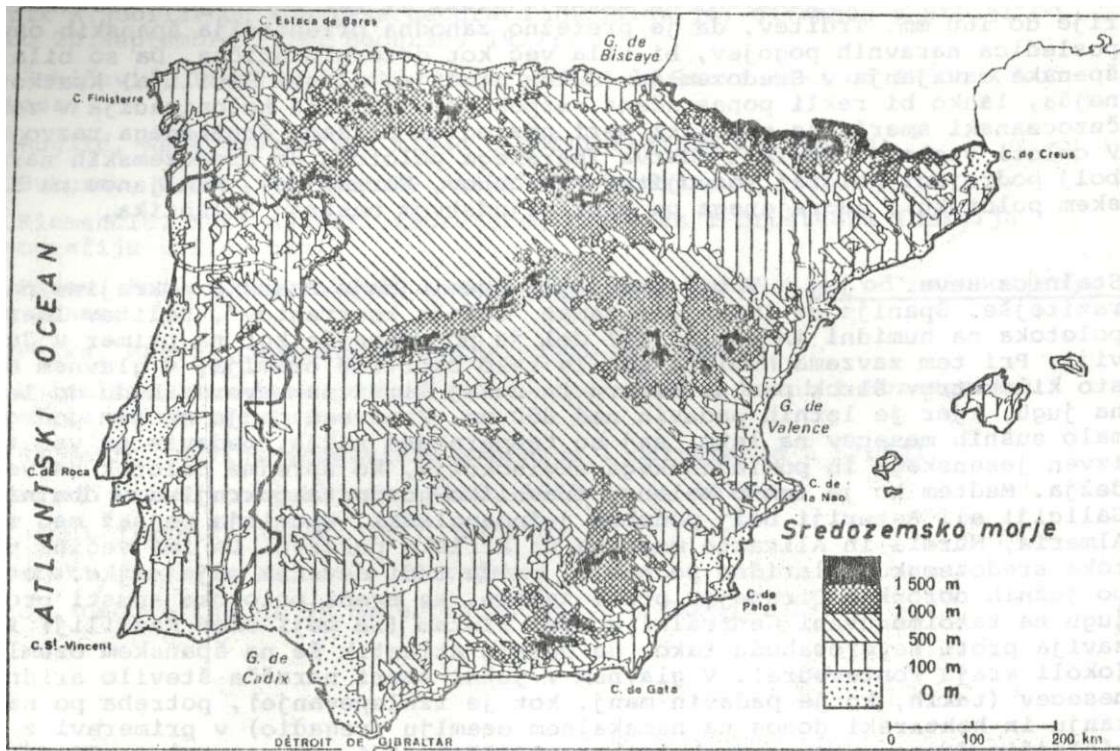
- 2) Zahodno-vzhodna usmerjenost polotoka. Na to usmerjenost vpliva relief, ki se položneje znižuje proti zahodu. Samo pet atlantskih rek odroaka dobro polovico polotoka. Vzhodno-zahodni stalnica je delno pogojena v klimi, v razlikah pri padavinah in v značaju atlantskega oz. sredozemskega podnebja. Glede tega se še izraziteje kaže os SZ - JV. širok severozahodni rob polotoka sprejme letno preko 800 mm padavin, ki upadajo proti JV ter zdrknejo v provinci Almerije do 160 mm. Trditev, da je pretežno zahodna orientacija španskih osvajanj posledica naravnih pogojev, bi bila več kot deterministična. Da so bila španska osvajanja v Sredozemlju (Južna Italija, zlasti Sicilija) kratkotrajnejša, lahko bi rekli ponesrečena, uspešna pa je bila kolonizacija v zahodni, čezoceanski smeri, je v veliki meri posledica širšega družbenega razvoja. V celoti vzeto so imela ljudstva Iberskega polotoka do sredozemskih narodov bolj podrejeni položaj (osvojitve Feničanov, Kartazanov, Rimljanov na Iberskem polotoku), nadrejenega pa proti ljudstvom onstran Atlantika.
- 3) Stalnica sever - jug. V tej smeri je spreminjanje španske pokrajine najizrazitejše. Španije ne imenujejo zaman "dežela kontrastov". Delitev Iberskega polotoka na humidni in semiaridni del je pomembnejša kot na primer v Jugoslaviji. Pri tem zavzema humidni del le kako četrtino ozemlja, v glavnem okoli sto kilometrov širok pas na severu in nekaj širši na severozahodu do Leirija na jugu, kjer je letnih padavin nad 800 mm. Predvsem pa je na tem področju malo sušnih mesecev na leto, saj so temperature nižje, padavin pa več tudi izven jesenskega in pomladanskega ekvinokcija, ko sprejme polotok največ dežja. Medtem ko je temno zelena, travniško-gozdnata pokrajina v obalni Galiciji ali Asturiji bolj podobna južnoangleški, spominja pejsaž med mesti Almeria, Murcia in Alicante mestoma na afriško puščavo. Da ima večina polotoka sredozemsko polaridno podnebje, priča tudi severna meja oljke. Poteka po južnih obronkih Pirenejev proti zahodu, se sredi polotoka spusti proti jugu na takoimenovani Centralni gorski sistem (na meji obeh Kastilij) in zavija proti severozahodu tako, da doseže Atlantik še na španskem ozemlju (okoli kraja Pontevedra). V glavnem v južni smeri narašča število aridnih mesecev (takih, ko je padavin manj, kot je izhlapevanje), potreba po namakanju in hektarski donos na namakalnem ozemlju (regadio) v primerjavi z vedno pičlejším donosom na nenamakalnih zemljiščih (t.i. el secano).

Severno-južna smer je prišla v španski zgodovini najbolj do veljave pri razširjanju arabske države na sever in njenem odrivanju na jug v času rekonkviste (10-15.stol.). Obe državnosti, španska in mavrska sta sloneli ne le na verskih, ampak tudi na različnih gospodarskih osnovah (pretežno živinorejsko gospodarstvo na severu in sadjarstvo, namakalništvo, subtropske kulture, obrtništvo na jugu). Ni naključno, da se je zadnji ostanek mavrske države, kalifat Granada, ohranil (do 1491.1.) v domala najsušnejšem in najbolj goratem delu Španije, v Betijskih Kordiljerah.

Severno-južna smer se močno izraža tudi v današnji socialni strukturi: proti jugu narašča delaž kmetovalcev (v Španiji kot celoti jih je okoli 1/5 prebivalstva), letni neravni prirastek prebivalstva (v letih 1955-59 na severu med 8-12, v Andaluziji 14-16 odstotkov) pada pa narodni dohodek. Po T.Šifrerjevi (GO 1978, št.1-2) je družbeni proizvod na prebivalca v letu 1970 v Španiji znašal 1859, na Portugalskem pa 968 US dolarjev. Po novejših poročilih je v Španiji porasel že na ok. 3000 dolarjev. Južne province imajo približno polovico dohodka severnih. V šestdesetih letih, v času t.i. španskega gospodarskega čudeža, je španski dohodek rasel letno za 7,4 odstotkov in sta ga presegala le dohodka Brazilije in Japonske. V povojnem gospodarskem razvoju Španije so se razlike v veliki meri zmanjševale zaradi izrednih hidrometeoroloških del (v Španiji je nad 200 velikih vodnih zbiralnikov) v semiaridnih predelih.

- 4) Visoko osredje proti obalnemu nižavju. Ne bi bilo prav, če bi visoko osredje Iberskega polotoka (pri tem odmislimo Pireneje) imenovali gorata notranjost. Po generaliziranih zemljevidih, ki imajo označenih precej "ser" in "kordiljer" (verig), bi si Slovenci ta gorat svet, glede na slovenske razmere predstavljali povsem drugače, kot je v resnici. V območju tistega dela gorovja, ki je nasajen na visoke planote, je relief znatno manj strm, kot

Napis pod karto: Karta 1 - Višinski pasovi Iberskega polotoka
(po knjigi J.Vila Valensti, La Peninsule Iberique)

Napis pod karto: Karta 2 - Geološke formacije Iberskega polotoka

- 1 - starejše kamnine
 - 2 - poglavitna področja pretirih starejših kamnin
 - 3 - drugotno gradivo in nagubani eocen
 - 4 - terciarni pokrov in kvartarne naplavine
- (po knjigi J.Vila Valenti. La Peninsule Iberique)

je v povprečju v Sloveniji, da ne govorimo o slovenskih Alpah. Izrazitejše strmine kaže to visoko osredje šelu pri prehodu v obalne nižine, zlasti na jugu in jugovzhodu. Strmejšje gorovje so izven Pirenejev predvsem Betijske Kordiljere in Iberske Kordiljere, to je gorovje mlade, alpske orogeneze, pa še tu strmine ne dosega strmin v naših visokogorskih Alpah. Večina visokega osredja je namreč planotasta. Severna in Južna Mezeta zavzemata okoli 200.000 km² (ali 34 odstotkov vsega polotoka) in tamkajšnjega površja glede uravnanosti ne moremo primerjati s kakimi erozijskimi tvorbami v naši državi, temveč le z akumulacijskimi ravninami (npr. s Slavonijo). Ob dejstvu, da višinski pasovi nad 500 m nadmorske višine zavzemajo na Iberskem polotoku večje deleže kot na primer v Sloveniji, so nepregledne erozijske ravnine, na primer v Manchi, slovenskim udeležencem ekskurzije zastavljale vprašanje, kako je moglo celo v lapornatih kamninah v nadmorskih višinah nad 500 m nastati in se ohraniti tako ravno površje, ki po obsegu daleč prekaša obmorske ravnice. Verjetno so najbliže resnici razlage, da je to posledica sušne klime. V njem je le malo, v večjih predelih pa nič (endoreična področja) vodnega odtoka in zato denudacija zavira in onemogoča globinsko erozijo.

Tako tudi izraz visoko osredje nas lahko zavede k napačni prestavi. Prvo presenečenje nas je čakalo ob prihodu na madridsko letališča, ko smo spoznali, da tam v nadmorskih višinah nad 700 m prosto uspevata oljka in zimzeleni hrast črnika, in to več kot 300 km daleč od obale. Literatura pove, da uspeva hrast plutovec do okoli 1000 m, lokalno do 1300 m, graden do 1200-1800 m, alpski bor do 1200 m, pirenejski hrast (*Quercus pireneica*) in *Quercus luisitana* do 1800 m, *pinus silvestris* (gorski bor) do 2400 m n.v.

Kljub temu geografska literatura govori o kontinentalni klimi in o maritimni klimi. Pri tem se opira predvsem na večje dnevne in letne temperaturne amplitude, pojav neizrazitega polotočnega baričnega maksima pozimi in minima poleti v osredju polotoka. Kljub obsežnemu namakanemu ozemlju je ostala razlika v strukturi kmetijstva, ki sloni na mezetah na pšenici, oljki, živinoreji, na obalnih nižinah na namakanih območjih pa na gojenju koruze, južnega sadja in drugih subtropskih pridelkih.

V etničnem pogledu je visoko osredje v španski zgodovini imelo podobno vlogo kot gorato zaledje do obalnih ravnin drugod: vir doseljencev s trdim življenjem, visoko nataliteto in sposobnostmi asimilacije nižinskih ljudstev. Visoka Španija je bila izhodišče rekonkviste, s katero se je kastilščina razširila in prevladala kot knjižni in državni jezik. V španski zgodovini je prevlada osrednjih ljudstev pomenila centralizirano državo nasproti avtonomističnim težnjam obalnih narodov, ki so svojo prehrano; psiho in navade povezovali z morjeplovstvom, trgovino, ribištvom. Od obalnih ljudstev je svojo državo pridobila samo Portugalska (v 12.stoletju, s presledkom okupacije med 1580. in 1640. l.). Odkar po prenehanju frankizma slabi državni centralizem, se v zadnjih letih krepi avtonomistično gibanje obrobni ljudstev, od katerih so si v mladi španski ustavi zagotovili avtonomijo samo Baski in Katalonci. Vedno močnejši so glasovi za avtonomni položaj v Andaluziji (poleg Kanarskih in Balearskih otokov). Avtonomistična gibanja podpira tudi tako imenovana litoralizacija. Nadpovprečno hitro rastejo obalna industrijska mesta in obalna področja z razvitim turizmom, kar vse priteguje prebivalstvo iz zaledja. Visoka notranjost kot celota ne kaže tolikega prebivalstvenega upada predvsem po zaslugi prestolnice Madrida, ki šteje že okoli 4 milijone prebivalcev. Manjša mesta kot tudi podeželje v goratem osredju prebivalstveno nazadujejo in osredje po tej plati spominja na našo Črno goro, za katero govorijo, da je "naselila celo Jugoslavijo, sama pa je ostala prazna".

Splošna oznaka, da je visoko osredje slabo poseljeno in slabše kmetijsko izkoriščeno, ni upravičena. O tem smo se prepričali na poti čez Južno Mezeto. V zahodni Mezeti (Toledo-Ciudad Real-Almaden) se v glavnem izmenjujeta dva tipa; neizkoriščena, slabo poseljena zložna pobočja vzpetin, kjer prevladuje degradirani gozd matoral, in oazno bolj obdelane površine v rahlih depresijah, kjer gre za koluvialna ali naplavljena tla. V vzhodni Novi Kastiliji, na poti med slikovito sotesko Despena Perros, mestom Valdepenas in Madridom, pa smo se čudili, zlasti v Manchi, ne le ravnemu površju, ampak tudi nepreglednim poljem z rdečo, rdečkasto in rjavordečkasto debelo zemljo. Velike razločke razlaga geološka karta: prvi pejsaž s slabo izkoriščenostjo

se veže na paleozojske, silikatne kamnine, drugi pa na mladoterciarni lapor-nate in kvartarne kamnine, ki na novejših kartah zavzemajo večji delež kot na starejših. V prvih je tudi večja povprečna velikost posestev, večje so zloglasne latifundije, ki so ostale v rokah meščanov (po odvzemu cerkvenih veleposesti) in so v očeh sodobnih Spancev socialno zlo. Nedvomne pa so pos-pešile mehanizacijo kmetijstva, ki je dosegla precejšnjo raven. Sprostila je odvečno delovno silo, ki se seli ali v Madrid ali v obalna mesta. Tako obsta-ja med centralistično usmerjenostjo, ob kateri cveti prestolnica, in težnjami po avtonomiji obalnih ljudstev, vedno bolj gospodarsko in prebivalstveno pogojena napetost. To bo eno vodilnih nesoglasij, ki bodo označevala prihod-nji razvoj španske družbe.

GLAVNA LITERATURA

- 1) M.de Teran, L.Sole Sabaris in drugi, Geografia regional de Espana. Barcelona-Caracas, 3.izdaja 1977.
- 2) J.Vilä Valent!. La péninsule Iberique. Presses universsit.aires de France, Paris 1968.
- 3) Ruth Way, A Geographphy of Spain and Portugal. London 1962.
- 4) Lautensach, II.Die Iberische Halbinsel als Schauplatz der geschichtlichen Bewegung. Zeitschrift d.Gesellschaft für Erdkunde zu Berling., Zv.3/4,1940
- 5) NayIon J., Andalusia. Oxförd 1975.
- 6) Geiger,F., Die Aridität in Südostspanien.Stuttgarter Geographische Studien Bd 77, Stuttgart 1970.

DARKA DOMITROVIČ-URANJEK

USMERJENO IZOBRAŽEVANJE KOT DEJAVNIK REGIONALNEGA RAZVOJA NA PRIMERU CELJSKE REGIJE *

V celjski regiji deluje naslednje število srednjih šol za mladino (šolsko leto 1977/78) :

- a) 15 štiriletnih srednjih šol s 4.519 učenci v 157 oddelkih,
- b) 14 poklicnih šol s 3.729 učenci v 142 oddelkih,
- c) 2 šoli za specializirane delavce s 307 učenci v 12 oddelkih.

Od skupnega števila 31 srednjih šol jih je 20 v Celju, v velenjski občini 10, in po ena v šentjurski (poklicna kmetijska) ter v šmarski občini (poklic-na steklarska). Obline Mozirje, Laško, Slovenske Konjice in Žalec so brez srednjih šol. Le v Slovenskih Konjicah je v šolskem letu 1976/77 zaživel oddelek poklicne kovinarske šole Rudarskega šolskega centra iz Velenja, kar je lahko glede na gospodarske potrebe dober zametek bodočega centra usmerjenega izobraževanja.

Zaradi spremenjenega odnosa do srednjega šolstva je Skupnost za zaposlovanje SR Slovenije opravila po vseh organizacijah zlruženega dela (OZD) ustrezen popis - "Zahtevana in dejanska poklicna struktura zaposlenih decembra 1975 ter plan potreb do leta 1980 po poklicih in stopnji izobrazbe, po področjih in sektorjih dejavnosti od leta 1976 do 1980". Z njim naj bi ugotovili, kakšne so dejanske kadrovske potrebe gospodarstva in negospodarskih dejav-nosti po določenih poklicih in s tem po vrstah srednjih šol, ki jih potre-buje celjska regija.

* Fieferat na XI.zborovanju slovenskih geografov v Mariboru junija 1978.

Iz popisa smo uporabili podatke o potrebah po novih delavcih glede na poklice in stopnjo izobrazbe. Analiza ankete je pokazala naslednje:

- 1) največ, in sicer 68 odstotkov potreb je po kvalificiranih kadrih, in sicer tistih, ki imajo končano poklicno srednjo šolo, kar je odraz sedanje strukture zaposlenih,
- 2) samo 32 odstotkov potreb je po kadrih s srednjo, višjo in visoko izobrazbo, od tega z visoko šolo le 5 odstotkov,
- 3) te potrebe niso v skladu z razvojnimi tokovi izobraževanja - kadrovanja, ki po svetu in pri nas opredeljujejo vlogo izobraževanja kot bogato srednje in dolgoročno naložbo pri nadaljnjem družbeno ekonomskem in prostorskem razvoju,
- 4) znotraj regija se med občinami kažejo velike razlike tako na področju sedanjega šolstva kot na področju kadrovanja.

Sedanje srednje šole v regiji imajo na voljo vsako leto približno 2.000 šolskih sedežev (statistična ocena zmogljivosti) in sprejmejo lahko okrog 57 odstotkov osnovnošolskih absolventov. Če bi jih želeli vključiti 90 odstotkov, bi za posamezno generacijo potrebovali še nadaljnjih 1.100 sedežev, za tri pa približno 3.500. To pa pomeni po današnjih normativih šest novih šol s povprečno 600 sedeži, ki bi bile v različnih delih regije.

Hkrati pa podatki kažejo, da so izobraževalne zmogljivosti in potrebe pri poklicnih širokega profila (delavci osebnih storitev, trgovski poklici) prevelike, v nekaterih drugih, deficitarnih poklicih pa premajhne.

Gledano v celoti so šolske zmogljivosti premajhne tako v triletnih kakor v štiriletnih srednjih šolah (letno 226), posebej pa še pri višjih in visokih šolah.

Dosedanja analiza kadrovskih potreb ter populacijskih zmožnosti celjske regije, analiza srednjega šolstva in razvojni načrti usmerjenega izobraževanja v Sloveniji in v celjski regiji kažejo, da bi bilo potrebno usmerjeno izobraževanje v regiji in v občinah razvijati v dveh stopnjah in v več smereh.

- a) Glede na število predvidenih osnovnošolskih absolventov bi morali prvo fazo usmerjenega izobraževanja razviti v naslednjih občinah:

Občina	90% povprečnega predvidenega števila absolventov osnovnih šol letno	število učencev v prvi fazi
Celje	780	1.560
Slovenske Konjice	307	614
Šmarje	440	880
Velenje	495	990
Žalec	460	920

Vse te občine izpolnjujejo pogoj, da bi imele v prvi fazi vsaj 600 ali več učencev, kakor to predvideva gradivo o preobrazbi srednjega šolstva v usmerjeno izobraževanje. Tega ne izpolnjujejo občine Laško, Mozirje, Šentjur in te bi se morale v prvi fazi usmerjenega izobraževanja vključiti v zgoraj omenjene občine.

Podatki o kadrovskih potrebah kažejo, da te občine nimajo večjih potreb po razvoju usmerjenega izobraževanja, ker se bodo glede na bližino srednješolskih središč vključevale v sosednje občine, edino morda v občini Šentjur, kjer že obstaja poklicna šola za kmetovalce in kjer bi kazalo razmišljati, da bi v tej občini osnovali kmetijski šolski center za širše potrebe.

- b) Glede na kadrovske potrebe v celotni regiji, bi v prvi fazi morali poleg srednjih izobraževalnih smeri razvijati še smeri na stopnji današnjih višjih in visokih šol - za inženirje - diplomirane inženirje. Glede na potrebe gre za inženirje naslednjih strok - rudarstvo, elektro in gradbena stroka, zdravstveni in socialni delavci, pedagogi in organizatorji? pri diplomiranih inženirjih pa za kovinsko in strojno stroko, za pravo in finačno ekonomiko sicer vse v srednjeročnem obdobju 1976 - 80.

Model oblikovanja mreže centrov usmerjenega izobraževanja v celjski regiji bi lahko bil, kot je prikazan v tabeli:

Središča in dislocirane enote usmerjenega izobraževanja v celjski regiji

Področje smer	Lokacija centra	Stopnja	Dislocirane enote	Stopnja
Kmetijstvo	Žalec	PŠ, SŠ	Šentjur	PŠ
Rudarstvo	Velenje	PŠ, SŠ, Viš.š.		
Metalurgija	Celje	PŠ, SŠ		
Kemija	Celje	PŠ, SŠ		
Kovinarstvo	Celje	PŠ, SŠ, Viš.š.		
		VŠ	Žalec	PŠ
Strojništvo	Velenje	PŠ, SŠ, Viš.š.	Slov. Konjice	PŠ
Elektro	Velenje	PŠ, SŠ, Viš.š.	Celje	PŠ, SŠ
Gradbeništvo	Celje	PŠ, SŠ, Viš.š.	Velenje	PŠ, SŠ
Steklarstvo	Šmarje	PŠ, SŠ	Šmarje	PŠ
Lesna stroka	izven		Mozirje	PŠ, SŠ
Grafika	Celje	PŠ		
Tekst. dejavnost	Celje	PŠ, SŠ	Žalec	PŠ
Prehrana	Celje	PŠ		
Transport	Celje	PŠ, SŠ		
Trgovina	Celje	PŠ, SŠ	Velenje	PŠ, SŠ
Gostinstvo	Celje	PŠ, SŠ		
Ekonomija, finance t administracija	Celje	1-S, SS, Viš.š.		
		VŠ	Velenje	PŠ, SŠ
Zdravstvo in soc. dejavnost	Celje	PŠ, SŠ, Viš.š.		
Prosveta	Celje	VŠ		
Pravo	Celje	SŠ, Viš.š.	Velenje	SŠ, Viš.š.
Org. dela	Celje	SŠ, Viš.š., VŠ		
		Viš.š.		

LEGENDA: PŠ stopnja današnje poklicne šole,
SŠ stopnja današnje srednje šole,
Viš.š - stopnja današnje višje šole,
VŠ stopnja današnje visoke šole.

V regiji bi torej oblikovali (svet celjske regije) 20 centrov usmerjenega izobraževanja z 11 dislociranimi enotami. Centri usmerjenega izobraževanja bi bili v naslednjih občinah: Celje (15 različnih smeri), Velenje (tri smeri), Žalec (ena - kmetijstvo), Šmarje (ena - steklarstvo). Dislocirani oddelki usmerjenega izobraževanja bi bili širše razporejeni in zato bolj dostopni mladini iz različnih delov regije, in sicer Velenje (štiri smeri), Žalec (dve smeri), Celje, Šentjur, Šmarje, Slovenske Konjice in Mozirje po eno smer izobraževanja. Posamezne smeri bi bilo možno združiti v posameznem središču, vendar menimo, da ravno širše razporejeno omrežje usmerjenega izobraževanja omogoča boljši dostop do šol, poleg tega pa posamezni centri oziroma dislocirane enote zavisijo od usmeritve gospodarskega razvoja (npr.: Mozirje - lesna stroka, Žalec - kmetijstvo) itd.

Glede nekaterih smeri prizakanega izobraževanja je potrebno še premisliti in pretresti z regijskim usklajevanjem in dogovarjanjem.

NAMESTO ZAKLJUČKA:

Dosedanji razvoj izobraževanja nasploh in šolstva še posebej, zlasti na ravni triletnih in štiriletnih srednjih šol, je v celjski regiji predvsem izraz štirih dejavnikov:

- trenutnih kadrovskih potreb,
- potreb gospodarstva (metalurška, steklarska, rudarska),
- zanimanja mladine in staršev po nadaljnjem izobraževanju,
- bližina šole.

Zaradi tega je prihajalo ponekod sicer do prevelikih zmogljivosti, celotna regija pa je z razvojem srednjega šolstva zaostajala.

Predvidena preobrazba vsega izobraževanja po osnovni šoli v takoimenovano usmerjeno izobraževanje pa terja razširitev izobraževanja po občinah celjske regije, in sicer v več občinah oziroma krajih kot pri dosedanem srednjem šolstvu. Zasnova razvoja usmerjenega izobraževanja temelji namreč na naslednjih izhodiščih:

- na dolgoročnih kadrovskih potrebah združenega dela v občinah celjske regije in regiji kot celoti,
- na bodočem razvoju prebivalstva, zlasti tistega dela, ki naj se izobražuje,
- na družbenem in prostorskem razvoju celotne regije,
- na analizi sedanjega izobraževanja,
- na osnovi razvojnih teženj usmerjenega izobraževanja.

Pri povezovanju izobraževanja v širše celovite skupnosti je razvoj usmerjenega izobraževanja povezan z marsikaterimi spremembami v družbenih dejavnostih in gospodarstvu. Regijske kadrovske potrebe terjajo 90 odstotno vključevanje mladih v usmerjeno izobraževanje, nekatere občine pa bodo ta delež bodisi presegle druge pa ostale pod njim. To je odvisno od razvoja posameznih občin, drži pa dejstvo, da manjši delež pomeni relativno zaostajanje.

Glede na geografsko, gospodarsko in tudi družbeno politično povezanost občin v regiji ni smotrno, da bi vsaka občina razvijala vse smeri in vse stopnje usmerjenega izobraževanja. Le tiste smeri, za katere se v regiji kažejo velike potrebe, naj bi organizirali v več otčinah. Ustrezne smeri usmerjenega izobraževanja pa je treba nasloniti na gospodarske usmeritve posameznih občin.

Dejavnost šole spodbuja v okolici željo po nadaljnjem izobraževanju in povečuje vpis, hkrati pa šola pomembno vpliva tudi na poklicno odločitev kandidatov in na ustrezno usmeritev gospodarstva.

Na ta način lahko z dislociranimi enotami usmerjenega izobraževanja spodbujamo hitrejši razvoj posameznih manj razvitih območij v regiji in s tem spreminjamo tudi njihovo gospodarsko strukturo.

Usmerjeno izobraževanje se mora razvijati policentrično; tam, kjer je šolska mladina, kjer je zavzetost združenega dela in kjer so ekonomske ter prostorske zmogljivosti.

MARJAN ŽAGAR

OKOLJE PRI GEOGRAFSKEM POUKU

Zaradi vsesplošnega hitrega razvoja naše civilizacije v zadnjih desetletjih, ob zgostitvi prebivalstva, zazidavi prostranih zelenih površin, pospešeni rasti industrije, razvoju prometa, ob vse številnejših novih kemičnih sredstvih itd. se vse hitreje spreminja tudi naše okolje*. V procesih, ki so tisočletja potekali povečini v medsebojnem prilagajanju, odmiranju, nastajanju novega, pa vse kaže, da se marsikaj kvari. Ruši se prirodno ravnovesje: zmanjkuje čiste vode, ozračje se ne more dovolj hitro prečistiti. Zaradi snovi, ki jih proizvajamo, da bi si lajšali življenje, so težave, ker ne razpadajo ali pa so po drugi strani škodljive. Za mnoge velike posege v naravo, kakor npr. številne jedrske poskuse, spremembe celih porečij, posredne in neposredne posege v vrhnje plasti ozračja, ki so opravljeni in skrbno preračunani za določene namene, pa še sploh ne vemo, kakšne bodo posledice in kje se bodo pokazale.

* Ko v geografiji govorimo o okolju, mislimo pri tem vselej na geografsko okolje.

Sovjetski geograf Gerasimov je ponosen na gigantske gradnje v svoji domovini in razmišlja o brezmejnem razvoju znanosti. Vedno večja specializacija in drobneje vseh disciplin omogoča, da se posamezniki poglobijo v raziskave vsake podrobnosti, jih do potankosti spoznajo, veliki kolektivi pa bodo že jutri sposobni ustvarjati danes se komaj pojmljiva dela. Ko vstopamo v razdobje znanosti, ko znanost usmerja naše delo in razvoj družbe in si skuša podrediti naravo, ko se drobi v številne nove discipline in specializacije, pa se ugledni profesor Gerasimov boji, da bo kmalu treba z lučjo iskati znanstvenika in vedo, ki bo sposobna raziskati, spoznavati in razumeti kompleksno součinkovanje našega dela, vzroke in posledice pojavov, ki so jih vzbudili kdove kakšni povzročitelji.

Nekatere negativne posledice se že poznajo: slabo prečiščene vode, spremenjena klima, spremenjena rastlinska in klimatska področja, nečisto ozračje, erozija prsti, recentne plasti zemeljskega površja so polne nerazpadljivega materiala, radiacijske bolezni in mutacije, izumiranje živalskih vrst, spremenjena presnova, nove bolezni, depopulacije in hiperpopulacije itd. Vzbudili so jih tudi najuspešnejši dobrotniki naše civilizacije: umetna gnojila in krmila, čistila, industrijska prehrana, sodobni viri energetike, pesticidi, insekticidi, industrija, promet, poseke, nuklearna tehnika, gigantski hidrotehnični posegi.

Naenkrat se je človeštvo začelo zavedati resne nevarnosti, da si izpodkopava možnosti za nadaljnje življenje. Vedno pogosteje se pojavlja beseda okolje in društva, organizacije, sveti, komiteji za čuvanje okolja. Po eni strani se govori o novi znanosti o okolju, vrsta dosedanjih ved pa vključuje v svoje programe problematiko tega okolja. Razne vede se potegujejo za pripadnost tega problema, tako npr. urbanizem, kemija, biologija, agronomija, geografija itd. Uspehi so po svetu različni, mncjgo je napisanega, mnogo je deklarativnega, mnogo je koristnih raziskav in ugotovitev, manj pa praktičnih sanacijskih ukrepov in pristopov (kakor npr. Temza ali londonsko ozračje).

Menimo, da je glede na čas in stanje, v katerem smo, manj pomembno vprašanje pripadnosti in posebnih učnih predmetov o varstvu okolja, bolj pa vesplošna vzgoja ljudi v pravilnem odnosu do okolja in vsestranskem spoznavanju njegovih oblik in procesov. Okolje je priroda in so ljudje in vse, kar sta človek in človeška družba ustvarila fizičnega in duhovnega. Zato lahko privzgamamo pravi len odnos do vsega, kar nas obdaja, le preko celovitega učnovzgojnega procesa. Preko vseh učnih predmetov spoznavamo naše okolje, ocenjujemo razne vplive, ki ga kakorkoli spreminjajo in si privzgamamo naš odnos do njih. Zato menimo, da vednost o okolju ni toliko predmet sam zase, ampak je vzgojni smoter vsakega učnega predmeta.

Res je, da ima pouk geografije pri spoznavanju okolja še prav posebno vlogo, pri vzgoji odnosov in ocene ljudi do tega, kar nas obdaja, pa tudi pomembno nalogo. V marsičem je okolje kar sinonim za predmet geografije, katere bistvo je, da prikazuje pokrajine in spoznava v njih kompleksno součinkovanje fizično- in družbeno-geografskih procesov. Šele na osnovi teh spoznanj si lahko ustvarimo geografski pogled na dogajanja, bistvo in razvoj pojavov, ki nam jih posredujejo izsledki od drugod oziroma od drugih ved.

Geografski prispevek je v kompleksnih raziskavdi pokrajinskih dejavnikov okolja. Naša veda pojmuje okolje kot mogočno celoto, kot množico vzajemno povezanih odnosov med prirodnimi osnovami in raznimi neprestano razvijajočimi se človekovimi dejavnostmi. Zato govorimo o geografskem okolju in ga tako vselej tudi razumemo. Geografija organsko povezuje in s tem postavlja različne poglede na okolje (biološke, ekološke, politične, sociološke, estetske, etične in druge).

S svojimi, učnimi metodami in ustrezno izbranimi učnimi pripomočki je geografija zelo pomemben učni predmet za spoznavanje tako pojmovanega okolja. Geografsko opazovanje in praktično terensko delo pomagata sIntetizirati podatke iz geografskega pouka. Zelo zgovorni učni pripomočki so lahko podatki iz časopisov, radia, televizije in razni drugi namensko izbrani podatki iz lokalne ali širše problematike. Geografska vzgoja mora vzbujati živo zanimanje učencev za okolje, mora razvijati aktiven in samostojen pristop do raziskave te problematike, mora razvijati ustvarjalne sposobnosti in usklajevati interese posameznikov z interesi družbe.

V veliko pomoč so izkušnje učencev iz njihovih izvenšolskih aktivnosti v krožkih ali v okviru gibanja Znanost mladini, kjer samostojno ali ob mentorjih raziskujejo posamezne pojave, o njih razpravljajo ali pišejo svoja prva raziskovalna dela.

Vzgojo o okolju uvajamo na vseh stopnjah pouka geografije v osnovni in srednji šoli. Prilagoditi se moramo le učenčevim sposobnostim. Možnosti, kako problematiko približamo učencem pri vseh geografskih temah, so brezštevne. Pri obravnavi podnebja ne govorimo le o vplivih na človekovo življenje, o razporeditvi prebivalstva, o proizvodnji, marveč tudi o vplivih na erozijo prst. i, o delovanju vetra itd.

Pri vodi ne govorimo le o njeni prirodni, temveč tudi o njeni družbeni funkciji. Obravnavamo jo kot pomemben dejavnik okolja. Podobno velja tudi za prst, gozdo-ve, rastje in živalstvo v raznih regijah, posebno v zvezi z ekologijo dežel. Posebna učna snov so podatki o rudnem bogastvu, o izkoriščanju teh virov, o posledicah izkopov, o antropogenem reliefu, rekultivaciji itd.

Pri regionalni geografiji v srednji šoli opozarjamo na razne prirodne in družbene procese, npr. na problem rasti mest in zraščanja mesta z deželo, na nastanek velikih aglomeracij in rast industrije, na velike spremembe na vasi, na rušenje naravnega ravnovesja v ruralni pokrajini in končno na naraščajoče potrebe po rekreacijskih površinah.

Sestavni del sodobne geografske vzgoje in pouka sta tudi struktura in razvoj družbenega gospodarjenja, prostorska razporeditev pa tudi politični in gospodarski odnosi pri nas in po svetu. Učenci spoznavajo odnose v tehničnem razvoju, lokacije industrije, integracijske težnje jugoslovanskega gospodarstva, sodelovanje z neuvrščenimi deželami, pa tudi odnose med socialističnim samoupravnim sistemom in razvojem našega gospodarstva ter rastjo materialne in kulturne ravni naše družbe. Spoznati morajo, da je smoterno gospodarjenje in varstvo okolja pogoj za nadaljnjo rast življenjske ravni. Pri vzgoji o okolju ne smemo pozabiti na razvoj lokalnih razmer in lokalnega gospodarstva, saj nam ta snov v polni meri omogoča, da povežemo šolo z življenjem.

Zelo pomembna je geografija industrije, saj ta hkrati obravnava izvore, količino in uporabo goriv in druge energetike, strukturo porabe v različnih industrijskih vejah, rudarstvo, uporabo voda, razne surovine, obseg proizvodnje, tehnologijo proizvodnje in po glavnih industrijskih vejah potrebne surovine, energetiko, porabo vode, izpušne pline, prah, smrad, ropot, odpadke, potreben promet, potrebno delovno silo ter odnose med stanovanjskimi površinami in koncentracijo industrije. Otroci v osemletki spoznavajo pomen in vlogo industrije v okolju, inustrijska področja in vrste; industrije v Jugoslaviji, v srednji šoli pa to snov poglobljajo pri gospodarski geografiji. Veliko vlogo bo ta snov igrala v usmerjenem izobraževanju, saj se bo lahko prilagodila posameznim usmeritvam in v mnogih primerih postala neposredno strokovno dopolnilo. Zato je nadaljnja vloga in usoda "šolske geografije" v znatni meri odvisna od šolnikov, namreč, kako se bodo vključevali in kakšno vsebino bodo dajali usmeritvam. Kjer se bodo znali koristno strokovno vključevati v posamezne smeri, o potrebnosti geografske vzgoje in snovi, ne bo dilem.

Problematika okolja je tesno povezana s pridobivanjem in porabo goriv. Poraba trdih goriv, nafte, zemeljskega plina ali atomske energije različno vpliva na onesnaženje zraka in vode, na zapašenost in radiacijo. Negativne posledice zapuščajo rudarstvo, promet in rafinerije nafte, saj onesnažujejo plovne vode, pristanišča, podzemne vode in ozračje, razna sodobna kemična sredstva pa zas-trupljajo prst, nesmotrna zazidava uničuje zelene površine, velike aglomera-cije so močan dejavnik onesnaženja.

Nekatera poglavja geografije proizvodnje so še prav posebno primerna za vzgojo ustreznega odnosa do okolja. Npr. uporaba, proizvodnja in možnosti prenosa električne energije, so popolnoma spremenili razmestitev industrije. Razne vplive na geografsko okolje je mogoče prikazati na primerih metalurške, kemične, cementne, papirne in tekstilne industrije. Mladina mora tudi spoznati, kako so-dobna visoko razvita agrarna proizvodnja s pomočjo kemije, mehanizacije, speci-alizacije, kolektivizacije in znanstvenih metod, rastlinske in živalske selek-cije vpliva na velike spremembe v pokrajini. Učenci si na nazornih primerih

ogledajo nevarne povzročitelje erozije vetra in vode in njihov učinek na dinamično ravnovesje prirode.

Pri geografiji prometa je na primerili mogoče pokazati, kako se razvija sodobno prometno omrežje, kakšni so odnosi med prometnim omrežjem in pokrajinsko sliko, kakšni do industrijske regije, do mest, kako se razvijajo odnosi med različnimi vrstami prometa in kakšna je vloga vseh vrst prometa pri spreminjanju pokrajine, pri razvoju gospodarstva, v življenju domačinov ter v razvoju, čuvanju in ustvarjanju geografskega okolja. Učenci morajo spoznati, kolikšen del površin zahteva promet, pa tudi njegovo sodelovanje pri ustvarjanju antropogenega reliefa oziroma celotne pokrajinske slike. Delo vključuje spoznavanje povzročiteljev dima in prahu, hrupa, onesnaženja voda, uničevanje flore in favne, kvarjenje zgradb in zgodovinskih spomenikov, problematiko mestnega prometa in razvoja motorizacije. Posebno poglavje je treba posvetiti nafto-, plino- in vodovodom ter vodnemu prometu, ki je velik povzročitelj onesnaževanja in uničevanja življenja v vodi.

Navedeni primeri kažejo, da je pomen geografije pri kompleksnem obravnavanju in razumevanju okolja kot celote, kakor tudi posameznih dejavnosti v njem, ki se razvijajo v medsebojnem součinkovanju, zelo velik.

Za razumevanje in poglobljanje celotne problematike so potrebne še ekskurzije. Že dobro motivirani ogledi najbližjega okolja, saj pozitivni in negativni dejavniki raznih vplivov ter pogoji za življenje v mestu in na deželi popestrijo delo in omogočajo mladim aktiven pristop do snovi. Opazovanje in praktično delo na terenu potrjujejo velik prispevek geografije predvsem zato, ker seznanjajo mladino s problematiko okolja, in zato, ker omogočajo sintetiziranje spoznanj iz vseh drugih delovnih področij. Delo opravljajo s pomočjo zapiskov, raznih orisov, skic, fotografij in s kartiranjem na terenu. Z učiteljevo pomočjo sestavljajo kroniko tipičnih pojavov v svojem šolskem in širšem okolju in ugotavljajo, kako se spreminja in kakšne so posledice. Čeprav izsledki opazovanja niso vedno najbolj natančni, saj na razpolago ni natančnega instrumentarija in laboratorijskih naprav, vendar omogočajo preproste, a dragocene zaključke o vzrokih in vplivih razvoja pokrajine, kako vplivajo na okolje npr. vode, rastje, kmetijska izraba, razne gradnje, naselja ali določena proizvodnja.

Zelo pomemben predmet opazovanja so razni antropogeni vplivi na pokrajino. Najbolj značilne so posledice rudarstva in izgradnje velikih cest, ki pogosto spreminjajo pokrajinsko podobo, odvodnjavanje, sledijo krčenje zelenih površin, hrup ter onesnaženje ozračja s prašnimi delci in različnimi plini. Posledice se pogosto pokažejo kmalu, ko izumirajo nekatere rastlinske vrste ali pa se pojavijo druge, npr. bezeg, osati, divji pelin, koprive itd.

Posebna opazovanja so navezana na kmetijsko pokrajino, v agrarnih področjih in v kmetijski proizvodnji okoli mest. Spoznati moramo nujnost čuvanja prsti, vodnih izvirov in zelenih površin, potrebo po borbi zoper erozijo, poplave, strupene kemikalije, hkrati pa ohranjanje estetski vidik in razumeti njegovo funkcijo v naseljih in povsod drugod. V gosto naseljenih področjih in v industrijski pokrajini je potrebno odmeriti površine za počitek in rekreacijo.

Pri sodobnem geografskem pouku uporabljamo kot učno sredstvo mnogo različnih podatkov. Dobimo jih na kartah, skicah, grafikonih, tabelah in knjigah. Služijo nam predvsem za ilustracijo in razumevanje odnosov, ki so pomembni za geografski pojav, proces ali kompleks. Učenje poglobljamo ob reševanju sistemskih nalog, ob delu z viri, s pritegnitvijo v praktično delo in različnimi drugimi spoznavnimi postopki.

Na osnovi vsega, kar smo povedali, pa se moramo zavedati, da vzgojna pot do pravičnega razumevanja okolja ni lahka. Ne gre le za prikazovanje vzrokov in posledic niti zgolj za čuvanje in hrepenenje po starim, lepim, še ne pokvarjenim. Število prebivalstva narašča. Znanost in tehnika omogočata hitre spremembe, ki se odražajo v izboljšanjem življenju, delu in odnosih človeka, človek osvaja nova področja zemeljske površine, njegovo delovanje sega v skalne gore, v zaledenel svet, v pustinja, pod vodno gladino in v nebo. Vse to je vendar dobro, lepo in napredno. Človek dela, stanuje, se prehranjuje, oblači, počiva in se zabava. Za vse to pa je potreben življenjski prostor, za hrano, za naselitev, za proizvodnjo in surovine. Zato spreminjamo zemeljsko površino od prirodne v kulturno

pokrajino. Ali je to res? Da si omogočimo nadaljnji napredek, pa se moramo zavedati, da je kulturna pokrajina vzdrževanje biološkega ravnovesja, čuvanje prsti, voda, ozračja in estetskih vrednot ter možnosti za oddih, razvedrilo in kulturno izživljanje.

METKA ŠPES

PROBLEMATIKA ČLOVEKOVEGA OKOLJA PRI POUKU GEOGRAFIJE V ČSSR*

Pri vzgoji in izobraževanju lahko geografija prispeva največ osnovnega znanja glede številnih odprtih vprašanj človekovega okolja. Kot vemo, je osnovni namen geografskega zanimanja zemeljsko površje z vsemi pokrajinskimi potezami. To je površje, kjer se stikata organska in anorganska sfera ter spajata s socialno in ekonomsko sfero. Geografija se torej ukvarja s konkretnimi vidiki pokrajinskih potez, npr. z različnimi regijami, ekosistemi, kompleksi za bivanje in produkcijo in ne nazadnje tudi z učinki človekove dejavnosti na teh območjih. Geografija preučuje tudi raznovrstne odnose znotraj pokrajinskih enot in pojasnjuje njihove naravne značilnosti ter demografske, socialne in tehnične procese, različne razsežnosti ekonomskih aktivnosti v teritorialnih enotah ter njihove vplive na človekovo okolje. Končno je pomen geografije tudi v tem, da odkriva možnosti za varovanje in smotrno izkoriščanje okolja. Zato pomembno prispeva k raziskovanju problematike človekovega okolja ter k razumevanju okolja kot sistema raznovrstnih odnosov med prirodnimi osnovami in mnogovrstnimi dejavnostmi človeka. Pri teh raziskavah se geografija na široko povezuje in dopolnjuje z biološkimi, ekološkimi, sociološkimi, političnimi in drugimi spoznanji.

Glede na vsa ta osnovna izhodišča je vzgojni in izobraževalni pomen geografije zelo velik. Različna geografska opazovanja, terensko in drugo praktično delo, uporaba raznovrstnih podatkov ter vključevanje znanja iz drugih strok oziroma učnih predmetov, nudijo učencem široko razgledanost, pravilen in kritičen odnos do problemov našega življenjskega okolja, šolski priročniki naj bodo zasnovani tako, da učenci uporabljajo informacije tiska, radia, televizije itd. Pomembno je, da učbeniki navajajo učence h kompleksnemu razumevanju problematike okolja. Podatki naj osvetljujejo tako domače razmere kot tudi druge, ker le tako dobijo učenci celoten pregled nad snovjo.

Geografski pouk naj spodbuja mlade ljudi, da spoznajo čim širši spekter navzkrižij v človekovem okolju. S tem si pridobivajo samostojnost in ustvarjalnost ter usklajujejo individualne interese z družbenimi itd. Izkušnje, ki so si jih pridobili dijaki pri izvenšolski dejavnosti bogatimo z razgovori o problemih, kakršni se pojavljajo v okolju, ki ga učenci najbolj poznajo. Učencem, ki kažejo za tovrstno problematiko največ zanimanja, je treba pomagati, da glede na svoje sposobnosti opravljajo samostojne raziskave.

Poglavja o problematiki človekovega okolja naj bodo sestavni del geografskega pouka v osnovnih in srednjih šolah. Oglejmo si nekaj primerov.

Pri poglavju o klimi in vremenu ne govorimo le o vplivu klime na življenje in delo ljudi, temveč je potrebno razložiti tudi razsežnosti vremenskega vpliva na človekove dejavnosti, npr. vpliv širjenja onesnaženega zraka z vetrom, pogostejše nastajanje megle zaradi povečanega števila kondenzacijskih jeder, ki pridejo v zrak pil porabi fosilnih goriv itd.

Ko govorimo o vodi, moramo opozoriti tako na prirodni in ekonomski pomen voda, obravnavati jih moramo kot eno izmed osnovnih dobrin in ne nazadnje tudi v povezavi s prstjo, gozdovi, favno.

* povzeto po Environmental education in Czechslovakla - Guidelines in Methodology
(Environmental council of the Government of the Czech Socialist Republic in Cooperation
with Environmental council of the Government of the Slovak Socialist Republic - 1977

Panemben del učne snovi naj predstavljajo podatki o mineralnih virih in njihovem izkoriščanju s tem v zvezi pa naj bo tudi razlaga o oblikovanju antropogenega reliefa ter o drugih posledicah rudarstva ter o nujnosti rekultivacije rudarskih in drugih izkopov, jalovišč itd.

V srednji šoli se spekter spoznavanja problematike človekovega okolja razširi še na številne druge prirodne in predvsem socialne vidike. Na primer na hitro rastoča mesta in na probleme, ki nastajajo v njih in v njihovi okolici, na probleme z vključevanjem somestij in nastajanjem velikih aglomeracij, na hitro industrializacijo in opredeljevanje številnih problemov, ki ji sledijo, na rušenje biološkega ravnovesja v ruralnih pokrajinah itd. Zanimariti pa tudi ne gre na potrebe po območjih za rekreacijo in smotrno izrabo prostega časa.

Pri regionalni geografiji, kjer največ pozornosti posvečamo pridobivanju znanja o ekonomski strukturi držav in njihovem razvoju, nikakor ne bi smeli izpustiti vprašanj o mednarodni politiki, o ekonomskih odnosih med državami, o neenakosti v razvoju proizvodilnih sil in o podrejenem položaju nekaterih dežel.

Učenci naj se naučijo razumeti, da tehnična raven industrije kot sestavni del gospodarstva dežel vpliva tudi na rast materialnega in kulturnega standarda nje-nega prebivalstva. Ravno tako pa morajo spoznati, da je varovanje in izboljševanje človekovega okolja pogoj za nadaljnji razvoj dežel in pokrajin.

Poglavje o človekovem okolju lahko posebno uspešno vključimo v industrijsko geografijo. Posebno pri spoznavanju pomena energije in energetske zmogljivosti dežel, pri obravnavanju različnih vrst energije in različnih vej industrije, pri obravnavanju možnosti in posledic uporabe premoga, vodne energije, obsega produkcije, uporabe surovin (po posameznih primerih, ki so učencu najbližji). Podobno velja za problematiko odpadkov v vseh treh agregatnih stanjih, za posamezne vrste transporta, lokalne pogoje za rast industrijskih obratov itd. Učenci v osnovnih šolah dobijo prvi vpogled o vplivih industrije na človekovo okolje, ko se učijo o regijah in o različnih panogah industrije, v srednjih šolah pa to znanje poglobljajo v okviru ekonomske geografije.

Varstvo človekovega okolja dobi poseben pomen pri spoznavanju in obravnavanju rudarstva, pridobivanju, prevozu, predelavi in uporabi nafte, še posebno v primerjavi z zemeljskim plinom in atomsko energijo, ko znatno zmanjša ta onesnaženje ozračja. Posebno nazorni so negativni učinki, ki nastajajo s transportom in predelavo naftnih derivatov, npr. onesnaženje morja, pristanišč, rek, talnih voda itd.

Pri razlagi pridobivanja energije je potrebno posebno opozoriti na škodljive posledice delovanja termoelektrarn (onesnaževanje ozračja zaradi SO₂), škodljive vplive tovarn na človekovo okolje bodo učenci najlažje razumeli na domačih primerih (npr. vpliv cementarne, kemične, tekstilne, papirne in druge industrije).

Ravno tako je potrebno učencem razložiti vpliv kmetijstva na človekovo okolje. S tem mislimo predvsem na visoko razvito kmetijstvo, ki uporablja različne kemikalije in različno mehanizacijo? z njo prinaša na polja tudi izpušne pline. Dobro je, če lahko na konkretnih primerih razložimo nevarnost erozije prsti (pogoji za razvoj erozije, obseg erozije glede na različne vrste izrabe zemlje itd.), ki marsikje naravno podira ravnovesje.

Pri geografiji prometa lahko navedemo primere, kako se razvija sodobno prometno omrežje, kakšni so vplivi prometa na izkoriščanje in preoblikovanje različnih območij, kakšna so prepletanja med različnimi prometnimi sredstvi, kakšna je vloga prometa za razvoj gospodarstva, za prebivalstvo in tudi to, kakšni so negativni vplivi prometa na človekovo okolje. Ob izdatni škodi, ki jo v človekovem okolju povzročata industrija in urbanizacija, vse preradi pozabljammo na škodljive vplive prometa. Ob tem mislimo predvsem na izpuhe in hrup, poseben problem pa pomeni urbani promet. Poglavje zase je vodni promet, posebno pomorski in njegov velik delež pri onesnaževanju in uničevanju življenja v morju.

Geografija ima s svojim izredno širokim spektrom obravnavane problematike vsekakor edinstveno možnost, da daje učencem kompleksno znanje o problemih človekovega okolja in predvsem pri učencih osnovnih šol razvija sposobnost sklepanja

in posploševanja konkretnih razmer, ki jih poznajo doma, na splošne procese v svetu.

V srednjih šolah pa naj bi poglavja o problematiki človekovega okoljfi bila tudi zaključna, saj zaokrožen pregled nad snovjo omogoča spoznavanje kompleksnih odnosov v okolju.

Pri vsem tem imajo neprecenljivo prednost praktična dela v učilnici, ekskurzije, terensko delo in ogledi izbranih problematičnih območij. Učenci spremljajo terenske ogleda z zanimanjem le, če so za to dovolj motivirani, če gledajo na človekovo okolje kot celoto, v kateri se prepletajo negativni in pozitivni posegi človeka, če poznajo naravne in druge pogoje za življenje v mestu in na podeželju.

Opazovanja in terensko delo vsekakor povečujejo pomen geografije pri celotnem spoznavnem kompleksu problematike človekovega okolja. Vrednost terenskih opazovanj se poveča, če učenci redno zapisujejo svoja opažanja, jih opremljajo z risbami, kartami, fotografijami itd. Z učiteljevo pomočjo naj poizkušajo primerjati zbrane podatke z že znanimi značilnostmi opazovanega območja in ugotoviti, če je prišlo do sprememb in v kakšnem obsegu. Le ob takih sintezah bodo učenci resnično čutili, da je njihovo prizadevanje uspešno in smiselno.

Zaradi pomanjkanja natančnih merilnih naprav in nepoznavanja znanstvenih metod, so seveda ugotovitve teh raziskovanj le splošni vtisi o vplivih človekovih dejavnosti na vegetacijo, kmetijstvo, naselja, produkcijo itd., so pa po drugi strani izredno pomembni za spodbujanje in povečanje zanimanja za ta vprašanja. Za opazovanja so najbolj zanimiva območja, kjer se npr. hitro krčijo zelene površine zaradi pospešene urbanizacije, ali zaradi škodljivih vplivov strupenih plinov v območjih visokih koncentracij škodljivih snovi v zraku, vodi itd.

Poseben niz vprašanj naj bo povezan z opazovanjem kmetijskih površin. Opozarjati je potrebno na varovanje zemlje, vodnih virov, zelenih površin, na varovanje pred erozijo prsti in preudarno rabo kemičnih snovi ter končno tudi na skrb za očuvanje estetskih vrednot kmetijskih površin. Ker pa na naselja škodljivo vplivajo nekatere vrste industrije, so zelene površine čedalje pomembnejše za preživljanje prostega časa.

Sodobni pouk geografije mora učence navajati, da bodo znali na podlagi lastnih opazovanj in zbranih podatkov narisati enostavnejše tematske karte.

Učiteljevo in učenčevo delo mora sloneti na skupnem obravnavanju in premagovanju celotnega sistema zadanih nalog. Pomembno pa je to, da je vsaka trditev utemeljena s podatki in primeri.

TATJANA FERJAN

NEKAJ BESED O POTEKU UČNE URE PRI GEOGRAFIJI

Pogosto se nam zastavi vprašanje, kako motivirati učence, kako jih aktivirati, da bi pri učnem procesu čim bolj postali subjekt. Pri tem so pomembne oblike in metode dela. Izbiramo različne povezave aktivnih oblik in metod, ki so odvisne od učne snovi, od znanja učencev, od starosti, od njihovega življenjskega okolja itd. Zelo važna je uvodna motivacija, preko katere naj se učenec začne zanimati za učno snov, torej neposredna in ne posredna spodbuda. S tem ko uporabljamo take oblike in metode, ki temelje na aktivnem vključevanju učencev v vzgojno izobraževalni proces in na povezovanju teorije s prakso, omogočamo tudi demokratizacijo odnosov med učenci in učitelji.

Pri poglavjih iz geografije Jugoslavije bo npr. privlačno in koristno, če uvajamo učence na pripravo regionalnih poročil (študij), zlasti o okolju, kjer živijo ali pa imajo možnost, da ga pogosto obiskujejo. Če učencem predlagamo, naj se

lotijo problemov, ki so jim blizu, zahtevamo od njih sposobnost raziskovanja. Kaj naj bo smoter geografije, če ne raziskovanje pokrajine, v kateri žive? Če učenec razume pereča in druga vprašanja svojega okolja ter njegovo naravo, bo sposoben to uporabljati tudi na drugi in področjih.

Pravilno usmerjen pouk geografije bo skušal doseči, da bodo učenci razumeli pereča vprašanja sodobnega sveta. Obravnavamo predvsem življenjsko pomembna vprašanja, med njimi temeljne prirodno in družbeno-geografske probleme posameznih regij in pokrajinskih enot. Tako zbudimo zanimanje in geografija bo pomembna in privlačna hkrati.

Spremembe so tudi v učiteljevi učni pripravi. Klasična je operativna za učitelja, ker predvideva, kaj bo povedal učencem, ki ga bodo le poslušali. Sodobna priprava mora biti operativna za učence. Učitelj mora predvideti razne dejavnosti in vprašanja, ki jih bodo učenci reševali, ker pri njih razvija miselne sposobnosti in jim daje možnost, da postanejo subjekti v vzgojnem procesu.

Oglejmo si tri primere učnih priprav, ki so zaradi pomanjkanja prostora bolj nakazane kakor do kraja izpeljane:

Razred: osmi

Snov: Jadransko primorje

Smoter:

- obnavljanje neposrednih spoznanj (pridobljenih ob priliki letovanja, taborjenja, potovanja itd.) učencev, vendar na ustrezno zahteven, geografski način,
- ugotavljanje medsebojnih :vez posameznih pokrajinskih potez (npr. kopno-morje, kras-voda, klina-vegetacija, klima-turizem itd.),
- navajanje na upoštevanje prirodnih in družbenih pojavov ter njihovega prepletanja ter ustreznega analitičnega in sintetičnega opazovanja geografskega okolja,
- usmerjanje k sintetičnemu in dinamičnemu opazovanju geografskega okolja,
- pojasnjevanje Izsledkov neposrednega opazovanja,
- izbor diapozitivov ali drugega slikovnega gradiva,
- navajanje na razgovor, ki je tu lahko zelo neposreden in neprisiljen. To je sicer ena od stalnih nalog geografskega pouka.

Metoda: razlaga, razgovor ob referatu.

Oblika: individualna, frontalna.

Pripomočki: diapozitivi, slike, karte. V širšem smislu so seveda pripomoček tudi lastna izkustvena spoznanja, ki so jih učenci pridobili na letovanju, taborjenju ali potovanju po Jadranskem primorju.

Potek učne ure

I. Uvod

Oblika: frontalna

Metoda: razgovor. Uvodna motivacija: razgovor o značilnostih, ki so jih učenci srečali v Jadranskem primorju. Širši pogovor o potovanjih in počitnicah ob Jadranu.

II. Posredovanje nove snovi

Oblika: frontalna.

Metoda: razlaga ob uporabi diapozitivov j razgovor ob učenčevem referatu. Učenec poroča o svojih geografskih spoznanjih iz Jadranskega primorja s pomočjo diapozitivov. Sledi razgovor v razredu, ustrezno usmerjen in povzet.

III. Posploševanje

Oblika: frontalna, skupinska.

Metoda: razgovor. Iz ugotovljenih prirodnih in družbenih značilnosti sklepa-
mo na druge dele Jadranskega prlmorja. Usmerjamo razgovor
k sintezi, tako da učenci dobijo pogled na celoto.
Ob zaključku po skupinah pregledamo slikovno gradivo v
knjigi, npr. Lepi Jadran, in tako vzpodbudimo pri učencih
nadaljnje zanimanje za ta del domovine.

Razred: sedmi.

Snov: Pregled naravnogeografskih značilnosti Avstralije.

Smoter: uporaba izvlečkov iz knjig (sestava izvlečkov terja uporabo zelo
značilne in zahtevne delovne metode, ki je SirSega pomena, saj zahte-
va pazljivo, razumsko dojetje snovi in ustrezno odbiranje bistvene-
ga, torej preudarno povzemanje snovi),
- uporaba posebnih kart in atlasa,
- uporaba kartografskega gradiva (izbor kart itd.),
- dopolnitev kart (s spoznanji iz uporabljene literature),
- pojasnjevanje dejstev, ki naj pokaže, če učenec zna medsebojno pove-
zovati posamezne vrste geografskih pojavov» skratka, da jih zna vred-
notiti,
- od učenca zahteva ustrezne stopnje razmišljanja, potrebne pri obrav-
navanju naravnogeografskih pojavov (npr. glede zakonitosti naravnih
pokrajinskih procesov),
- razvija geografsko mišljenje (npr. ustrezno dru;5benogeografsko vred-
notenje naravnih pokrajinskih osnov).

Metoda: razlaga, demonstracija.

Oblika: skupinska, frontalna, individualna.

Pripomočki: posebne karte v atlasu.

Veliki atlas sveta, Lepi skrivnostni svet, grafoskopske predloge.

Potek učne ure:

Uvod

Oblika: frontalna.

Metoda: razlaga. Z nekaj besedami nakažemo svojstvenost kontinenta in budi-
mo zanimanje za njegovo preučitev. Uvodna navodila za delo
v treh skupinah.

II. Pridobivanje nove učne snovi.

Oblika: skupinska

Metoda: samostojno delo po skupinah.

I. skupina: Spozna lego in glavne značilnosti površja.
Uporabi Veliki atlas sveta - posebne karte, učbenik in
knjigo Lepi skrivnostni svet - Veliki koralni greben.

II. skupina: uporabi posebne karte iz atlasa o podnebnju
in izdela grafoskopske predloge (opredeli glavne podnebne
značilnosti).

III. skupina: razloži problem voda (Projekt Snežno gorov-
je, Lepi skrivnostni svet), posebnosti rastja in živalstva.

III. Poročanje skupin

Oblika: frontalna, individualna.

Metoda: poročila in razlaga izsledkov
f.kupin z uporabo grafoskopskih
predlog.

Povzetek izsledkov vseh skupin
si vsak učenec izdela na svo-
jo predlogo.

Razred: šesti

Snov: Toplotni pasovi.

Smoter: - spoznajo toplotne pasove,
- pokažejo in si utrdijo lego toplotnih pasov na globusu in na karti sveta,
- označijo glavne značilnosti toplotnih pasov,
- pokažejo na karti, v katerih toplotnih pasovih se razprostirajo kontinenti,
- razvijajo geografsko mišljenje s poudarkom na primerjavi geografskih širin in prostorski razporeditvi pojavov.

Metoda: razgovorna, razlaga, demonstracija.

Oblika: frontalna, individualna, delo v dvojicah.

Pripomočki: globus, skice, učilo "toplotni pasovi", ki so ga izdelali učenci, grafoskopske predloge.

Potek učne ure:

I. Uvod

Oblika: frontalna, individualna.

Metoda: razgovor, demonstracija.

Vodi učenec. Razgovor o gibanju Zemlje. Demonstracija z globusom. Skica glavnih položajev Zemlje proti Soncu.

II. Obravnava nove snovi

Oblika: frontalna.

Metoda: razlaga, razgovor, skica.

S pomočjo znanja o gibanju Zemlje in ugotovljenimi medsebojnimi soodvisnostmi in posledicami opredelimo toplotne pasove.

III. Povzetek

Oblika: delo v dvojicah, frontalna.

Metoda: razgovor.

Vodi učenec. Na osnovi v tri težavnostne stopnje razčlenjenih vprašanj in s pomočjo grafoskopskih predlog ponovimo snov.

POJASNILO

V prvem primeru ves razred ugodno motiviramo, saj razmišljamo o dogodkih, potovanjih ob morju, kaj so videli, spoznali, posneli. Neprisiljeno se seznanjamo s pokrajino, ki jo je sošolec osvetlil, posnel in pojasnil. Tisti, ki vodi, je zainteresiran, da nalogo čim bolje opravi, sploh pa je že prevzel referat z zanimanjem, kar mu je omogočilo, da se je poglobil v vsa poglavitna vprašanja območja. Učenci se učijo razpravljati in osvojeno snov sintetizirati, tako da dobijo pogled na celoto. Zanimanje za zanimivosti ob Jadranu sprožimo tudi s slikovnim gradivom, nekatere pa spomnimo na značilnosti, ki so jih videli, a jih šele sedaj strokovno osvajajo.

V drugem primeru so učenci ugodno motivirani s tem, da bodo spoznali najmanjšo celino, o kateri vedo, da tam živi svojstveno živalstvo in rastlinstvo. Delajo samostojno v skupinah, seznanijo se s posebnimi kartami, vadijo v razumevanju le-teh, medsebojnem povezovanju posameznih elementov, v izpolnjevanju grafoskopskih predlog, v uporabi izvlečkov iz knjig itd. V zaključnem poročanju si učenci zase izdelajo na predloge glavne povzetke celotne snovi.

V tretjem primeru uvodno postavlja učenec, ki se je na to vnaprej pripravil, vprašanja o gibanjih Zemlje. S tem je prisiljen, da zavzeto deluje, da logično obvlada snov, razred pa pritegne, saj jih zanima, kako bo sošolec spraševal in koga bo vprašal. V demonstriranju z globusom in risanju glavnih položajev Zemlje proti Soncu so učenci miselno aktivirani. Ker imajo dobro oavojeno snov za poznavanje toplotnih pasov, jim nova snov ne dela težav in zmorejo sklepati o značilnosti toplotnih pasov. V povzetku delajo v dvojicah po treh težavnostnih stopnjah. Dobijo učne listke treh barv, tako kot so težavnostno razdeljena vprašanja na tabli. Povzetek sledi ob uporabi grafoskopskih predlog. Tabelska slika ima tri dele: na prvi del zrišejo učenci položaje Zemlje proti Soncu» na osrednjem delu je skica toplotnih pasov, ki nastajajo ob razlagi in sklepanju, na tretjem delu table so vprašanja za povzetek snovi razdeljena v A, B, C skupino.

MARIJA KOŠAK

URESNIČEVANJE UČNEGA NAČRTA V 8. RAZREDU OSNOVNE ŠOLE*

Reformna prizadevanja za uspešnejše in ustrežnejše vzgojno izobraževalno delo se kažejo tudi v učnem načrtu za 8. razred. Ta je po oblikovanju smotrov in izboru učne vsebine skladen s konceptom vertikalnega sistema ^geografskega izobraževanja. Poudarjeno je pridobivanje predstav o geografskih značilnostih velikih območij in Jugoslavije kot celote/Tako izbrana učna snov omogoča kvantitativno in kvalitativno nadgradnjo na stopnji sedanjega srednjega in v prihodnje usmerjenega izobraževanja.

Pri pouku geografije v 8. razredu osnovne šole so nekatere prednosti pred poukom v 6. in 7. razredu. Učenci že imajo vrsto informacij, spoznajo kar lepo število geografskih pojmov, razumejo osnovne geografske pojave in nekatere procese, kartografska pismenost je boljša, navajenost na uporabo učnih sredstev in geografskih virov zadovoljivejša. Napačno pa bi bilo mnenje, da je pouk zato bolj enostaven. Natančen pregled vzgojnoizobraževalnih smotrov osnovne šole, ki izhajajo iz potreb naše družbe in smotrov pouka geografije ter psihološkega razvoja učenca, nam pove, da so prav v 8. razredu zahteve izredno velike. Učenci odklanjajo vsiljeno deskripcijo in spominsko reprodukcijo posredovanega. Pri tako izbrani učni snovi, kot jo vsebuje učni načrt, pa se kar ponujajo možnosti za odpravo pogosto očitanih napak in za uspešno uresničevanje učnega načrta skladno z načeli moderne didaktike geografije.

Naj navedem nekaj misli, ki jih pri uresničevanju nalog geografskega pouka ne bi smeli prezreti.

V poglavju »GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI NAŠIH VELIKIH OBMOČIJ je poudarek na kompleksnem prikazu pokrajinskih značilnosti. Ob ugotavljanju in razlaganju naravnogeografskih in družbenogeografskih elementov, pojavov in procesov usmerjamo učence v razumevanje današnjih razmer ter opozarjamo na njihov pomen in vlogo v prihodnje.

Za uspešno delo je pomembno tudi upoštevanje pridobljenega znanja pri spoznavanju družbe v 4. in 5. razredu. V primeru, da tega ne storimo, je pouk v neskladju z zahtevami linearno spiralne nadgradnje. Sicer pa nas tudi načelo ekonomičnosti sili, da se izognemo ponavljanju že spoznanega. V nasprotnem se bo pouk zaradi pomanjkanja časa izrodil v pospešeno podajanje številnih informacij brez kakršnegakoli vrednotenja.

Nič manj ni pomembno dejstvo, da so prav pri tej vsebini precejšnje možnosti za aktivizacijo učencev. Res je, da trenutno razen izpopolnjenih geografskih vaj

* Referat na XI, zborovanju slovenskih geografov v Mariboru, junija 1978.

M.Zgonika in faktografsko preobremenjenega učbenika ni na voljo potrebnega didaktičnega gradiva. Izredno prizadevni učitelji marsikaj pripravljajo sami, kar pa je za že tako preobremenjenega učitelja prevelika zahteva. Geografske publikacije prinašajo novosti in vrsto podatkov, ki pa niso didaktično prirejeni za neposredno uporabo pri pouku, 30 pa dobrodošlo gradivo za učiteljevo pripravo. Veliko bi dosegli z organizacijo opazovalnice. Po učnem načrtu je to celo obveznost, vendar pa je le malo učiteljev ki to zahtevo upoštevajo. Opazovalnica omogoča usposabljanje učencev za samostojno pridobivanje znanja. Vrsta ugotovitev geografskih značilnosti v domačem kraju, krajevni skupnosti in občini je osnova za razumevanje in vrednotenje značilnosti v drugih pokrajinah. Tako bi deskriptivno podajanje snovi v razredu zamenjalo aktivno delo učencev, ki bi v sodelovanju z učiteljem dosegli najpomembnejše smotre. Opazovalne naloge opravljajo učenci sami ali v skupinah. S tem razvijamo pomembne oblike dela in prav pri tem lahko upoštevamo zahteve po diferenciaciji in individualizaciji pouka, za katere trdimo, da v tako oblikovanih razredih, kot so naši, niso mogoče. Poleg vsega navedenega je še pomembno, da take oblike in metode dela omogočajo, da poglavje DOMAČA OBČINA v časovni razporeditvi ne potrebuje veliko ur. Učenec jo spozna sproti in posebej podamo le specifičnosti območja.

Ob prehodu na poglavje RED ZEMLJEVIDOM JUGOSLAVIJE, kjer je poudarjena zahteva po prikazu vloge posameznih republik v Jugoslaviji in Jugoslavije v svetu, izrabimo asociativne zveze med domačo regijo in ostalimi pokrajinami in njihovimi značilnostmi.

Za uspešno uresničitev učnega načrta je nujno poznavanje učnih načrtov drugih predmetov, ker se s korelacijo prav uspešno izognemo ponavljanju nekaterih dejstev in neprijetnemu poseganju v drugo predmetno področje (primer: kaj povedo literarna dela o pričakovanih in usodi naših izseljencev, zgodovina - o poteku selitev ipd.).

Sploh pri pouku zemljepisa, pri pouku geografije Jugoslavije pa še najmanj, ne sme biti vseeno, kako učenec vrednoti naravno in družbenogeografske značilnosti, kako si oblikuje odnos do socialistične skupnosti, do narodov in narodnosti, kako ocenjuje vlogo Jugoslavije kot odprte, neuvrščene in samoupravne države v sodobnem svetu. Zato s "hladnim" deskriptivnim "podajanjem, razlaganjem" ali kakorkoli označimo zastarele oblike dela v šoli, ne moremo doseči ciljev in nalog naše šole in predmeta.

Uspeh zagotavlja le dosledno upoštevanje splošnih didaktičnih načel in posebnih zahtev didaktike geografije, upoštevanje smotrov in navodil učnih načrtov in zavest, da vzgajamo domoljube* Ljudski rek pravi, da imaš rad le tisto, kar dobro poznaš. Nam pa ni vseeno, ali imajo mladi svojo domovino radi ali ne. In naša Jugoslavija je vredna, da jo imamo radi. Torej omogočimo slehernemu, da jo dodobra spozna.

K N J I Ž E V N O S T

OB JUBILEJNI ŠTEVILKI GEOGRAFSKEGA VESTNIKA (ob njegovem 50-tera letniku)*

Ni sicer navada, da bi v Obzorniku poročali o Geografskem vestniku, saj imata obe društveni reviji povečini iste bralce oziroma naročnike. Tokrat, ko gre za jubilejno številko, naj o njem vseeno spregovorimo*.

Običajno se ob takih prilikah ozremo na življenjsko pot, ki je za GV zelo uspešna. Toda k poročanju me je spodbudil pravzaprav drug, čisto praktičen razlog. V jubilejni številki je namreč prikazan celotni vsebinski razvoj GV in nanj želim najprej opozoriti. Gre za pregled vseh dosedanjih letnikov, urejen po tematiki in rubrikah, ki ga je pregledno in vestno sestavil S. Ilešič. s tem prav gotovo zamudnim delom smo dobili dragocen in hkrati priročen pregled vseh dosedanjih vestnikovih študij. Taki pregledi literature so v našem času izredno dragoceni tudi za šolnike. Že ta razlog je dovolj tehten, da na letošnjo številko GV posebej opozorim. Še zlasti, ker se nam zna zgoditi, da Ilešičev prispevek med Razgledi in Književnostjo kratkomalo prezremo.

S tem opozorilom pravzaprav odpade potreba po pregledu dosedanje Vestnikove poti, saj se ta lepo zrcali v pravkar omenjenem prispevku. Zato raje premislimo o sedanjih vlogi in nalogah, ki jih čas in razmere prinašajo naši osrednji geografski reviji. Ne gre za prikaz jubilejne številke same po sebi, kajti tudi ta je, podobno kot dosedanje, v glavnem dobro urejena, temveč za to, da se ob njej širše in kritično dotaknemo nekaterih vprašanj našega geografskega tiska in tako morda pripomoremo k njegovi, še uspešnejši rasti.

Če se najprej ustavimo ob tematiki jubilejne številke, se vprašamo, ali vanjo sploh sodijo krasoslovne razprave, še posebno če so tako specialne, kakor sta Kunaverjeva in šušteršičeva, ko pa imamo Krasoslovni zbornik, ki je kot nalašč za take objave. Razen tega ne gre za posamezno razpravo, ki bi popestrila vsebinsko, temveč je njihov delež takšen, da številki daje krasoslovno obeležje.

Tudi za avtorje je izbrana objava vprašljiva, saj take razprave pridejo v specializiranih publikacijah prej in bolj do veljave. Ne gre torej za nikakršne pomisleke glede kvalitete teh prispevkov. Nasprotno, ti so takšni, da sicer dvigajo raven revije, saj poleg konkretnih obravnav, uporabljajo izpopolnjene raziskovalne metode, kar jim daje globlji pomen. Če so zašle v GV je bržkone prej posledica pomanjkanja prispevkov kakor česa drugega.

Navzven je pojasniti izbrano tematiko jubilejne številke mogoče zelo enostavno že s tem, da GV ni samo časopis za geografijo, temveč tudi za sorodne vede, kakor opredeljuje že njen širši naslov. Toda s tem zadenemo ob pomislek, ali je takšna zasnova revije v sedanji organizaciji znanstvenega dela in pri današnjem financiranju znanstvenega tiska še smiselna in smotrna. Mimo tega ne gre samo za fiziognomijo GV, temveč našega geografskega tiska sploh. Več publikacij iste stroke pomeni, da grs za razvejano in smotrno delitev tiska in za ustrezno usmerjenost posameznih glasil. Zato je vprašanje medsebojne urejenosti celotnega tiska, ne da bi pri tem navajali še druge primere, prav gotovo eno od pomembnih vprašanj sedanje slovenske geografije.

* Leto 1978 je bilo za Geografsko društvo Slovenije prav gotovo pomembno, čeprav tega ni posebej počastilo. Obe društveni glasili sta namreč dosegli razveseljivo obletnico. Poleg 50-te številke GV je izšel tudi 25-ti letnik GO.

Nanj se navezuje drugo, sicer ožje, a prav tako pereče vprašanje, ki se nanaša na neposredno urejanje geografskih glčisil. Najprej gre za vprašanje geografskega jezika oziroma terminologije, kajti glede tega ne moremo biti povsem zadovoljni. Nedvomno je treba vztrajati pri načelu, da termine, ki jih uvajamo ali prenašamo od drugod, pri prvi uporabi natanko definiramo, da opredelimo morebitne razločke med geografskim in drugim pojmovanjem ter hkrati opredelimo odnos do dosedanjih izrazov. To je sicer ena od osnovnih žalitev znanstvenega jezika, a na to očitno prevečkrat pozabljamo. Pogosto smo namreč priča nekritičnemu sprejemanju različnih terminov, čeprav so presplošni, premalo jasni ali sporni. S tem ne trpi samo medsebojno sporazumevanje v stroki, tamveč tudi med njimi in vsebinska jasnost prispevkov sploh. Žal taki pojavi niso osamljeni in tudi jubilejna številka GV se jim ni povsem izognila, npr. v sestavku o začasnem zaposlovanju iz SR Slovenije v ttijini (recimo "prostočasovni prostor" in drugi izrazij sploh je ves sestevek prepoln različnih "prostorov"), še več tega pa je v Geographici Slovenici.

Ne gre pa samo za to. Tudi tiste termine, ki smo jih v geografskem tisku kritično že osvetlili oziroma opredelili, ša naprej uporabljamo vsak po svoje in eden mimo drugega, ne da bi skušali kakorkoli utemeljiti svojo rabo, kar je za strokovni tisk nenavadno. Zato naj bi uredništva bolj kot doslej in tudi bolj enotno skrbela za take in podobne zahteve strokovnega jezika. Pri tem ne gre za težnje po omejevanju ustvarjalnosti ali zaviranju razvoja geografske terminologije, temveč za osnovna načela znanstvenega pisanja zradi lažjega in racionalnega načina sporazumevanja. Geografski jezik naj bi razvijali tako, da bi novosti sproti utemeljili, vsekakor pa naj bi bile boljše od dosedanjih. To je še posebno pomembno v času, ko v zaenkrate še skupen geografski jezik že prodirajo logične posledice neenotnega pojmovanja koncepta in predmeta geografije.

Odveč je omenjati, za katere termine gre. Žal jih ni tako malo in čedalje več jih je, med njimi pa so tudi temeljni. Recimo, "kompleksno" ni sinonim za "geografsko" in prostor ni sinonim za geografsko okolje. Geografija je generično sicer prostorska veda, kakor še marsikatera druga, toda subgenerično je določno opredeljena in zato prostor nikakor ni predmet geografije, ker je mnogo presplošen in preobsežen pojem» tudi okolje ni sinonim za geografsko okolje ali predmet geografije. S takšno ohlapnostjo zanikamo razlikovanje med splošnim in posebnim, kar prav gotovo slabi geografsko bit.

V geografskem tisku je moč opaziti, da zlasti mlajši pisci nekritično sprejemajo s tujimi strokovnimi izrazi vred tudi negeografski način mišljenja in izražanja. Gre za nekritično občudovanje aplikativnih strok in za nerazumevanje lastne stroke in nezaupanje vanjo. To se rado primeri zlasti geografom, ki delujejo v aplikativnih ustanovah, čeprav so v njih prav zato, da pri interdisciplinarnem delu uveljavljajo geografski način mišljenja in dela, ravno tu popuste. Taki pojavi pa so, žal, tudi v geografskih ustanovah. To bržkone ni posledica pomanjkljivega stvarnega znanja, temveč prej posledica pomanjkanja geografskega duha in trdnega geografskega koncepta. Ob tem se mora sicer najbolj zamisliti geografska šola, toda prav tako tudi uredništva geografskih publikacij, ko gre za objave s takimi potezami.

Pri nekaterih geografih se tuja miselnost že pozna, čeprav se že po razmeroma kratki praksi vrnejo na geografske ustanove. Te pojave nekateri med nami enostavno preobrnejo, češ, kako koristno je za geografijo, da se na ta način vnaša vanjo sveža in drugačna miselnost. Pri teh pomislekih seveda ne gre za težnje po zapiranju geografije, temveč za to, da zunanji vplivi bogatijo geografsko misel, ne pa, da jo spreminjajo oziroma siromašijo.

Zaradi konceptualno razrahljane geografske šole imajo mlajši geografi pri svojem raziskovalnem in publicističnem snovanju vrsto težav. Zato toliko bolj pogrešajo mentorstvo, pa čeprav delajo v geografskih ustanovah. Pomen uredništev je tudi zato toliko pomembnejši in uredniškega dela ne bi smeli pojmovati le tehnično, kakor je opaziti pri nekaterih publikacijah, temveč predvsem vsebinsko.

Taki in podobni pojavi kažejo, kako pomembno je uredniško delo in kako nujno je sodelovanje med posameznimi publikacijami ter oblikovanje in uveljavljanje ustreznih uredniških politike za ves geografski tisk. To velja najprej za osnovni geografski koncept, prav tako pa za geografski jezik in terminologijo, za usmerjanje prispevkov, za mentorsko vlogo uredništev in vso drugo dejavnost, ki naj pospešuje smotrnost in vsebinsko zahtevnost geografskega tiska.

Verjetno je tudi urednik GV mislil na take in podobne stvari, ko je v uvodu jubilejne številke omenil občasne zastoje v slovenski geografiji.

V naši stroki, in tisku še posebej, je pereče tudi vprašanje znanstvene kritike. Gre povečini le za občasne in posamične kritične pripombe. Izjema je edinole Ilešičeva kritična misel, ki slovensko geografijo vseskozi spremlja in jo skuša na ta način tudi usmerjati. Toda zgovorna je šibka odmevnost teh prizadevanj, ki kljub jasnim izzivom kaže na preveč prakticistično in oportunistično miselnost, ki je med nami.

Za ilustracijo, kako slabo je razvita naša znanstvena kritika, naj omenim le primere treh, po svoje sicer različno pomembnih geografskih del. Tako je geografski tisk praktično prezrl Ilešičevo Občo geografijo, ki je vsekakor sodoben srednješolski učbenik. Podobno je prezrl Zgonikovo Metodiko geografskega pouka, prvo slovensko tovrstno delo, ki je naletelo izven Slovenije na velik odmev. Toda prav tako je prezrl tudi Medvedov Geografski atlas, ki je, kljub marsikateri kritični pripombi v javnosti, ostal v geografskem tisku brez odziva.

Na sedanji razvojni stopnji naše stroke ne zadoščajo več priložnostne in obrobne kritične opazke. Prizadevno in načrtno bi bilo treba razvijati znanstveno kritiko kot nujni sestavni del celotne rasti geografske znanosti. Odveč je govoriti o njenem pomenu nasploh in še posebej v času raznosmernih teženj, kakršne so v naši geografiji. Tudi zaradi prešibke kritike se prevečkrat z dovoljimo z dosežnim in objavljamo prispevka, ki so konceptualno neurejeni in nejasni. Uredništva lahko tudi v tem pogledu prispevajo k večji kritičnosti avtorjev.

Žal pri objavah velikokrat odločajo tehnični in drugi podobni razlogi, bodisi naglica zaradi pozno oddanih prispevkov ali pa nuja, ki uredništva sili, da številke izdajajo v okviru proračunskih oziroma finančnih let. Vseeno pa bi bilo treba skrbeti, da je tega čim manj.

Večkrat potožimo zaradi pomanjkanja prispevkov, zrelih za tisk. Tudi v tem je eno od protislovij našega geografskega razvoja, kajti kadrovski, institucionalni in drugi razmah slovenske geografije je večji kot kdajkoli poprej. V Sloveniji je več sto geografov šolnikov, več deset geografov raziskovalcev in več geografskih ustanov. Bibliografija, ki jo objavlja inštitut za geografijo pri univerzi v Ljubljani, kaže, da je v Sloveniji okoli 60 stalno pišočih geografov s povprečno okoli 200 različnimi prispevki na leto in med njimi je veliko raziskav in razprav. Če kljub temu primanjkuje člankov za objavo, skoraj ne more biti druge razlage, kot da so mod elaborati, ki jih oddajamo na Raziskovalno skupnost Slovenije, in med teksti, ki so zreli za tisk, prevelika neskladja. Med razlogi za take razlike ni samo neustrezna organiziranost geografskega znanstvenega dela. Upoštevajoč to realnost, naj bi uredništva sproti spremljala raziskave in med njimi iskala bodoče objave, da ne govorimo o načrtnem usmerjanju prispevkov.

Darko Radinja

DR. IGOR VRIŠER

REGIONALNO PLANIRANJE. Mladinska knjiga,
Ljubljana 1973, 356 strani

Knjige, ki so jih napisali geografi so v naši strokovni in znanstveni literaturi redka stvar, zlasti še, če so delo domačih avtorjev. Če je izid take knjige dogodek, velja to še posebej za Vrišerjevo Regionalno planiranje. In to iz več razlogov! Prvič gre res za solidno strokovno delo, ki mu čas zlepa ne bo vzel vrednosti; drugič zapolnjuje vrzel, ki je že dolgo zevala in, tretjič pa najbrže ne zadnjič, zajema aktualno družbeno problematiko, v katere reševanje se zadnje čase vključuje vse večje število geografov. Po tematiki pa seveda knjiga presega okvir in smoter geografije oziroma geografske znanosti.

Glede na to je očitno, da gre za delo,, ki ina več obrazov in več namenov. Pred vsem je priročnik o tisti vrsti planiranja, ki mu ponavadi pravimo regionalno planiranje, tisto, ki je z geografijo po sorodnosti pač najbolj povezano. Gre za splošni priročnik, ki bralca "seznanja s teorijo in prakso regionalnega planiranja", kakor pravi avtor v uvodu, in "ivede naj ga v temeljna znanstvena spoznanja, ki jih uporabljamo v tej dejavnosti". Avtor oboje dobro pozna, saj skoraj dve desetletji predava študentom o tej tematiki in je napisal vrsto pomembnih znanstvenih razprav in študij, ki na teh spoznanjih temeljijo, apliciranih na Slovenijo pa tudi vso Jugoslavijo. Kot konzultant pa je tudi pogosto sodeloval, zelo aktivno, pri pripravi regionalnega prostorskega plana Slovenije in še prej pri drugih regionalno planerskih in urbanističnih nalogah. Vse te svoje prispevke, razprave, strokovne članke in ekspertna mnenja je tu - z obilnim dodatnim in povezovalnim delom - zaokrožil v celovito knjižno obliko, ki jo je terjala zasnova knjige oziroma njen priročniški značaj. Tako gre v znatni meri tudi za povsem nove tekste, s katerimi je obogatil svoj dosednji opus.

Ta zapis v Geografskem obzorniku nikakor ne more biti vsestranska in temeljita ocena, ki naj bi "izmerila širjavo in daljavo" avtorjevega prizadevanja in še posebej njegovega prispevka k naši znanstveni geografski literaturi, ki je bil sicer posredno itak že na več mestih ocenjen in priznan ob njegovih številnih študijah, ki jih vkijigi povzema. Namen tega poročila je skromnejši: predstaviti geografom, ki niso imeli priložnosti seznaniti se s tovrstno aplikacijo geografije, delo o regionalnem planiranju, s katerim pa se tudi sami, kot pedagogi ali raziskovalci, pogosto srečavajo. Poudariti pa je tudi treba, da je avtor mislil na širši krog bralcev, pravzaprav na vse zavzete občane in državljane, ki so ustrezno razgledani, da lahko tekstu sledijo. Kljub temu, da je tekst napisan za razmeroma širok krog (vprašanje je le, če jim bo knjiga zaradi visoke cene dostopna), je Vrišer v glavnem obdržal raven visokošolskega učbenika oziroma priročnika.

Avtor pri pripravi knjige vsekakor ni imel lahkega dela. O tematiki regionalnega planiranja in razvoja ter raziskovanja regionalne stvarnosti z vidika raznih disciplin je bilo v povojnem času in deloma že prej napisano v svetu že toliko, da se ustrezne sinteze že nihče več ne loti. Obširen seznam ustrezne in uporabljene literature zajema kar 590 številok, pri čemer le manjši del sestavljajo specifično geografska dela. Reči je treba, da je avtor uspel, ko je brez pomembnih vrzeli predstavil bralcu tisto, kar dandanes razumemo pod pojmom regionalno planiranje v teoriji in praksi, delno pa tudi planiranje vobče.

Z orisom le-tega avtor po uvodni besedi tudi začne svoj tekst. Že naslovi poglavij in podpoglavij povedo, kako je snov razčlenjena:

- Bistvo in razvoj regionalnega planiranja (izvor in namen regionalnega planiranja, odnos regionalnega planiranja do drugih ved).
- Sistem planiranja (zasnova planiranja, regionalno planiranje v sistemu družbenega planiranja, planerski postopek, planiranje kot proces).
- Regionalna razvojna politika (pojem in koncepti regionalne razvojne politike, teorije o regionalni politiki, temelji regionalne razvojne politike, naravno bogastvo, urbanizacija, stopnja regionalnega razvoja, območja s posebnim regionalnim razvojem: nerazvita območja, mesto in podeželje).
- Regija in regionalizacija v regionalnem planiranju (pojem regije, izvedba regionalizacije, Regionalizacija Slovenije in Jugoslavije).
- Metode v regionalnem planiranju (metode v ekonomski analizi, gospodarski odnosi v prostoru, nekatere prostorsko planerske metode, metode o napovedovanju prihodnosti).
- Zasnova regionalnega plana (o vsebinski zasnovi regionalnih planov, naravno okolje, prebivalstvo, naselja, infrastruktura, industrializacija podeželja, turistična in rekreacijska območja, oblikovanje plana).

V knjigi ne gre prezreti tudi sklepne misli. Čeprav je kratka, je morda nekoliko hladna prha za one, ki od (regionalnega) planiranja pričakujejo, da bo univerzalno zdravilo za vse (regionalne) razvojne bolezni in težave. Pa nič zato! Kdor bo Vrišerjevo knjigo pozorno prebral, bo gotovo bogatejši za mnogo spoznanj, vsekakor pa bo bolj razgledan na področjih, ki jih knjiga obravnava. Dobil bo okvir, v katerem bo mogel - dosti tehtneje kot bi sicer - razmišljati in ravnati, kadar bo soočen z vprašanji usmerjanja regionalnega razvoja. To pa ni tako malo in morda je v tej smeri poglobitveni uspeh Vrišerjeve knjige. Poklicni geograf (tudi ekonomist, sociolog in planer) pa se bo seznanil tudi z vrsto raziskovalnih pristopov in analitičnih metod, kakor tudi s problemom in njihovo razsežnostjo, ki jih avtor niza enega za drugim. Spoznal pa se bo tudi s primeri, konkretnih planov in programov ter njihovim reševanjem.

Vladimir Kokole

03IMSKI SPORAZUMI, Koper 1977

Pomembno in hvalevredno je, da so se v Kopru odločili za objavo uradnih dokumentov - jugoslovanskih, italijanskih in skupnih - ki sestavljajo osimske sporazume oziroma se nanje neposredno nanašajo. Gre za obsežno dokumentacijo, ki poleg besedila sporazumov zajema preko 500 strani govorov, izjavi, ekspozicij, poročil, resolucij in ratifikacijskih listin. Ker so sporazume obravnavali in sprejemali v različnih predstavnih telesih obeh držav, se stvari marsikje ponavljajo, vendar se v knjigi, ki je pravzaprav zbornik dokumentov, temu očitno ni bilo mogoče izogniti.

Objava celotne dokumentacije je vendarle koristna, ker omogoča vpogled v zapletenost, zahtevnost in naravo teh pogajanj. Posebno poučen je vpogled v obravnavo in sprejemanje sporazumov na italijanski strani. Značilno je, da je dokumentacija italijanskih obravnav, posebno v senatu, kar dvakrat obsežnejša od jugoslovanskih. Tudi to kaže, kako so tam sprva zadržano in kritično, a kasneje bolj stvarno in preudarno pretresali sporazume in kako je senatska večina skrbno in utemeljeno zavrnila različne pomisleke poslanske manjšine in nekaterih tržaških krogov. Pri tem pa se kljub diplomatskemu jeziku niso mogli vselej izogniti nekaterim prenašanjem, npr. glede trgovinske in druge vloge Italije za evropski vzhod, in tudi z nekaterimi drugimi pogledi se ni mogoče vselej strinjati, zlasti glede "obojestranskega hegemonizma" obeh držav v preteklosti, o "togih stališčih" naše države glede meja po drugi svetovni vojni ipd. Odveč so tudi predvidevanja o bodočnosti Jugoslavije, o času "po Titu" in domneve o posledicah proste carinske cone za slovensko ozemlje zaradi "dotoka neslovenske delovne sile", pri čemer je očitno mišljen dotok z drugih naših republik. Za celotno razpravo pa ti glasovi niso značilni, saj so naposled prevladala preudarnejša in konstruktivna stališča.

V slovenščino so poleg jugoslovanskih dokumentov prevedeni še vsi italijanski, medtem ko je skupno besedilo sporazumov tudi v francoskem izvirniku.

Pri osimskih sporazumih gre v bistvu za dvoje stvari in dve vrsti listin. Eno je pogodba o državni meji med obema državama, drugo pa je sporazum o gospodarskem sodelovanju med njima.

Državna pogodba, ki jo sestavlja devet členov, natanko določa potek meje na kopnem in morju (na Krasu, v Istri in Tržaškem zalivu) ter rešuje vprašanja državljanstva, premoženjskih razmer in socialnega zavarovanja ustreznega prebivalstva ter zaščite narodnih manjšin na obeh straneh meje. Eden izmed členov, ki govori o ekonomskem sodelovanju obeh strani, pa pogodbo izrecno povezuje s sporazumom v nedeljivo celoto, čeprav sta jo ratificirala d\ a zakona, prvi o pogodbi in drugi o gospodarskem sporazumu.

V gospodarskem sporazumu velja posebej poudariti nadvse pomemben prvi člen, ki med Sežano in Opčinami določa prosto carinsko cono na obeh straneh meje. S prilogo vred, ki vsebuje kar 14 določil, je ta člen tako po obsegu kot vsebini pravzaprav samostojen sporazum.

Drugi in tretji člen govorita o skupnem preučevanju in reševanju preskrbe z vodo in hidroelektrično energijo, o preprečevanju onesnaževanja voda, o namakanju in drugih potrebah po vodi na Tržaškem in Goriškem s pomočjo vode z jugoslovanskega zaledja (Posočja in porečja Notranjske Reke). Četrty člen govori o možnostih zgraditve plovnega kanala preko Slovenije, to je povezave Jadranskega morja pri Trziču s Podonavjem (Trzič - Gorica - Ljubljana itd.). Naslednji člen predvideva nove cestne povezave med Italijo in Jugoslavijo, nove mejne prehode ter izgradnjo dveh cestnih odsekov, ki naj olajšata promet na obmejnem Kambreškem (Kolovratu) ter povezavo Brd in Nove Gorice preko

italijanskega ouciulja. Prav tako pomembno je določilo 6. člena o trajnem sodelovanju med lukami severnega Jadrana in o preprečevaliju onesnaževanja Jadranskega morja pa tudi ustrezni členi, ki govore o industrijskem sodelovanju obeh strani, zlasti glede pridobivanja električne energije, nafte, naravnega plina, rud, lesa in celoluze. Odveč bi bilo govoriti o izredni pomembnosti in širokih perspektivah, ki jih imajo sporazumi za obe državi in še zlasti za Slovenijo ter deželo Furlanijo-Julijsko krajino in za razvoj njunih obmejnih pokrajin. Zato bodo sklenjeni sporazumi imeli raznovrstne geografske posledice.

Ker na tem mestu ni prostora, da bi o vsebini in obetajočih pokrajinskih posledicah osimskih sporazumov nadrobneje spregovorili, se poiudimo le še pri dveh, treh obrobni pripombah.

Glede na pomembnost in naravo vsebine je bilo prevajanje objavljenih dokumentov prav gotovo zahtevno, prav tako zaradi diplomatskega jezika, v katerem je sestavljena večina listin. Da je natančno prevajanje povzročalo preglavice, sklepamo po sicer redkih mestih, ki so manj jasna in nas tu in tam puščajo malce v dvomih. Celotni vtis pa je vendarle zelo ugoden in kaže na skrbnost prevoda in ustreznih vsebinskih formulacij. Ob tem naj se omejimo le na nekaj geografskih pripomb.

V tekstu naletimo namreč (očitno v enakem pomenu?) enkrat na "mednarodne manjšine" (str. 14), drugič na "narodnostne manjšine" (str. 17), tretjič na narodne manjšine. Oznaka Timav za (Notranjsko) Reko je v italijanskih dokumentih deloma razumljiva (npr. str. 85), ne pa v jugoslovanskih. Temu spodrseljaju so očitno vsaj posredno botrovali naši hidrologi, ki od Bidovca (1956) dalje govore o Spodnji in Zgornji Timavi namesto o Timavu in Reki (Notranjski oziroma Brkinski). Namesto o bazenu Soče in Idrijce kaže govoriti kvečjemu o porečju Soče in Idrijce, pravzaprav pa le o Posočju, saj to vključuje tudi Idrijco. Posebej naj bi navajali le Notranjsko Reko, ki je zaradi zakraselosti tal povezana s Posočjem le rahlo in posredno. Nesmiselno pa je govoriti o "vodnih porečjih" (str. 165), saj drugih, razen vodnih, ni. Tudi Tankega rtiča ne kaže spreminjati v Drobni rt (str. 161) in tudi ne sosednjega zaliva enkrat v Sv. Jernej, drugič v Št. Jernej. Namesto o petroleju govorimo vselej o nafti, naftovodih, naftni industriji itd., kadar mislimo na surovo, nepredelano nafto. V knjigi ni doslednosti in zato tudi ne jasnosti zaradi različnega označevanja evropske gospodarske skupnosti - EGS, EGT, evropska skupnost, skupnost. Nesmiselno je govoriti o "gospodarsko-ekonomski okolici" (str. 255-256). V predvideni prosti carinski coni ne gre za prepustnost "zemlje", ki bi vplivala na onesnaženost "podtalnih voda" (str. 249), temveč za kameninsko propustnost kraških tal sploh in za kraške vode. Pri vodni poti Ren - Mena (str. 177) gre očitno za prekop Ren - Maina. Tudi navedbe o obsegu stare industrijske tržaške cone, ki naj bi imela 110 ha, je očitno napačna, saj je vsaj 10-krat večja.

Na sicer ličnih zemljevidih, ki prikazujejo celotni potek državne meje med Italijo in Jugoslavijo ter okvirni obseg proste carinske cone, pogrešamo ustrezno legendo. Na zemljevidu, ki prikazuje Sabotin, pa "indikativna trasa" ceste Brda-Solkan, o kateri dokumenti večkrat govore, sploh ni vrisana, na drugih kartah pa pogrešamo manjše popravke meje, do katerih je s pogodbo prišlo, npr. na Sabotinu in Kolovratu. Tudi oznaka "svobodna carinska cona Sežana", kakršna je na karti, ne ustreza tekstu oziroma uradnim dokumentom.

Ker bodo sporazumi čedalje bolj vplivali na gospodarske, družbene in druge razvojne spremembe obmejnih pokrajin, kaže osimske sporazume v Obzorniku geografsko še nadrobneje osvetliti. In ker so v veljavi že dve leti, kaže pregledati, kako se pri začetnem uresničevanju kažejo njihove prve pokrajinske posledice.

Darko Radinja

Pretresla nas je žalostna vest, da je sredi neumornega, plodovitega in načrtov polnega dela prenehalo biti plemenito, komaj 52 let staro srce našega tovariša, kolege, prijatelja, uglednega slovenskega geografa in znanstvenika ter skrbnega in vzornega moža in očeta, univerzitetnega profesorja dr. Jakoba Medveda. Smrt nam ga je iztrgala, ko smo to najmanj pričakovali. Kljub večletni bolezni in preživelemu srčnem infarktu je bil vse do zadnjega ustvarjalen in poln delovnega poleta na številnih, za slovensko družbo in geografijo pomembnih področjih.

Pokojni Jaka Medved je bil eden tistih slovenskih izobražencev, ki se je prebijal v povojnih letih s študijem ob trdnem delu od kmečkega fanta, osnovnošolskega učitelja, predmetnega učitelja, do univerzitetnega učitelja.

Njegova življenjska pot je bila vseskozi trnova, polna preprek in težav. Ko je bil star komaj 3 leta, mu je umrl oče. Pred vojno je opravil le nakajrazredno osnovno šolo ob težkem delu na gorski kmetiji svojega očeta pod Ojstrico na Koroškem, ki jo je vse življenje neizmerno ljubil.

Tudi druga svetovna vojna mu ni prizanesla. Nacistični okupatorji so mu požgali njegovo domačijo z živo materjo in sestrama.

Po drugi svetovni vojni se je ves predal izgradnji naše domovine. Z veliko vne-
mo je najprej več let učiteljeval v hribovskih nepopolnih osnovnih šolah na Koroškem, nato pa je kot ravnatelj osnovnih šol služboval v črni na Koroškem in na hudinji pri Celju. V veliki vnemi do pedagoškega dela in ljubezni do n-
rave je uredil velik šolski botanični vrt pri osnovni šoli na Hudinji.

Ko se je leta 1961 vključil kot predavatelj metodike geografije in regionalne geografije med pedagoške in znanstvene delavce na filozofski fakulteti ljubljanske univerze, je pričel s sistematičnim raziskovalnim delom dograjevati oba predmeta. Svoje bogate pedagoške izkušnje je z veliko zavzetostjo in tenkočutnostjo posredoval številnim študentskim generacijam. Pri vzgoji mladega pedagoškega naraščaja je imel izreden posluš za izbiro snovi za preučevanje in obravnavo problemov, ki sta jih odpirala razvoj naše družbe in razvoj geografske znanosti.

V trdšer življenju si je izoblikoval tovariški odnos do svojih sodelavcev. Vedno je pošteno vrednotil skupne delovne napore. Bil je eden najbolj zvestih sodelavcev, pobudnikov in vodij raziskovalnih projektov inštituta za geografijo univerze v Ljubljani od njegove ustanovitve dalje. Pionirsko in vzorno je razvijal geografsko raziskovalno delo predvsem na didaktiki geografije, agrarni ter regionalni geografiji in kartografiji. Zapustil nam je več kot 100 tiskanih enot: knjig, razprav, atlasov, kart, ekspertiz in strokovnih recenzij. Bil je član redakcijskih odborov slovenskega geografskega znanstvenega tiska.

Svojim domačim krajem se je oddolžil s številnimi raziskavami in tiskanimi deli o problematiki gorskega kmetijstva. Zlasti je pomembna njegova knjiga o Mežiški dolini v zadnjih 100 letih, ki je njegova doktorska disertacija. Med prispevke k osvetlitvi sodobnih problemov dežel v razvoju sodita dva obsežna učbenika o Afriki in Latinski Ameriki ter poljudnoznanstvena knjižica "Svet se spreminja, človek in hrana". Med njegova pionirska dela sodi Veliki atlas sveta, ki je bil večkrat ponatisnjen v arugin jugoslovanskih republikah. Pokojnik sodi tudi med tiste geografe, ki so skušali z rezultati svojega raziskovalnega dela pomagati Slovincem v zamejstvu. Že leta 1963 ga srečamo v geografski ekipi, ki je preučevala slovensko Porabje, nekaj let kasneje pa med pisci o problematiki kmetijstva na narodnostno mešanem ozemlju avstrijske Koroške. Je tudi avtor zemljevida z italijanskimi in slovenskimi imeni v Furlaniji, Julijski krajini in Benečiji in zemljevida Tržaške pokrajine s slovenskimi krajevnimi in ledinskimi imeni.

V zadnjem času se je ves posvetil marksističnemu razvijanju didaktike geografije za reformirano osnovno in usmerjeno srednjo šolo. S svojimi tiskanimi prispevki in referati na posvetovanjih v Jugoslaviji in tujini, še zlasti z referatom na Svetovnem kongresu geografov v Moskvi leta 1975, je pritegnil s svojimi pogledi na didaktiko geografije pozornost domače in širše strokovne javnosti. Če je le mogel, je posredoval svoja spoznanja tudi širši javnosti v poljudnoznanstvenem tisku.

Ob napornem raziskovalnem ter pedagoškem delu se ni nikoli branil dela in funkcij v družbeno političnih in strokovnih organizacijah. Med drugimi je opravljal tudi funkciji sekretarja ZK na filozofski fakulteti in predsednika Geografskega društva Slovenije.

Vse njegovo obsežno delo, ki ga je opravil pokojnik, ostaja trajen in pomemben prispevek k razvoju slovenske geografske znanosti, nam geografom pa nalaga, da v njegov spomin nadaljujemo z njegovim skoraj dokončanim ali še nedokončanim delom na velikih za geografijo in vso slovensko družbo pomembnih delih, na slovenskem Nacionalnem atlasu, na Šolskem atlasu, na pripravi učbenikov za pouk geografije v osnovnih šolah in v šolah usmerjenega izobraževanja ter kart s slovenskimi krajevnimi in ledinskimi imeni za Goriško, Beneško Slovenijo in Kanalsko dolino.

Vladimir Klemenčič

OBISK HRVATSKIH GEOGRAFOV V LJUBLJANI

Novembra 1978 je bilo srečanje sodelavcev odseka za geografijo vseučilišča v Zagrebu in pedagoško znanstvene enote filozofske fakultete v Ljubljani. Za obe ustanovi je bilo srečanje pomemben dogodek, prav tako pa tudi za hrvaško, slovensko in jugoslovansko geografijo. Tako močno in na vseh ravneh deklarirano medrepubliško sodelovanje, ki je sicer bilo med geografi iz vseh republik in pokrajin nasplošno zadovoljivo z viškom, na štiriletnih zveznih kongresih (zadnji leta 1976 v Beogradu), na simpozijih, z izmenjavo predavateljev, na strokovnih obiskih, pod strokovnim vodstvom ekskurzij, z objavami

v geografskih revijah, izmenjavo literature ter v skupnih nastopih na mednarodnem področju, je dobilo s tem novo obliko.

Dosedanji stiki slovenskih in hrvaških geografov so bili dolga leta., seveda z obdobjimi nihanji, tesni, plodni še iz časov predavanj prof. Rubioa na geografskem inštitutu ljubljanske univerze. Sodelovanja se je zlasti močno razmahnilo po letu 1960 s skupnimi terenskimi vajami študentov, skupnim nastopanjem na simpozijih in sodelovanjem na agrarnogeografskem medrepubliškem projektu "Transformacija agrarne pokrajine in karta izkoriščanja zemljišča". V Ljubljani in Zagrebu sta se razvili podobni socialnogeografski usmeritvi, njihov uspeh pa so številne monografske in druge razprave, ob katerih je rasel številen mlajši rod raziskovalcev. Končno je hrvatsko geografsko društvo v znak dolgoletnega tesnega sodelovanja podelilo akademiku prof. dr. Svetozarju Ilešiču naslov častnega člana društva.

Srečanja so se udeležili člani obeh oddelkov. Iz Zagreba profesorji Mladen Friganovid, Josip Ridjanovič, Mladen Šegota, docenti Zlatko Pepeonik, Miroslav Sič, Milan Vresk, predavatelj Mirko Brazda, Ivan Malkoč ter strokovni sodelavci oziroma asistenti Petrica Novosel, Andrija Bcgnar, Jasna Pepeonik in Dane Peinovid, iz Ljubljane pa profesorji Ivan Gims, Vladimir Klemčič, Igor Vrišer, Mirko Pak, Marjan Žagar, doc. Franc Lovrenčak, asistenti Marijan Klemenčič, Dušan Plut, Andrej Černe, Anton Gosar in višji bibl. Tatjana Šifrer.

Na srečanju so bile izmenjane podrobne informacije o pedagoškem in znanstveno-raziskovalnem delu obeh oddelkov ter posameznih sodelavcev posebej, prav tako pa smo izmenjali izkušnje pridobljene pri reševanju številnih problemov na področju geografskega izobraževanja, še posebej na višji in visoki stopnji. Plod srečanja je dogovor o nadaljnjem poglobljenem sodelovanju z vsakoletnimi srečanji, izmenjavami predavateljev, s tesnejšim sodelovanjem na znanstveno-raziskovalnem področju, z večjo udeležbo na simpozicijah, ki jih organizirata oba oddelka, z usklajevanjem sodelovanja v raznih zveznih organih, v tisku, vodstvu ekskurzij itd. Sodelovanje naj se poglobi na vseh ravneh, od posameznikov, oddelkov do obeh geografskih društev, s čimer bi zajeli obe sosednji republiki v celoti in čim večje število geografov. Naslednje srečanje, ki bo tudi strokovno poglobljeno in problemsko opredeljeno, bo sredi letošnjega leta.

Mirko Pak

GEOGRAFSKI PROBLEMI ŽIVLJENJSKEGA OKOLJA - JUGOSLOVANSKI SIMPOZIJ Z MEDNARODNO UDELEŽBO V CELJU SEPTEMBRA 1973

Na pobudo komisije za znanstveno delo geografskega društva Jugoslavije je inštitut za geografijo univerze v Ljubljani pripravil mednarodni simpozij o geografskih problemih življenjskega okolja.

Osnovni namen simpozija je bil, da izsledke slovenskih raziskav prikaže širšemu krogu geografov iz Jugoslavije in od drugod ter da se udeleženci seznanijo tudi z metodami in dosežki raziskovalnega dela v drugih naših republikah in tujini. Uspeh simpozija pa ni samo v izmenjavi medrepubliških in mednarodnih izkušenj in spoznanj, temveč tudi v tem, da je spodbudil zanimanje širšega kroga različnih ustanov in tudi iz šol.

Simpozija se je udeležilo 144 strokovnjakov, od tega 9 iz tujine, 13 pa iz drugih republik Jugoslavije. Med udeleženci je bilo 62 profesorjev oziroma učiteljev. Med 32 referati jih je bilo 14 iz tujine. Razvrstili jih je moč v tri skupine:

1. Teoretsko metodološki referati; med njimi naj opozorim na referate dr. Laha: Ekonometrični in humanistični vidiki okolja in dr. Rupperta: Socialnoge-

grafske aspekte varovanja okolja. Največ tovrstnih referatov pa so imeli strokovnjaki iz vzhodnoevropskih držav, ki so člani komisije za ocenjevanje vpliva človeka na življenjsko okolje pri SEV-u. Omenim naj le dr. Kastrowickeya, ki je obravnaval ekološke probleme urbaniziranih regij, dr. Haase in dr. Preobraženski pa sta osvetlila metodološka izhodišča za ekonomsko in ne ekonomsko vrednotenje sovplivov med naravo in družbo.

2. Drugo skupino so sestavljali referati, ki so plod raziskovalnega dela na izbranih območjih, kjer je okolje najbolj prizadeto. O tem so poročali dr. Mikulík (Vrednotenje vpliva ekonomskih dejavnosti na življenjsko okolje na primeru modelnega območja Liberec), dr. Vavrekova (Izbrani vidiki empiričnih raziskav življenjskega okolja v modelni oblasti Bratislava), dr. Dukagjini in mag. Vindisiqi (Rezultati dosedanjih raziskav v Kosovski Mitrovici), dr. Radinja (Pokrajinske značilnosti industrijske onesnaženosti v Sloveniji), mag. Plut (Pregled negativnih vplivov na življenjsko okolje s pomočjo matrike in bodoči prostorski razvoj Koprškega Primorja), Orožen (Oris problematike odpadkov v Ljubljani), Uranjek-Domitrovič (Vpliv urbanizacije in deagrarizacije na oblikovanje omrežja centralnih naselij in kvalitete življenjskega okolja), Čeme (Degradacija okolja na primeru Velenja) in Špes (Degradacija okolja na primeru Celja).
3. Referati tretje skupine so prikazali ocene posameznih antropogenih dejavnosti na geografsko okolje. Med drugim so poročali dr. Havrlant (Metoda ocene pokrajine za rekreacijo na primeru analize rekreacijskega območja ostravske industrijske regije), mag. Malič (Vpliv cestnega prometa na življenjsko okolje), dr. Neumeister in dr. Heizmann (Ocena vpliva industrije na okolje) in dr. Roubitshek (Ocena vpliva kmetijstva na varstvo okolja).

Izsledke iz nekaterih slovenskih pokrajin so referenti osvetlili tudi na terenu. Največ zanimanja, zlasti med tujimi udeleženci, je bilo za Velenje, kjer se sicer načrtno razvija sodobno socialistično mesto, ki pa se kljub temu ni moglo izogniti nekaterim izrazitim degradacijskim pojavom, povezanim z velenjskim premogovnikom in šč stanjskimi termoelektrarnami.

Prvi del simpozija z referati in terenskimi ogledi je potekal v Celju in Velenju, drugi del pa na dvodnevni ekskurziji po Slovenskem Primorju.

Vsi referati s simpozija bodo objavljeni v deveti številki Geographice Slovenice ki bo izšla sredi letošnjega leta.

Metka ŠDes

JUGOSLOVANSKI SIMPOZIJ O URBANI IN INDUSTRIJSKI GEOGRAFIJI V LJUBLJANI NOVEMBRA 1979

Od 8. do 10. novembra 1979 bo v Ljubljani zvezni simpozij o urbani in industrijski geografiji, ki ga organizira inštitut za geografijo univerze v Ljubljani.

Številni domači in tuji vodilni strokovnjaki bodo poročali o metodologiji raziskovanj urbanih naselij, urbane mreže in njihove funkcijske strukture ter o vseh drugih geografskih problemih industrije.

Prvi zvezni simpozij o urbani geografiji je bil v Ljubljani oktobra 1970. leta, referati pa so objavljeni v znanstvenem glasilu inštituta za geografijo Univerze - Geographica Slovenica 1, Ljubljana 1971. S področja urbane geografije bo to drugi zvezni simpozij, s področja industrijske geografije pa prvi. Oba imata za cilj pospešiti tovrstna prizadevanja na področju geografije, ki pri nas precej zaostajajo in zato ne morejo ustrezno prispevati k reševanju konkretnih vprašanj s teh dveh področij; - Hkrati pa naj bi ta simpozij tudi metodološko obogatil tovrstna prizadevanja jugoslovanskih geografov. Zato je zanj tudi veliko zanimanje, saj je prijavljenih 35 referentov. Referati bodo objavljeni v Geographici Slovenici 10.

Prijaviti se je treba čimprej na Inštitut za geografijo univerze v Ljubljani, Aškerčeva 12. Prijavijencem bomo poslali program simpozija.

Mirko Pak

RAZSTAVA V ZEMLJEPISNEM MUZEJU - MIGRACIJE PREBIVALSTVA

V zemljepisnem muzeju inštituta za geografijo pri univerzi v Ljubljani je odprta razstava o migracijah s posebnim poudarkom na začasnem zaposlovanju Jugoslovanov v inozemstvu. Prikazano je kartografsko gradivo o teh pojavih, ki so zanimiva za raziskovalce različnih strok in seveda tudi za geografe. Razstava, ki bo odprta 5. maja in 6. junija, seznanja obiskovalca s pojavom kot celoto in še posebej z najnovejšimi migracijami Jugoslovanov.

Migracije prebivalstva spremljajo ves razvoj človeštva in zajemajo celoten svet. Naše ozemlje jih je doživljalo pred 200 leti in kasneje kot izseljevanje, v današnjem času pa kot zdomstvo - začasno zaposlovanje naših delavcev v tujini. V preteklosti jih niso veliko preučevali, danes pa je to nužno. Geografa zanimajo vzroki in posledice migracij. Med drugim preučuje, zakaj in kdaj se delavci na začasnem delu spremenijo v izseljence, kakšni so njihovi stiki z matičnim narodom in kakšne so možnosti za hitro vračanje zaposlenih v domovino.

Kartografsko gradivo je vzeti iz študij in nekaterih že objavljenih del. Na kartah so posamezne značilnosti še posebej poudarjene, da obiskovalce opozorijo na bistvo vsebine. S tem se lahko šolska mladina seznanja z vsebino in načinom kartografskega prikazovanja na tematskih kartah.

Za razstavo je pripravljen ciklostiran vodnik, v katerem so pojasnila posameznih kart, poleg tega pa tudi kratka vsebina številnih raziskav in objavljenih del z namenom, da se obiskovalci tudi širše seznanijo z migracijskimi pojavi. Vodnik vsebuje tudi obsežen seznam literature in nekatere karte z razstave. Da bi bil ogled privlačnejši in koristnejši in da bi obiskovalca spodbudil k večji aktivnosti, je pripravljenih nekaj vaj oziroma nalog, ki s pomočjo opazovanja in vodnika usmerjajo učence k aktivnemu sodelovanju. Za takšen ogled je potrebno sicer nekaj več časa kakor za običajni obisk, toda učenci se ob tem prav gotovo ne bodo dolgočasili in spoznanj tudi ne bodo tako hitro pozabili. Učitelj pa jih bo pri ustrezni tematiki kasneje v šoli lažje aktiviral in spodbudil k samostojnemu delu.

Milena Pak

OBVESTILO UREDNIŠTVA

Uredništvo revije prosi sodelavce, da prispevkov ne pošiljajo v rokopisu, temveč natipkane na pisalni stroj in sicer z normalnim razmakom med vrsticami (32 vrstic na eni strani) ter z ustreznim robom na levi in desni strani teksta. Popravkov naj bo čim manj, besedila pa naj bodo tudi jezikovno urejena, skratka primerna za tisk.

Grafične priloge naj bodo zrisane s črnim tušem na prosojnem papirju, spremno besedilo pa natipkano na posebnem listu papirja. To velja tudi za fotografije. Risbe naj bodo 1,5-2 krat večje od zrcala revije.

Članki naj ne presegajo 10 - 15 tipkanih strani, o daljših prispevkih se je treba z uredništvom posebej dogovoriti. Kratke novice, knjižna poročila ipd. naj ne presegajo pet tipkanih strani.

K članku naj avtorji obvezno priložijo povzetek (sinopsis), ki naj ne presega deset vrstic in druge podatke, ki so po UDK potrebni (uradni naslov ustanove, kjer je avtor zaposlen; poštno številko kraja, naziv avtorja) ter naslov stanovanja in številko žiro računa. Prispevke pošiljajte na naslov urednice (Ljubljana, Grintovška 1) po možnosti v začetku vsakega četrtletja (januarja, aprila, junija in septembra).

Uredništvo vabi k sodelovanju tako geografe, ki delajo v raziskovalnih ustanovah, kakor tudi "aplikativne geografe", ki so zaposleni v različnih razvojnih ustanovah, predvsem pa geografe - šolnike, da sodelujejo zlasti z didaktično-metodičnimi prispevki.

UDK 351.755:63+914.971.2

JAKOŠ A.

61000 Ljubljana, Yu, Urbanistični inštitut SRS, Jamova 17

OCENA DEAGRARIZACIJE PO OBČINAH V SR SLOVENIJI

Geografski obzornik XXVI (1979), šte.v.1-2, str.1-11

V prvem delu je na kratko prikazan postopek izračuna potrebnega števila krtečkega prebivalstva. V drugem delu je Izračun podan za vse občine SR Slovenije. Po občinah je prikazan tudi bodoči delež kmečkega prebivalstva po projekciji s korigirano deagrarizacijo do leta 2000.

A. J.

UDK 910.1:914.971

RADINJA D.

61000 Ljubljana, Yu, PZE za geografijo filozofske fakultete, Aškerčeva 12

VPOGLED V JUGOSLOVANSKO GEOGRAFIJO

Geografski obzornik XXVI (1979), šte.v. 1-2, str.12-26

Prikazane so organizacija višjih in visokih geografskih šol, društev, publikacij, raziskovalcev ter nekatere druge značilnosti jugoslovanske geografije,

D.R.

UDK 914.6

GAMS I.

61000 Ljubljana, Yu, PZE za geografijo fil.fak., Aškerčeva 12

GEOGRAFSKE STALNICE IBERSKEGA POLOTOKA

Geografski obzornik XXVI (1979), šte.v. 1-2, str. 26-29

Prikazana je vloga naravnih razlik polotoka za zgolovino iberskih ljudstev: izolacijske moči Pirenejev, prehodi naravne pokrajine v smeri W-E, N-S, kontrasti med obalnim nižavjem ter visokim osredjem. Take razlike imenuje avtor geografske stalnice.

I. G.

UDK 910.371.214 "Celjska regija"

DOMITROVIČ-URANJEK D.

Celje, Yu, Razvojni center Celje, TOZD Planiranje, Ul.XIV.divizije 14

USMERJENO IZOBRAŽEVANJE KOT DEJAVNIK REGIONALNEGA RAZVOJA NA PRIMERU CELJSKE REGIJE

Geografski obzornik XXVI (1979), šte.v. 1-2, str. 29-32

Obravnavana je mreža srednjih šol v celjski regiji. Glede na sedanje in bodoče kadrovske potrebe gospodarstva in drugih dejavnosti je na osnovi ustreznega popisa izdelan model za bodočo mrežo usmerjenega izobraževanja.

M.R.

UDK 502.7+371.2:910

ŽACAK M.

61000 Ljubljana, Yu, PZE za geografijo fil.fakultete, Aškerčeva 12

OKOLJE PRI GEOGRAFSKEM POUKU

Geografski obzornik XXVI (1979), šte. 1-2, str. 32-36

Članek govori o tem, kakšno vlogo naj ima geografski pouk v srednji in osnovni šoli glede izobrazbe in vzgoje o okolju oziroma varstvu okolja. Geografi imajo pri tem sicer pomembno, a še zdaleč ne tudi edino vlogo. Ustrezen odnos do okolja je zato naloga celotne šole.

UDK 502.7+371.2:910 "ČSSR"

ŠPES M.

61000 Ljubljana, Yu, Inštitut za geografijo univerze v Ljubljani, Aškerčeva 12

PROBLEMATIKA ČLOVEKOVEGA OKOLJA PRI POUKU GEOGRAFIJE V ČSSR

Geografski obzornik XXVI (1979), šte. 1-2, str. 36-38

Članek prikazuje, kako v češkoslovaški vključujejo problematiko človekovega okolja v osnovnošolski in srednješolski pouk geografije.

M.R,

UDK 371.214:910

FERJAN T.

61000, Ljubljana, Yu, Osnovna šola Zvonka Runka

NEKAJ BESED O POTEKU UČNE URE PRI GEOGRAFIJI

Geografski obzornik XXVI (1979), šte. 1-2, str. 38-42

Sestavek govori o poteku učne ure pri pouku geografije, ki je prikazan v treh učnih pripravah. Poudarek je na oblikah in metodah dela, na smotrih učnih ur, motivaciji in razčlenitvi pouka.

T.F

UDK 910+371.3:373.34

KOŠAK M.

61000, Ljubljana, Yu, Pedagoška akademija v Ljubljani, Stari trg 34

URESNIČEVANJE UČNEGA NAČRTA ZA 8.r. OSNOVNE ŠOLE

Geografski obzornik XXVI (1979), šte. 1-2, str. 42-43

Nakazana so nekatera osnovna izhodišča in opozorila, ki naj pripomorejo k uresničevanju bistva reformnih prizadevanj pri geografskem pouku Jugoslavije v osnovni šoli.

M.R

